

APROXIMACIÓ ALS CONTINGUTS BIBLIOGRÀFICS DE LES ANTIGUES BIBLIOTEQUES DELS CAPUTXINS DE CATALUNYA I MALLORCA

VALENTÍ SERRA DE MANRESA, OFMCAP.

1. A TALL D'INTRODUCCIÓ

En aquest article presentarem els principals continguts bibliogràfics que formaren part de les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya i Mallorca. D'entrada cal manifestar que, sortosament, es conserva el catàleg complet de la biblioteca del famós convent barceloní de Santa Madrona¹, també el de Santa Eulàlia de Sarrià,² i àdhuc el de les biblioteques conventuals de Vic³ i d'Arenys

1. Biblioteca Universitària de Barcelona [= BUB], Ms. 1502, *Repertorio de los libros contenidos en esta Librería de S. Madrona. Convento de Menores Capuchinos del S[eráfico] P[adre] y Patriarca de Menores S. Francisco; compuesto el año 1758*. Aquest repertori també és conegut amb el títol: *Índice de la Biblioteca de PP. Capuchinos [de Santa Madrona], año 1758*.

2. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros contenidos en esta Librería de Capuchinos de Santa Eulalia. Compuesto en el año 1762*. Aquest repertori es coneix, també, amb aquest títol: *Index Librorum hujus Bibliothecæ...*

3. Biblioteca Episcopal de Vic [= BEVic], *Index Librorum omnium, qui in Capuccinorum Vicen[sis] Conventus Bibliotheca continentur. Elaboratus sub anno 1753*.

de Mar.⁴ Aquest darrer catàleg, el d'Arenys, una volta restaurada la Província caputxina de Catalunya, l'acabà d'enllestir el mes de maig de 1903, amb bellíssimes i suggeridores il·lustracions, el pare Enric de Tolosa de Llenguadoc.

Durant les primeres etapes de la restauració de la vida caputxina que es desenvoluparen a redós del convent d'Arenys de Mar⁵ s'anaren situant els llibres salvats de les antigues biblioteques caputxines l'any 1835, i que amb grans dificultats havien aconseguit salvaguardar els religiosos exclaustats, ja fos dipositant-los en cases de benefactors, ja fos conservant-los ells personalment. L'any 1978, el pare Basili de Rubí oferí una primera informació sobre l'estat de les biblioteques dels caputxins catalans en les pàgines de la seva esplèndida monografia titulada *Un segle de vida caputxina a Catalunya*, on manifestà que: «Les biblioteques dels nostres convents, per regla general, eren construïdes darrera l'església, sobre la peça del cor. Contenien milers de volums de valoració diversa. El 1655, la biblioteca del convent de Mataró tenia tanta abundància de llibres que calgué eixamplar-la sacrificant algunes de les cel·les dels religiosos. La de Montcalvari, en ser desmuntat el convent per causa de les guerres, anà a parar al de Santa Madrona [...] La biblioteca del convent d'Olot es conservà íntegra fins a la revolta de 1936; ara alguns dels seus volums són a l'Arxiu Municipal. La de Sarrià conserva encara molts dels seus volums d'abans de l'exclaustació. La col·lecció d'incunables, ben nodrida, i els manuscrits d'obres de filosofia i teologia d'autors caputxins eren emplaçats sobre les voltes dels altars laterals de l'església; incendiada aquesta el 1936, les voltes dels altars s'esfondraren i amb elles els manuscrits i incunables; igualment la biblioteca del pare Miquel d'Esplugues desaparegué íntegra a la foguera. La resta de la biblioteca, emplaçada sobre el cor de darrera l'església, amb unes dificultats singulars, superades per l'heroisme, bona part pogué salvar-se de les flames.»⁶

4. Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya [=APCC], *Catálogo general de la Biblioteca del Convento de Padres Capuchinos de Arenys de Mar*, Arenys de Mar 1903.

5. El P. Joan Baptista Pruna d'Arenys hi començà la represa de la vida caputxina l'any 1863. Vegeu, Valentí SERRA DE MANRESA, *Els framenors caputxins a la Catalunya del segle XIX. Represa conventual, exclaustacions i restauració (1814-1900)*, Barcelona 1998, pp. 358-380: «La primera restauració del convent d'Arenys de Mar».

6. Vegeu BASILI DE RUBÍ, *Un segle de vida caputxina a Catalunya (1564-1664)*,

A propòsit dels continguts de les biblioteques dels frares caputxins europeus, especialment els dels convents italians⁷ i els hispans, cal remarcar de bell antuvi que, amb força facilitat, hom pot fer-se càrrec dels principals continguts bibliogràfics de llurs biblioteques gràcies als inventaris que, a petició de l'antiga Congregació Romana de l'Índex,⁸ s'efectuaren entre els anys 1598-1603 a diversos convents i monestirs d'Europa, principalment a Itàlia, per tal de verificar si les lectures que feien els religiosos i els llibres que triaven per a les biblioteques (els quals esdevenien les principals fonts de la predicació i, alhora, eren els textos emprats pels lectors, o professors, de filosofia i teologia) s'adequaven, o no, a les prescripcions del concili tridentí. A propòsit d'aquestes, o semblants, disposicions, en el fons històric de la Biblioteca Provincial dels caputxins de Catalunya, es conserven encara alguns exemplars «expurgats» per ordre de la Inquisició. A guisa d'exemple assenyalem que en un comentari al llibre de les *Sentències* –elaborat pel Dr. Joan de Salaia († 1558), fervent antierasmista, rector de la Universitat de València que s'havia doctorat a París– en la portada del volum que havia format part de l'antiga biblioteca conventual d'Arenys, hi ha una nota manuscrita del caputxí Jeroni de Barcelona que, òbviament, certifica que no hi trobà res que hagués de ser esmenat o expurgat: «Fr. Hironymus a Barchinona ex facultate inquisitionis vidit, et nihil inventit corrigendum [...] anno 1613».⁹ Semblantment,

Barcelona 1978, pp. 374-375; Id, *El Adalid Seráfico* (1938) pp. 8-9, 28, 48, 115-116, 139-140: «Devastación e incendio del convento y biblioteca de los capuchinos de Sarriá-Barcelona».

7. Vegeu V. CRISCUOLO, «La circolazione dei libri e delle idee nella Provincia dei Cappuccini di Cosenza tra Cinque e Seicento: la formazione culturale e il catalogo delle biblioteche», *Laurentianum* 47 (2006) pp. 439-571; C. CARGNONI, «Libri e biblioteche dei cappuccini della Provincia di Siracusa alla fine del sec. XVI», *Collectanea Franciscana* [= *CollFr*] 77 (2007) pp. 63-151.

8. Vegeu, a la Biblioteca Apostòlica Vaticana [= BAVat], *Codices Vaticani Latini*, principalment la sèrie de manuscrits 11266 al 11326. A propòsit d'aquests manuscrits vegeu, M. LEBRETON i A. FIORANI, *Bibliothecæ Apostolicæ Vaticanæ. Codices Vaticani Latini. Codices 11266-11326*, Romae 1985.

9. Biblioteca Provincial dels Caputxins a Sarrià [= BPCSar], *Magistri Joannis a Celaia Valentini [...] Super Secundum seu Librum Sententiarum*, [Georgii Costilla chalchographi Valentini impressum], 1531. Semblantment, en un comentari de Godofred Tilmann als sermons de sant Joan Crisòstom, estampats a París l'any 1554, a la portada hi ha escrit: «Vidit et expurgavit fr. Hermenegildus de Manresa, capuccinus ex commissione St. Officii iuxta expurgatorium, 1635».

en el mateix any 1613, el P. Josep de Tàrrega, que repassà i expurgà els llibres de la biblioteca del convent de Girona, en la portada del devocionari *Oratorio de religiosos y exercicio de virtuosos* (que escriví tot assimilant i divulgant moltes idees del Renaixement el framenor asturià Antonio de Guevara)¹⁰ hi anotà: «Ego fr. Josephus de Tarrega, correxi et expurgavi per officio Sanctae Inquisitionis, 19 Maii 1613».¹¹

Cal remarcar que en les biblioteques dels caputxins sovintejaven, com veurem més avall, els principals comentaris bíblics,¹² litúrgics¹³, canònics¹⁴ i, principalment, les col·leccions homilètiques, o

10. Antoni de Guevara morí l'any 1544. A propòsit de la seva obra escrita, vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius Theologiae Catholicae...* cols. 1573-1574: «Multa scripsit sermone patrio, stilo culto et nitido».

11. Vegeu, a la BPCSar, el volum sig. 3-3-74; un dels exemplars que juntament amb molts altres, formà part de les biblioteques dels caputxins de Catalunya d'abans de l'exclaustració. Aquest volum, l'any 1997, fou restituit generosament pels escolapis de Tàrrega als caputxins a través de l'amable gestió del P. Joan Florensa, arxiver de l'Escola Pia de Catalunya.

12. A l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Olot, per donació del Dr. Josep Codinach, hi havia un volum dels comentaris de sant Gregori el Gran (540-604) al llibre de Job, publicats l'any 1498. Una edició d'aquests comentaris es troba encara al convent de Sarrià; vegeu a la BPCSar, *Expositio in librum Job sive Moralium libri XXXV*. Venetiis, Impressum per Reginaldum de Dovinagio, 1494.

13. Especialment els de Durand de Mende († 1295) com, per exemple, els que actualment es conserven a la BPCSar, *Rubrice Rationale Divinorum Officiorum*, Venetiis 1494; volum incunable procedent de l'antiga biblioteca conventual dels frares caputxins d'Arenys de Mar. Semblantment, fou també molt estimat pels caputxins el comentari liturgicoespiritual al Sacrifici Eucarístic endegat pel cardenal Bona (antic monjo cistercenc); BPCSar, *De Sacrificio Missae. Tractatus asceticus [...] Auctore D.D. Joanne Bona, Sacri Ordinis Cisterciensis Monacho*. Gerundae, Apud Josephum Bro, 1758. Tant les obres de Durand de Mende com les del cardenal Bona, consten en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Reperitorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 42: «Durando, Guillermo, *Rationale Divinorum officiorum*», etc.

14. Vegeu, a tall d'exemple, l'edició incunable de les *Decretals* que compilà Ramon de Penyafort per disposició del papa Gregori IX a la BPCSar, *Decretalium Gregorii, papae IX, a Raymundi Barchinonensis compilavit*, [Bononiae 1472].

15. Per exemple, procedents de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys, vegeu a la BPCSar, *Sermones fratris Robertis de peccatis*. Venetiis, Joannem et Gregorium de Forlívio, 1490, on hi ha compilats els sermons de quaresma del framenor observant Robert de Lecce (1425-1495). Vegeu, també, els sermons quaresmals sobre els manaments de la llei de Déu, predicats per Miquel de Carcano († 1485); BPCSar, *Sermones Quadragesimales fratris Michælis de Mediolano de*

sermonaris,¹⁵ més divulgats en cada època. En aquestes biblioteques caputxines també hi havia, encara que més escassament, les obres dels humanistes cristians que escriviren sobre assaig i poesia, on comentaren i editaren els textos dels principals autors clàssics de l'antiguetat. Assenyalem, per exemple, la presència en les biblioteques conventuals d'obres de: Petrarca,¹⁶ Lorenzo Valla¹⁷ († 1457), Pico della Mirandola¹⁸ († 1494), Nebrija¹⁹ († 1522), Baldassare Castiglione²⁰ († 1529), Erasme de Rotterdam²¹ († 1536), Lluís Vives²² († 1540), Paulo

decem preceptis. Venetiis, Joannem et Gregorium de Forlivio, 1492. Semblantment, hom trobava a la mateixa biblioteca conventual una selecció dels sermons dominicals atribuïts al famós predicador sant Vicenç Ferrer († 1419), els quals foren publicats amb el títol de *Sermones per totius anni*, Lugduni 1497, volum que actualment és a la biblioteca provincial dels caputxins, a Sarrià.

16. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 179. La biblioteca del convent de Santa Madrona comptà amb l'obra completa de Petrarca; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 137: «Petrarca, *Omnia eius opera*».

17. Per exemple, procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys es conserva actualment a la BPCSar, *Laurentii Valle elegantiarum libri sex*, Lugduni 1535. A la portada d'aquest volum hi ha una nota que indica que el volum fou revisat i esmenat per ordre de la Inquisició: «Vidit et correxit pro officio inquisitionis, Benedictus Masius [= Benet Mas], Societas Iesu.» Aquest volum hom el troba registrat en el catàleg que endegà el caputxí Enric de Tolosa; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 29. També, aquesta obra de Lorenzo Valla formà part de la biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 34.

18. En l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià, hi consten les obres de Giovanni F. Pico della Mirandola; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 85. Semblantment, la biblioteca conventual de Santa Madrona comptà amb diverses obres de Pico della Mirandola; BUB, Ms. 1502, núm. 140: «Juan Fco. Pici Mirandulo, *Opera varia*».

19. D'aquest humanista castellà hom troba, encara, a les biblioteques dels caputxins catalans alguns vocabularis com, per exemple, el conservat a la BPCSar, *Vocabularium utriusque iuris [...] Antonio Nebrissensi viro doctissimo autore*, Lugduni, Apud haeredes Iacobi Iuntae, 1559. A l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia un exemplar del *Lexicon latino-cathalanum*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 49.

20. A la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona, hi consta que hi havia una edició del *Libro del cortesano* (1528); BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 405.

21. A l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià, hi ha registrades algunes de les obres publicades per Desideri Erasme; BUB, Ms 1503,

Manuzio²³ († 1574), Torquato Tasso²⁴ († 1595) i Arias Montano²⁵ († 1598), entre d'altres.

Les biblioteques conventuals dels caputxins catalans solien oscil·lar entre els mil cinc-cents i els dos mil volums, a excepció de la Santa Madrona, molt més gran, que tenia prop de cinc mil títols.²⁶ La

Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia núm. 6. A la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona, hi havia un exemplar de la *Preparatio ad mortem*; vegeu a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 224.

22. A la biblioteca del convent d'Arenys, hi havia un exemplar de les *Exercitationes dialogisticae linguae latinae*, estampades a Girona; vegeu APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 32. Aquesta obra també formà part de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; vegeu BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 107: «Vives, *Exercitatio linguae latinae*.» Algunes de les obres de Lluís Vives figuren també en el catàleg de l'antiga biblioteca del convent de Santa Madrona; vegeu BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 207.

23. BPCsAr, *Pauli Manutii in M. Tullii Ciceronis orationum volumen tertium, commentarius*. Coloniae, Apud haeredes Arnoldi Birckmanni, 1582; a la portada hi ha un segell amb un ex-libris que diu «D. S. Eulalia». Aquests volums, ran de la restauració de la vida caputxina, passaren a formar part de la biblioteca del convent d'Arenys; vegeu APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 13. A l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià hi havia les *Elegantiae*; vegeu BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 41. Les *Elegantiae*, i hom les troba registrades, també, en el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Barcelona; vegeu BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 86.

24. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Hist. núm. 14 «Torcuato Tasso, *Jerusalén libertada*».

25. A la biblioteca dels caputxins de Santa Madrona, hi havia una bona edició del *Novum Testamentum graece cum vulgata*, publicat per Arias Montano, així com també el *Lexicon graecorum et institutiones linguae graece*, i els *Communes hebraicae linguae idiotismi*; vegeu a la BUB, Ms. 1502, *Registro de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 327-328.

26. Vegeu V. SERRA DE MANRESA, «Aproximació a les biblioteques dels caputxins setcentistes del Principat: clàssics, escolàstics i novatores», *Pedralbes* 15 (1995) p. 266: «La biblioteca més important dels caputxins de la Catalunya setcentista era la del convent barceloní de Santa Madrona. Tanmateix aquesta no era pas tan gran com havia suposat el P. Basili de Rubí, atorgant-li un contingut de 40.067 llibres [...]. Una pacient verificació de l'índex-registre de dita biblioteca, conservat a la Secció de Manuscrits de la Biblioteca Universitària de Barcelona i redactat el 1762, molt abans de l'ocupació francesa, comptabilitza 3.720 títols i, afegint-hi els *additamenta*, sumaven 4.753 títols, una xifra força més aproximada als 5.395 volums (no títols) incautats al convent de Santa Madrona l'any 1835». Vegeu, sobretot, BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, amb l'ordenació alfabètica d'aquests 4.753 títols registrats a partir de l'any 1758.

biblioteca del protoconvent de Sarrià comptava amb uns dos mil títols,²⁷ la dels caputxins de Vic tenia uns dos mil cent volums pertanyents a unes mil dues-centes obres d'uns vuit-cents autors diferents.²⁸ La del convent d'Arenys de Mar, l'any 1903, una volta restaurada la Província de Catalunya, i després de concentrar-hi tots els llibres salvats durant l'exclaustració, el pare Enric de Tolosa registrà uns quatre mil títols²⁹, i donà la indicació específica dels volums manuscrits i de les obres gòtiques i incunables.³⁰ Alguns d'aquests preciosos volums incunables de la biblioteca arenyenca foren salvats durant la guerra civil i, actualment, són a la biblioteca provincial dels caputxins de Sarrià; ací, a guisa d'exemple, esmentem tan sols l'edició d'un *Missale Romanum* per a la diòcesi de Barcelona,³¹ entre d'altres.

Afortunadament, una gran quantitat de volums que havien format part de les biblioteques caputxines de Catalunya (i que consten en els catàlegs conservats fins avui) hom pot consultar-los en diverses biblioteques de Catalunya: Vic, Olot, Girona i, principalment, a la Biblioteca Universitària de Barcelona.³² Fou en aquesta biblioteca on, a partir del juliol de 1835, hi foren aplegats un total de 133.855 volums procedents de distintes comunitats religioses masculines de la Ciutat

27. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, on hem comptat 1963 títols registrats en aquest catàleg.

28. Vegeu M.S. GROS I PUJOL, «La Biblioteca del convent de caputxins de Vic», *Estudios Franciscanos [= EstFr]* 87 (1986) pp. 947-951.

29. Exactament: eren 3.995 els títols, que ocupaven uns 5.000 volums; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca del convento de Padres Capuchinos de Arenys de Mar*, Arenys de Mar 1903.

30. Per exemple, vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 21 i f. 67: «Joannes Capreolus, *Defensiones Theologiae Divi Thomae*, Venetiis 1483-1484, 4 vols.» I, també, els *Commentaria in Epistolis Divi Pauli*, Bononiae 1481, entre d'altres.

31. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 57: «*Missale Romanum Almæ Sedis Barcinone*, An. 1498». Aquest missal passà del convent de Granollers al d'Arenys de Mar durant la represa de la vida caputxina; actualment és a la BPCSar, Inc. 17.

32. BUB, Ms 1522, *Borrador de inventario de los libros y demás, recogido de los conventos de la Provincia de Barcelona, después de la supresión de 1835*. En aquest inventari, hi consta que del convent de caputxins de Sabadell es recolliren 395 llibres; del de Manresa 351; del de Sarrià 3.302, i del de Santa Madrona 5.395 volums.

i Província de Barcelona.³³ Per exemple, del convent barceloní de Santa Madrona s'hi traslladaren 5.372 volums, del de Sarrià 3.302 (alguns dels quals ja s'havien dipositat a la casa Margenat de Sarrià, per tal de salvar-los de l'espoli) i, finalment, del convent de Manresa es traslladaren a Barcelona 351 volums,³⁴ segurament els més selectes de la biblioteca conventual.

S'ha de dir que el 1809, durant l'ocupació napoleònica, les millors obres de les «llibreries conventuals» dels caputxins de Catalunya, ja sofriren espolis d'importància tot i les precaucions que havien pres els religiosos. Així mateix ho testimonià el bibliotecari del barceloní convent de santa Madrona: «Entraron los Franceses en Cataluña por el mes de febrero de 1808, y a Barcelona a los 13 de Noviembre de 1809. Se apoderaron y sellaron las puertas de las Librerías de todos los Conventos, y se llevaron las llaves sin poder entrar los Religiosos [...] pero nosotros ya habíamos sacado las obras más exelentes, más útiles y más necesarias, pero no obstante quedaba la Librería bien ocupada, y como no hallaron el Índice, no pudieron saber las obras magistrales y buenas que había, las que, gracias a Dios, se salvaron de sus manos. Pero de las obras magistrales y de otros volúmenes que teníamos retirados afuera, repartidos en casas de buenos seglares, se nos han restituido, y se ha formado la Librería en el estado que queda: de mil ciento treinta y tres volúmenes en folio que había en la Librería en el Índice ordenado en el año 1758 faltan, después del saqueo, más de seiscientos, sin contar en el número del mil ciento treinta y tres, los Bolandos, los Baronios, ni la colección de Bulas Pontificias».³⁵

Dissortadament, i a desgrat de les precaucions que s'havien pres, la biblioteca dels caputxins de Barcelona fou força delmada, i algunes de les col·leccions *in folio* es desaparellaren. Quan s'esdevingué l'exclaustració de 1835, un grup de religiosos aconseguí salvar, sortosament, algunes de les obres més apreciades (especialment les fonts patrístiques, els escriptors franciscanocaputxins, i els comentaris

33. BUB, Ms. 1522, *Borrador de inventario de los libros...* f. 27.

34. BUB, Ms. 1522, *Borrador de inventario de los libros...* ff. 2, 23 i 27. Aquest conjunt format per 5.392 llibres, quan confiscaren la biblioteca de Santa Madrona foren traslladats amb 72 sarrions: «72 serrones a razón de 75 l[ibro]s».

35. BUB, Ms. 1709, *Estado de la Librería de este Convento de Santa Madrona, de Padres Capuchinos, después de la invasión de los Franceses*, ff. 1-6.

a la Sagrada Escripura), les quals obres foren reagrupades, procedents de les distintes llibreries conventuals de la Província caputxina, a la biblioteca del primer convent restaurat, l'any 1863, a Arenys de Mar.

El segle dinovè fou nefast per a les biblioteques conventuals, perquè rere l'ocupació napoleònica del Principat l'any 1809, les exclaustracions de 1820 i 1835 i, sobretot, amb la revolta i persecució religiosa del juliol de 1936, s'ha de lamentar que els caputxins catalans van veure molt delmades llurs biblioteques conventuals. En aquesta circumstància es perderen llibres i manuscrits molt valuosos com «el *Liber scintillarum* del venerable Beda, del segle XIII; *De musica cantuali, instrumentali et coelesti*, de Miquel Castellani, monjo de Toulouse, [que] segueix l'*Ars pulsandi instrumenta*, de Fulan Mauro, rei moro de Granada»; uns raríssims i valuosos volums que havien format part de la biblioteca del convent de Sant Antoni de Girona, a intramurs de la ciutat, tal com ho explica Basili de Rubí,³⁶ fixant-se en les descripcions aportades per l'erudit historiador Jaime Villanueva.³⁷

I abans d'oferir els continguts de les biblioteques conventuals dels caputxins catalans, cal ara assenyalar, a guisa d'orientació, que les principals notícies bio-bibliogràfiques sobre els escriptors de la família franciscana que foren més llegits pels frares i que, amb tota certesa, formaren part de les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya i de Mallorca, cal consultar els treballs dels pares Wadding³⁸ i

36. Vegeu BASILI DE RUBÍ, *Un segle...* p. 375.

37. Vegeu J. VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España* (Vol. XIV) pp. 174-179: «En el convento de PP. Capuchinos he tenido el gusto, no esperado, de ver una edición de las obras de Lactancio con sus poemas el *Fenix* y el *Paschale* o *De Resurrectione*, en fol., sin signaturas ni folios, y con sólo la nota del año al fin, que es de 1471; libro muy bien conservado [...]. Tienen algunos Ms. buenos, tal es el *Liber Scintillarum*, de Beda, Ms. del siglo XIII, y del siguiente [s. XIV] una Biblia bien conservada. Sobre todos me pareció curioso un opúsculo de *Musica cantuali, instrumentali et celesti*; su epígrafe es: *Tractatus Michaelis de Castelanis monachi de musica ad dominum Davidem de Natho monachum monasterii Mansiazillis [...]* Otro tratadito añade, que copiaré entero, y es este: *Sequitur ars de pulsacione lambuti, et aliorum simillium instrumentorum inventa a Fulan mauro regni Granate*».

38. Vegeu L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum quibus accessit syllabus illorum qui ex eodem Ordine pro fide Christi fortiter occubuerunt [...]* *Recensuit Fr. Lucas Waddingus ejusdem Instituti theologus*. Romæ, Atilio Nardecchia Editore, 1906.

Sbaraglia.³⁹ Pel que fa a les notícies dels escriptors de la família caputxina, hom les trobarà aplegades en els treballs bibliogràfics endegats per Dionís de Gènova⁴⁰ i Bernat de Bolonya⁴¹ i, més específicament, els escriptors caputxins de Catalunya. Aquests foren compilats en els acurats treballs dels caputxins Manuel de Lete⁴² i Enric Castells.⁴³ Pel que fa a les publicacions dels antics escriptors d'origen hispà (que també formaren part de les biblioteques caputxines de Catalunya), hom en trobarà les dades bibliogràfiques fonamentals en les compilacions endegades per Nicolás Antonio⁴⁴ i per Antoni Palau Dulcet.⁴⁵ Les informacions de la resta d'autors que anirem esmentant al llarg de l'article (principalment teòlegs, moralistes, filòsofs i predicadors), hom pot localitzar-les en la valuosa obra del jesuïta Hug Hurter.⁴⁶ Pel que fa a les notícies bibliogràfiques d'autors llatins (clàssics, medievals i humanistes, fins a la darrereria del segle XVII), les trobem àmpliament descrites

39. Vegeu J. SBARAGLIA, *Supplementum et castigatio ad scriptores trium Ordinum S. Francisci a Waddingo, aliisque descriptos; cum annotationibus ad syllabum martyrum eorumdem Ordinum*. Romæ, Attilio Nardecchia editore, 1921.

40. Vegeu *Bibliotheca scriptorum Ordinis Minorum S. Francisci Capuccinorum a Fratre Dionysio Genuensi, eiusdem Ordinis Professore contexta*. Genuæ, Ex Typographia Antonii Georgii Franchelli, 1680.

41. Vegeu *Bibliotheca Scriptorum Ordinis Minorum S. Francisci Capuccinorum. Retexta et extensa a F. Bernardo a Bononia, ibidem Sac. Theologiæ Lectore Capuccino; quæ prius fuerat a P. Dionysio Genuensi, ejusdem Ordinis concionatore contexta*. Venetiis, Apud Sebastianum Coleti, 1747.

42. Vegeu M. de LETE TRIAY [= ANDREU DE PALMA], «Escriptors de la Província Caputxina de la Mare de Déu de Montserrat, 1578-1900», *Franciscalia* (Barcelona 1928) pp. 210-240.

43. Vegeu E. CASTELLS i MAS, *Escritores capuchinos de la Provincia de Cataluña, (1926-1939)*. Roma, Scuola Vaticana di Biblioteconomia, 1963; [Pro manuscripto].

44. Vegeu *Bibliotheca Hispana Vetus, sive Hispani scriptores qui ab Octaviani Augusti ævo ad annum Christi MD floruerunt. Auctore D. Nicolao Antonio Hispalensi*. Matriti, Apud Viduam et Hæredes D. Ioachimi Ibarræ, 1788 (2 volums); *Bibliotheca Hispana Nova, sive Hispaniorum Scriptorum qui ab anno MD ad MDCLXXXIV floruerunt*. Auctore Nicolao Antonio. Matriti, Apud Jochimum de Ibarra, 1783 (2 volums).

45. Vegeu A. PALAU DULCET, *Manual del Librero Hispano-Americano. Bibliografía General Española e Hispano-Americana desde la invención de la imprenta hasta nuestros días [...]. Segunda edición corregida y aumentada por el autor*. Barcelona, Librería Anticuaria de Antonio Palau, 1948-1987 (35 volums).

46. Vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius Theologiæ Catholicæ*. Oeniponte [Innsbruck], Libreria Academica Wagneriana, 1903-1913 (5 volums).

per Joan Albert Fabricius († 1736), autor del primer repertori científic de literatura clàssica i medieval, la qual publicà amb el nom de *Bibliotheca Latina*.⁴⁷

Per a una anàlisi més detallada de les rareses bibliogràfiques que hi havia en les antigues biblioteques conventuals dels caputxins de Catalunya, hom en pot trobar notícies d'interès en els valuosos treballs que prepararen els erudits llibreters francesos J.B. Osmont⁴⁸ i J.C. Brunet.⁴⁹

2. ELS PRINCIPALS CONTINGUTS BIBLIOGRÀFICS DE LES BIBLIOTEQUES CAPUTXINES DE LA TARRACONENSE

Una de les primeres obres impreses que formà part de la biblioteca dels caputxins de Montcalvari (fundat a extramurs de Barcelona l'any 1578) fou un recull de sermons quaresmals publicat a Venècia l'any 1570, segons una indicació manuscrita situada en el lloc de l'esmentat volum: «Unus ex primis libris Capuccinorum huius Provinciae.»⁵⁰ També, ja des dels primers anys fundacionals, en els convents caputxins de Catalunya, hi solia haver obres de sant Bonaventura destinades, prioritàriament, a la formació espiritual dels joves caputxins. Ementem, a tall d'exemple, una bellíssima edició parisenc, amb lletra gòtica, que conté els principals tractats bonaventurians; una edició molt utilitzada i llegida pels caputxins i que inicialment formà part de la biblioteca conventual dels caputxins

47. Vegeu *Jo. Alberti Fabricii Bibliotheca Latina, sive notitia auctorum veterum latinorum*. Venetiis, Apud Sebastianum Coleti, 1728 (2 volums); *Historia Bibliotheca Fabricianæ, qua singuli eius libri eorumque contenta et si quæ dantur variæ editiones augmenta epitomæ versiones scripta adversa et hisce, oppositæ, apologiæ sive defensiones auctorum errores et vitæ [...] Auctore Ioanne Fabricio. Wolffbuttelii, Sumptibus Godofredi Freytagii, 1717-1724* (6 volums).

48. Vegeu *Dictionnaire Typographique, historique et critique des livres rares, singuliers, estimés et recherchés en tous genres [...] Par J.B.L. Osmont, Libraire à Paris*. Paris, Chez Lacombe, 1768 (3 volums).

49. Vegeu *Manuel du Libraire et de l'amateur de livres. Contenant un nouveau Dictionnaire Bibliographique [...] Par Jacques-Charles Brunet*. Paris, Chez Silvestre, 1842-1844 (5 volums).

50. BPCSar, *Enarrationum Quadragesimalium thesaurus novus, ad Christianæ decus pietatis denuo recognitus*. Venetiis, Apud Iohannem Baptistam Somaschum, 1570.

de Girona, després passà a la de Tarragona i, finalment a la d'Arenys de Mar. Actualment es conserva, però, en el fons històric de la Biblioteca Provincial dels caputxins de Catalunya, a Sarrià.⁵¹ El fons bibliogràfic d'aquesta notable biblioteca eclesiàstica sarriana compta, alhora, amb un significatiu volum de la versió castellana de l'*Arbor vitae*, junt amb d'altres tractats espirituals bonaventurians com, per exemple, una versió al castellà de la *Doctrina cordis*⁵² que s'estampà a Toledo l'any 1516, i àdhuc un tractat bonaventurià que publicà el framenor observant Domingo Viota (o Biatta)⁵³ sobre l'oració mental, que s'imprimí a Saragossa l'any 1580, un parell d'anys després de l'arribada dels caputxins a Catalunya. S'ha d'assenyalar que fou especialment emprada pels estudiants caputxins l'edició de la *Summa Theologiae* bonaventuriana que entre 1569 i 1593 edità a Roma el caputxí Pedro Trigo de Calatayud.⁵⁴

2.1 L'abundosa presència d'autors escolàstics en les biblioteques caputxines

Dels antics fons bibliogràfics de les biblioteques dels framenors caputxins de Catalunya, cal remarcar-ne la presència de tractats de teologia bonaventuriana com, per exemple, els endegats pel framenor Joan de Combis⁵⁵ (ca. 1575); uns textos escolàstics que eren força

51. BPCSar, *In hoc volumine beati Bonaventure subiecta comprehenduntur [...] Libellus de reductione artium ad theologiam [...] Sermones de decem preceptis Domini. Apologia pauperum [...] Breviloquium [...] Itinerarius mentis in Deum [...] Parrhisiis [= París], Impressa per Magistrum Bertholdum Rembolt, 1517.*

52. Procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys, vegeu a la BPCSar, *Doctrina cordis de sant buenaventura en romance [= enseñanza del corazón]*. Toledo, Por Juan Varela, 1510.

53. BPCSar, *Soliloquio de quatro exercicios mentales con otros divinos Tractados, compuestos en latín por el Seraphico Doctor y Padre Nuestro S. Buenaventura*, Saragossa 1580, pp. 174-202: «*Tratado que se intitula Árbol de la vida*». Aquesta obra formava part de la biblioteca conventual dels caputxins de Manresa. Sobre aquesta versió en castellà vegeu, L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* p. 72: «Dominicus Biatta Hispanus, Observ. edidit Soliloquium [...] Hispanice traductum, Cæsaraugustæ anno 1580».

54. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. 138 «Pedro Trigo de Calatayud, *Summa Theologiae D. Bonaventurae*».

55. BPCSar, *Compendium totius theologicæ veritatis, VII libris digestum*.

habituals en les antigues biblioteques conventuals, i que trobem junt amb les bellíssimes edicions gòtiques de les principals obres bonaventurianes,⁵⁶ les quals empraren assíduament els frares caputxins en els primers decennis de la seva estada a Catalunya. A més, s'ha d'assenyalar la forta presència d'obres d'altres autors escolàstics de la família franciscana que trobem ens els fons de les biblioteques caputxines, i dels quals farem referència explícita una mica més avall.

Dels altres volums pertanyents a l'escolàstica medieval que integraren les antigues biblioteques dels caputxins catalans i que hem destacar, cal esmentar-ne la presència de manuals destinats a ser emprats com a textos bàsics per a la formació filosòfica i teològica dels candidats al sacerdoci. Aquests llibres solien ser llegits en les hores d'estudi durant l'etapa de l'escolasticat. Una volta consolidada la Província caputxina de Catalunya, els frares anaren incorporant a llurs biblioteques les obres dels escolàstics i autors tomistes més de moda durant els segles xvii i xviii com, per exemple, Dídac Mas⁵⁷ († 1608), Joan de Sant Tomàs⁵⁸ († 1644) i Tomàs Vallgornera⁵⁹ († 1675), així com també hi foren incorporats alguns dels tractats escrits pels principals moralistes de la Universitat de Cervera com, per exemple,

Accurateque cum veteribus ac approbatis exemplaribus collatum. Per Fr. Ioannem de Combis, ordinis Minorum. Accedunt utiles Annotationes, cum Divi Bonaventuræ terminorum Theologalium declaratione. Lugduni, Apud Guilielmum Rovillium, 1575. A propòsit d'aquest compendi de teologia, vegeu L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* p. 135.

56. BPCSar, *Egregium opus subtilitate et devoto exercitio precellens parvorum opusculorum Doctoris Seraphici Sancti Bonaventuræ*, Venetiis 1504.

57. A l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia els comentaris de Dídac Mas a les obres d'Aristòtil; BUB. Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 151 «Masio Valentino, Didaco: *In Aristotelis Dialectica*»; núm. 152 «*In ultimos libros Physicorum*».

58. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 45; on esmenta l'edició publicada a Madrid el 1656 del tractat *De incarnatione Christi*, escrit pel religiós dominic Joan de Sant Tomàs. A la biblioteca dels caputxins de Barcelona hi havia el *Cursus Theologicus ad mentem D. Thomæ*, preparat també per Joan de Sant Tomàs; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 55.

59. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 87: «*Theologia Mystica Divi Thomæ*, Barcelona 1665», a cura de Tomàs Vallgornera. Aquesta obra també consta a la BUB, Ms 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mist. núm. 23 i, semblantment, també era en la del convent de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. núm. 39.

els que escriví Joan Rovira⁶⁰ († 1793). Tot aquest seguit d'obres foren situades, és clar, al costat dels grans mestres de l'escolàstica medieval com: Pere Llombard,⁶¹ Albert Magne,⁶² Alexandre d'Hales,⁶³ Antoní de Florència.⁶⁴ A més, consta també en les biblioteques caputxines una notable presència de volums d'alguns dels principals teòlegs victorins, com Ricard⁶⁵ i Hug de Sant Víctor,⁶⁶ al costat, òbviament, de les obres teològiques dels grans mestres medievals: Bonaventura,⁶⁷ Tomàs d'Aquino⁶⁸ i Duns Escot⁶⁹.

60. BPCSar, *Dissertatio Theologico-Moralis de Distributionibus Quotidianis*. Auctore Joanne Rovira et Guixerar. Cerveriæ, Typis Academicis, 1765.

61. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 50.

62. Les obres de sant Albert figuren en el catàleg de la biblioteca del convent de Santa Madrona; vegeu a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 66 i, també, consten en el catàleg de la biblioteca de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. 49.

63. Les obres d'aquest gran escolàstic, mentor i mestre de sant Bonaventura, consten en el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià i, també, en el de Santa Madrona; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. 60; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. núsms. 91-94.

64. La seva *Summa* consta en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 103.

65. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 44; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 120: «Ricardo a S. Victore, omnia eius opera».

66. A l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià hi havia alguns comentaris escripturístics d'Hug de Sant Víctor com, per exemple, el tractat *In omnes D. Pauli Epistolæ*; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 24. Les obres d'Hug de Sant Víctor també eren a les antigues biblioteques dels caputxins d'Itàlia; vegeu a la BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 31: «Hugonis Sto. Victore, Opera. Venetiis, Apud J.B. Somascum, 1580».

67. S'ha de posar en relleu que les obres de sant Bonaventura eren tan apreciades pels caputxins que a la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona, hom les hi trobava per triplicat: «Las obras de este nuestro Santo Doctor eran triplicadas, y no ha quedado más que una entera», escrivia dolgudament el bibliotecari, poc després de l'ocupació napoleònica; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol., s.f.

68. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. núsms. 37-52: «Todas estas son obras del Sto. sin glosa de otro. Vide Cayetano, Thomás de Vio a núm. 151 a 156 inclusive, cuyas otras son de Sto. Thomás con la glosa de dicho Cayetano».

69. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 46.

Pel que fa als continguts de caire més teològic, hi solien abundar tractats escolàstics com els que escriví el framenor Ricard de Mediavilla († 1308), professor a París d'inspiració bonaventuriana.⁷⁰ Trobem també en aquestes biblioteques conventuals caputxines la coneguda *Summa Angelica*⁷¹ del framenor Àngel de Clavasio⁷² († 1493); la *Summa Moralis*⁷³ de Rainer de Pisa († 1351); la *Summa Hostiensis*,⁷⁴ que conté un comentari a les decretals preparada per Enric d'Òstia († 1271); la *Summa Sancti Raymundi*, amb comentaris del religiós dominic Joan de Friburg⁷⁵ († 1374), etc.

Juntament amb les obres d'eminentes membres de la Companyia de Jesús, de les quals tractarem més avall, en les antigues biblioteques dels caputxins hom troba una notable presència de tractats escolàstics escrits per l'escola teològica de Salamanca. Així, doncs, en les biblioteques conventuals d'abans de l'exclaustració hom troba significatives obres com, per exemple, els tractats teològics de Melchor Cano⁷⁶ († 1560),

70. BPCSar, *Clarissimi theologi magistri Ricardi de Mediavilla, Seraphici Ord. Min. Convent. Super quatuor Libros Sententiarum Petri Lombardi*, Brixiae 1591; vegeu L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* pp. 263-264.

71. BPCSar, *Summa Angelica*, Venetiis 1499. Es tracta d'un volum incunable escrit en lletra gòtica, a dues columnes, que el rector de la parròquia de Sant Salvador de Breda regalà als caputxins d'Arenys de Mar. Sobre l'abast de la producció teològica d'Àngel Carleti de Clavasio, vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. II, cols. 1072-1074; *CollFr* 77 (2007) p. 145.

72. Les obres d'Àngel de Clavasio ja constaven en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 107. Semblantment, la biblioteca dels framenors de l'estricta observança del convent de «Sancti Francisci Transtiberim de Urbe», registra les edicions de 1478, 1487, 1492 1578 i 1586 de la *Summa Angelica*; vegeu a la BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiæ S. Francisci*, [Província Romana, any 1600], f. 1 v: «Angelus a Clavasio, *Summa Angelica*. Venetiis, Apud Jordanum Zilettum, 1578», etc.

73. BPCSar, *Pantheologia. Summa Moralis*, Venetiis 1486; volum incunable procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys. A propòsit de les diverses edicions de les obres del framenor Àngel de Clavasio, vegeu L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* p. 19.

74. BPCSar, *Henrici cardinalis Hostiensis Summa Aurea*. Venetiis, Apud hæredes Melchioris Sessæ, 1580.

75. BPCSar, *Summa Sancti Raymundi de Peniafort Ordinis Prædicatorum, cum glossis Joannis de Friburgo*. Avenione, Sumptibus F. Mallard, 1715.

76. L'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià registra una de les primeres edicions *De locis Theologicis*; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 23.

àdhuc en l'edició preparada pel pare Serry († 1738) que es publicà a Madrid.⁷⁷ Els caputxins catalans també seguiren els tractats teològics del dominic Domingo Soto († 1560), especialment el tractat *De natura et Gratia*,⁷⁸ en l'edició de Salamanca de 1666, també el tractat *De iustitia et iure* i els comentaris a les *Sentències*.⁷⁹ Consta que els caputxins també empraren les obres de Domingo Báñez⁸⁰ († 1604), un altre dels més cèlebres professors salmantins i que clou l'etapa més brillant d'aquesta escola teològica. En els fons bibliogràfics dels convents caputxins, hom hi troba registrats els comentaris del jesuïta Luis Molina⁸¹ († 1600) a les obres de l'Aquinate, però no hi consta la controvertida obra titulada: *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis* (1588), la qual enfrontà jesuïtes i dominics a propòsit de la manera de conciliar la llibertat humana amb la presciència divina i la predestinació.

Al llarg dels segles XVII i XVIII, en les biblioteques caputxines hi havia, també, obres de teòlegs més renovats ideològicament i que incidiren en la reforma com, per exemple, les obres Gabriel Biel⁸² († 1495), partidari del nominalisme occamià i fundador de la facultat de teologia de Tübinga; les obres del qual eren llegides pels caputxins catalans. No hem trobat, però, registrades en els catàlegs de les antigues biblioteques dels caputxins catalans les obres de Guillem

77. BPCSar, *Melchioris Cani episcopi Canariensis, ex Ordine Prædicatorum, Opera*. Matriti, Ex Typographia Regia, 1764.

78. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 60.

79. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. 214: «De iustitia et iure»; Schol. 212: «In quartum Sententiarum». Aquestes dues obres de Domingo Soto formaren part de les biblioteques de bona part dels convents europeus com, per exemple, el de framenors reformats de Roma; vegeu a la BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiæ S. Francisci*, [Província Romana, any 1600], f. 7 r: «Dominici Soti, In quartum Sent[entiarum] Liber, Venetiis 1584; De iustitia et de iure, Venetiis 1573».

80. A l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià hi ha registrades les obres de Domingo Báñez; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. 15 i ss. En alguns convents d'Itàlia hi havia també les obres de Domingo Báñez; vegeu a la BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 30.

81. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 246-247.

82. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. 58. A la biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia un comentari de Gabriel Biel *In librum Sententiarum*, a més de l'*Expositio canonis Missæ*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. núms. 171-173.

d'Ockham. Òbviament, que en aquestes antigues biblioteques hom troba, en belles edicions incunables, els clàssics comentaris escolàstics elaborats per sant Bonaventura⁸³ († 1274) i per sant Tomàs d'Aquino⁸⁴ († 1274) al *Liber Sententiarum* de Pere Llombard⁸⁵ († 1160) i, també, els comentaris escolàstics a les obres d'Aristòtil⁸⁶ (filòsof que morí el 322 aC), especialment els comentaris d'Egidi Romà.⁸⁷ Cal assenyalar, en aquestes biblioteques caputxines, la presència de les obres filosòfiques de Plató,⁸⁸ les d'Averroes,⁸⁹ i les de Boeci.⁹⁰

83. BPCsAr, *Seraphici [...] super primo libro Sententiarum. Prima pars.* Parrhisiis [= París], In edibus Francisci Regnault, 1499.

84. Vegeu la gran quantitat d'obres de l'Aquinate que registra el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 26-55.

85. BPCsAr, *Textus Sententiarum cum conclusionibus articulis quaestionum sancti Thomae*. Impensis Nicolai Keslers Basileien, 1489.

86. BPCsAr, *S. Thomae Aquinatis praeclarissima commentaria in libros Aristotelis Perihermeneias et posteriorum Analyticorum*. Venetiis, Apud Iuntas, 1553; exemplar procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys de Mar. A més, vegeu, també, els comentaris de teòlegs escolàstics, com els de Joaquim Perion, que eren presents a les biblioteques de Sarrià i de Santa Madrona; BPCsAr, *Physicorum Aristotelis Libri, Ioachimo Perionio interprete*. Lugduni, Apud Gulielmum Rovillium, 1576. A l'antiga biblioteca conventual de Sarrià hi havia les obres completes d'Aristòtil; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Phil. núm. 125: «Aristotelis Starigitaë, *Omnia ejus opera*».

87. Egidi Romà (Egidi Colonna † 1316), religiós agustí, fou un famós comentarador d'Aristòtil que, en alguns punts, discrepà de les posicions de sant Tomàs d'Aquino, especialment en marcar la separació entre essència i existència. A l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià hi havia els comentaris a la física d'Aristòtil; vegeu BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. 4. La biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona comptava amb els comentaris d'Egidi Romà a les *Sentències* de Pere Llombard; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. 9; volums que també trobem en les antigues biblioteques dels caputxins italians; vegeu a la BAVat., Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 28 v: «Ægidus Romani, *Quest. in [Secundum] Lib. Sent.* Venetiis, Apud F. Zilettum, 1581» (que conté el catàleg de la biblioteca del convent de Colvecchio, de la Província Seràfica Romana).

88. Les obres de Plató (pensador que morí entorn del 348 aC) consten en el catàleg de la biblioteca del convent de Santa Madrona; vegeu a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 201: «Platonis, *omnia opera*».

89. A l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià hi ha registrades les obres d'Averroes Cordubense; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Phil. núm. 151. Les obres d'Averroes formaren part dels fons

A les biblioteques dels caputxins catalans no hi solia mancar pas el magnífic comentari a la *Summa Theologiae* de l'Aquinate⁹¹ que preparà Tomàs de Vio († 1534), el cardenal Gaietà⁹². Cal assenyalar que fou especialment valorada pels caputxins la *Summa contra gentiles*⁹³ i famosa *Catena aurea* de sant Tomàs,⁹⁴ on el «Doctor Communis» comentà, molt acuradament i amb gran unció, els quatre evangelis.⁹⁵ Tampoc no faltava en les biblioteques dels caputxins l'*Aurea rosa super evangelia*⁹⁶ del dominic Silvestre de Prierio († 1523), ni la *Summa Theologiae* de sant Antoní de Florència († 1459), obra molt apreciada pels framenors caputxins⁹⁷ que, per exemple, en una bella

bibliogràfics de les biblioteques conventuals franciscanes d'Europa com, per exemple, la del convent titulat de «Sancti Francisci Transtiberim de Urbe»; vegeu a la BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiae S. Francisci*, [Província Romana, any 1600] f. 2 v: «Averrois, *Opera omnia*, Venetiis 1560».

90. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 68. Sabem que a la biblioteca de Santa Madrona hi havia una versió italiana *De consolatione philosophiae*, tal com consta a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Phil. núm. 198.

91. BPCSar, *Prima pars operum sancti Thomae Aquinatis. Operum, seu Summae Theologiae [...] Thomae a Vio, tit. sancti Xisti, presbyteri Cardinalis Caietani Commentariis*. Lugduni, Apud hæredes Iacobi Giuntæ, 1554.

92. BPCSar, *Angelici Doctoris divi Thomae Aquinatis Summae Theologiae Prima Secundae, Reverendis Do. Thomae de Vio [...] Commentariis illustrata*. Lugduni, Apud hæredes Iacobi Giuntæ, 1554. A la biblioteca del convent d'Arenys hi havia els *Opuscula omnia Thomae de Vio Cajetani*, Venetiis 1580; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 61. Aquests comentaris a l'Aquinate estan registrats, també, en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. 63.

93. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. 40: «*Summa contra gentiles*».

94. Vegeu, procedent de la biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys, a la BPCSar, *Catena Aurea Angelici doctoris divi Thomae Aquinatis*. Lugduni, Apud Jacobum Giuncti [= de Giunta], 1544. De l'antiga biblioteca dels caputxins de Barbastre, vegeu a la BPCSar, *Divi Thomae Aquinatis enarrationes quas Cathenam vere Auream dicunt, in quatuor Evangelia*. Parisiis, In ædibus Ioannis Petit, 1540.

95. Aquesta obra era present a la biblioteca conventual dels caputxins de Barcelona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pos. 38: «*Cathena Aurea in Evangelia*».

96. BPCSar, *Aurea Rosa super evangelia [...] magistrum Silvestrem de Prierio*. Lugduni, Impensis Jacobi de Giuncta, 1545; exemplar procedent de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys de Mar.

97. Se'n conserven exemplars de diverses edicions que havien format part de les

edició veneciana formada per quatre volums incunables (publicats entre els anys 1477-1485), ja formava part de la primitiva biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys de Mar; uns volums que foren salvats durant l'exclaustració i que, novament, formaren part de la nova biblioteca del temps de la restauració, i que en l'actualitat són a la Biblioteca Provincial dels caputxins, a Sarrià.⁹⁸

2.2 Els escolàstics de l'escola franciscana

És força més rar trobar en les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya obres d'inspiració escotista, atesa la peculiar afecció dels frares catalans a sant Bonaventura. Amb tot, se'n localitzen algunes com, per exemple, els comentaris del framenor Antoni Barros (ca. 1755) al comentari que Joan Duns Escot inclogué al llibre de les *Sentències*⁹⁹ i, sobretot, les principals obres d'encuny escotista endegades pels framenors conventuals del segle XVII com: Bartomeu Mastri († 1673) i Bonaventura Belluti¹⁰⁰ († 1676), les obres dels quals

antigues biblioteques conventuals dels caputxins catalans, en les quals hi havia, també, el *Cronicó* que escriví d'història sagrada; BPCSar, *Historiarum Domini Antonini Archiepiscopus Fiorentini*. Lugduni, [Jacobi Myt, chalcographi], 1527; un preciós exemplar en lletra gòtica que, salvat durant la guerra civil, fou dipositat provisionalment al monestir de Pedralbes. Acabada la guerra, les autoritats franquistes a través de la Junta Delegada del Tesoro Artístico, el tornaren als caputxins juntament amb els altres llibres gòtics i incunables que procedien de l'esmentada biblioteca conventual i que, a més del segell conventual, constaven en el registre endegat per Enric de Tolosa; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903.

98. APCSar, *Prima pars Summa fratris Antoninii de Florentia, ordinis praedicatorum et Archiep. Fiorentini*. [pars prima] Venetiis, per Marinum Saracenus, 1481; [pars secunda] Venetiis, per Ioannis de Colonia, 1477; [pars tertia] Venetiis, magistri anchee de Catharo impressa, 1485; [pars quarta] Venetiis, 1481. A propòsit d'aquesta summa teològica, vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. II, col. 958.

99. BPCSar, *Ven P. et Doct. Joan. Duns Scoti Ordinis Minorum, Theologici eminentissimi [...] Quaestiones quatuor voluminum scripti Oxoniensis super Sententias et Quotlibeta*. A R.P. Fr. Antonio Barros. Romæ, Typis Angeli Rotilii, 1754.

100. BPCSar, *R.P.F. Bartholomæi Mastrii de Meldula Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci Theologi Disputationes Theologicae In Tertium Librum Sententiarum [...] Scoti theologia vindicatur*. Venetiis, Apud Paulum Balleonium, 1698. Sobre el framenor conventual Bartomeu Mastri vegeu, L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* p. 58.

formaren part de la biblioteca del convent de Sabadell¹⁰¹ i d'Arenys de Mar.¹⁰²

També cal incloure en aquest conjunt d'obres filosòfico-teològiques d'inspiració escotista, el manual de metafísica¹⁰³ preparat pel framenor reformat Carles Josep de Sant Floriano († 1781) i, sobretot, s'ha d'assenyalar que en la biblioteca dels caputxins de Santa Eulàlia de Sarrià hi havia l'edició de les obres de Joan Duns Escot,¹⁰⁴ així com també en la biblioteca del convent de Santa Madrona.¹⁰⁵

A partir de la renovació dels estudis dins de l'Orde caputxí, des de la segona meitat del segle XVIII, comencen d'abundar a les biblioteques caputxines els comentaris a la *Summa* de sant Tomàs endegats pel religiós dominic Carles R. Billuart¹⁰⁶ († 1757), i també, algunes de les obres filosòfico-teològiques elaborades pels caputxins com, per exemple, la *Philosophia christiana* de Zacari de Lisieux¹⁰⁷ († 1661), el *Cursus Theologicus* de Gervasi de Breisach¹⁰⁸ († 1717) i, sobretot, els manuals de la *Theologia Universa* de Tomàs de

101. BPCSar, *RR.PP. Bartholomaei Mastri de Meldula et Bonaventurae Belluti de Catana, Ord. Min. Convent. Magistr. [...] Disputationes ad mentem Scoti in Aristoteles Stagiritae libros De Anima, De Generatione et corruptione, De coelo et Meteoris*. Venetiis, Apud Nicolaum Pezzana, 1678.

102. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca, Arenys de Mar 1903*, f. 25: «Bartholomæus Mastri, *Disputationes ad mentem Scoti*, Venetiis 1678».

103. BPCSar, *Joannis Duns Scoti Philosophia nunc primum recentiorum placitis accomodata*, auctore F. Carolo Josepho a S. Floriano Strict. Observ. *Minorita [...] Metaphysicam primam seu Ontologiam continens*. Mediolani, Ex Typographia Marelliana, 1771.

104. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol, núms. 9-10.

105. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 46.

106. A guisa d'exemple, vegeu l'exemplar per a ús de fra Joan de la Llacuna; BPCSar, *Summa Summæ S. Thomæ sive Compendium Theologiæ Reverendi Patris Caroli Renati Billuart*. Wirceburgi, Typis Joan. Jacob. Stahel, 1765.

107. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 216.

108. BPCSar, *Cursus Theologicus [...] Auctore P.F. Gervasio Brisacensi, Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum Provinciæ Helveticæ*. Solodori, Typ. et Impensis Josephi Bernhard, 1697. A la guarda hi ha una anotació que diu: «A uso de los PP. Capuchinos del Convento de Santa Madrona. Barcelona 1777». Aquest *Cursus Theologicus*, juntament amb el *Cursus Philosophicus* de Gervasi de Breisach, formaren part de la biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 276-277.

Charmes¹⁰⁹ († 1765), aquests darrers del P. Charmes de gran acollida entre els caputxins del temps de l'exclaustració i primers anys de la restauració.

Atesa la incidència del beat Ramon Llull († 1316) en la vida i pensament dels caputxins catalans, llurs biblioteques també comptaren amb bones edicions lul·lianes com els volums de les *Opera parva*,¹¹⁰ així com algunes edicions de les principals obres espirituals¹¹¹ de Llull, junt amb textos filosòfics¹¹² lul·lians de notable divulgació arreu d'Europa,¹¹³ com el tractat de *Lògica*¹¹⁴ (molt apreciat en l'àmbit dels Països Catalans),¹¹⁵ i algunes obres a favor del lul·lisme, com les

109. Vegeu, per exemple, l'exemplar per a ús de fra Domènec de Sabadell; BPCSar, *Theologia Universa ad usum Sacrae Theologiae candidatorum*. Auctore R.P. Thomas ex Charmes. Venetiis, Ex Typographia Balleoniana, 1764. A la guarda hi ha una nota manuscrita que diu: «A uso del P. Domingo de Sabadell capuchino, en Villafranca del Penadés».

110. BPCSar, *Beati Raymundi Lulli Doctoris Illuminati et Martyris, Tertii Ordinis Sancti Francisci. Opera Parva*. Palmae Balear., 1744-1745 (4 volums). Aquestes obres també havien format part de l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Phil. núm. 34 «*Opera Parva*».

111. BPCSar, *Libro de Santa María compuesto en idioma lemosino por el ínclito mártir y Doctor Iluminado el Beato Raymundo Lulio. Traducido fielmente a el castellano por un devoto*. Mallorca, Oficina de Ignacio Frau, 1755.

112. A guisa d'exemple, vegeu a la BPCSar, *Præcursor introductoriae in Algebra Speciosam Universalem, vel Artem Magnam Universalem sciendi et demonstrandi B. Raymundi Lulli*. Maguntiae, Per Joannem Georgium Häffner, 1723. A l'antiga biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona hi havia diverses obres de Llull: *Logica nova, Ars magna, Opera medica, Ars brevis, De ascensu et descensu intellectus, Contemplatio ad Deum*; vegeu a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 34-53.

113. Vegeu AMADEU DE ZEDELGEM, «Manuscripta franciscana in Italiæ bibliothecis asservata», *CollFr XIII* (1943) p. 184: «continetur Raymundi Lulli, *Operum*».

114. A l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys, hi havia una edició de la *Logica nova* lul·liana, publicada a Palma de Mallorca l'any 1744; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 51.

115. Vegeu, per exemple, a la biblioteca dels caputxins de Sarrià, sig. 208-7-4, un exemplar gòtic de *Blanquerna* publicat l'any 1521, juntament amb el *Llibre d'oracions y contemplacions del enteniment en Déu, compost per lo Iluminat mártir y mestre Ramon Llull*. València, [A casa de mestre Joahn Jofre], 1521. L'any 1827, aquestes obres lul·lianes foren donades pel reverend Nicolau Valls al pare Luífs de Vilafranca de Bonany. D'altra banda, l'arxiver diocesà de Vic, Dr. Miquel dels Sants Gros, volgué posar en relleu la presència d'obres lul·lianes a l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Vic; vegeu *EstFr 87* (1986) p. 951: «Tampoc hi faltaven [...] les obres de Ramon Llull».

Vindictae Lullianae del pare Pasqual;¹¹⁶ un seguit d'obres que eren presents a l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià. Òbviament, en el convent de Palma de Mallorca (on existí una brillant escola de lul·lisme)¹¹⁷ fou on més abundaren les obres d'inspiració lul·liana. La majoria d'aquestes obres de Llull, junt amb altres rareses bibliogràfiques del convent de Palma, foren aplegades pel seu bibliotecari, P. Lluís de Vilafranca de Bonany († 1847); obres molt valuoses que suscitarren l'admiració del pare Villanueva, qui les descriví en el seu famós *Viage [sic] literario*, tot destacant els volums de la *Història natural* de Plini, les obres de Titus Livi, de Petrarca, i de Nebrija;¹¹⁸ unes obres que enriquien enormement la biblioteca dels caputxins de Palma.

En el convent de Santa Eulàlia de Sarrià sí que hi hem trobat registrat, però, un volum de la *Theologia Naturalis, sive Liber creaturarum* de Ramon de Sibiuda¹¹⁹ († 1436); un obra que ja apunta decididament vers la modernitat, per la qual cosa suscità l'interès

116. Vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 146.

117. Una expressiva mostra n'és el manuscrit divuitesc titulat, *Compendium Philosophia, iuxta mentem B[eat]i Raymundi Lulli*, que del convent de Palma passà a la Biblioteca Hispano-Caputxina de Sarrià. A propòsit d'aquest Ms. lul·lià datat l'any 1790, vegeu V. SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya de l'adveniment borbònic a la invasió napoleònica: vida quotidiana i institucional, actituds, mentalitat, cultura (1700-1814)*, Barcelona 1996, pp. 172-173.

118. Vegeu J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las Iglesias de España* (Vol, XXII) pp. 219-230: «La biblioteca de los PP. Capuchinos llamó particularmente mi atención, y llamará la de cualquiera que tenga el gusto de ver una pieza aseada, y unos libros colocados y cuidados como se merecen tan fieles amigos [...] Posee, pues, esta biblioteca la primera impresión de los XXXVII libros de *Historia Natural*, de Plinio, impresos en Venecia por Juan Spira en 1469 [...] Un vol. en 4º contiene las obras de Petrarca [...] Sigue el Diccionario del latín a la correspondencia catalana, y al fin de él este epígrafe tipográfico: *Aelii Anthonii Nebrissensi grammatici lexicon ex sermone latino in Barchinone impressum per Karolum Amorosius MDVII* [...] No es menos apreciable la edición del Tito Livio, traducido al castellano, del año 1516».

119. BPCSar, *Theologia naturalis sive liber creaturarum*. Lugduni, Per Jacobum Myt, 1526. Aquesta obra, ja la trobem registrada en el catàleg de l'antiga biblioteca del convent de Santa Eulàlia de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. 7 «Raymundo Sabunde, *Theologia naturalis, sive liber creaturarum*». A propòsit de Sibiuda, vegeu Cebrià MONTSERRAT, «La Teologia Natural de Ramon de Sabunde», *Criterion* 1 (1925) pp. 48-59 i 162-173; 2 (1926) pp. 142-151 i 407-417; Joan AVINYÓ, «Breu estudi crític del filòsof català Ramon Sibiuda», *Criterion* XI (1935) pp. 127-138; XII (1936) pp. 86-107.

d'humanistes com Pico della Mirandola i, alhora, fou també un llibre força estudiat per Pascal, i àdhuc Montaigne el traduí al francès,¹²⁰ una obra que no solia mancar en les biblioteques dels convents reformats de la família franciscana.¹²¹

2.3. Presència d'escrits santfranciscans i de comentaris a la Regla

Cal remarcar que els caputxins catalans comptaren amb les primerenques edicions dels escrits de sant Francesc d'Assís¹²² († 1226) que trobem registrades en els catàlegs de llurs biblioteques. Per exemple, a la biblioteca del convent del Desert de Sarrià hi havia l'edició dels escrits santfranciscans preparada per Wadding.¹²³ Els frares disposaren, també, d'edicions de les biografies antigues del sant Francesc d'Assís com, per exemple, la de l'any 1653 que preparà el caputxí Jean de La Haye, i que sabem que formà part de la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona¹²⁴, com també hom trobava

120. Sobre el ressò de l'obra de Sibiuda; vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...*, Vol. II, col. 803-805.

121. Per exemple, hom troba registrada la *Theologia Naturalis* en el catàleg de la biblioteca del convent «Sancti Francisci Transtiberim de Urbe»; BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiæ S. Francisci*, [Província Romana, any 1600], f. 21 r: «Raimundo de Sabunde, *Theologia Naturalis*. Lugduni, Apud Jacobum Myt 1526».

122. L'edició que preparà Lucas Wadding fou incorporada també a les biblioteques caputxines del període de la restauració; BPCSar, *B.P. Francisci Assisiatis Opuscula [...]. Commentariis Asceticis illustrata per Fr. Lucam Waddingum*. Antuerpiæ, Ex Officina Plantiniana, 1623; exemplar procedent de la «Bibliotheca Provincialis Capuccinorum Conventus Parisiensis, MDCCCXCVI», tal com consta en l'ex-libris.

123. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 111: «Lucas Wadding, *Opuscula S.P.N. Francisci*». El P. Josep M. de Barcelona († 1715), per la seva banda, endegà un estudi sobre els escrits de Sant Francesc; vegeu *Franciscalia...* p. 216, núm. 59: «S. Franciscus, seu ejus apothegma, etc. Ms. sec. XVII».

124. Biblioteca Hispano Caputxina [= BHC], *Sancti Francisci Assisiatis, Minorum Patriarchæ, nec non S. Antonii Paduani eiusdem Ordinis, Opera Omnia [...] Opera et labore R.P. Ioannis de La Haye*. Lugduni, Sumptibus Petri Rigaud, 1653. Al convent d'Arenys de Mar hi havia una reedició publicada l'any 1739; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 36: «*Opera omnia Sancti Francisci et Sancti Antonii de Padua*».

en aquestes antigues biblioteques conventuals els volums de les cròniques primitives dels framenors –especialment la de Jaume Coll¹²⁵ per a Catalunya i les d'àmbit més general que escriviren Damià Cornejo¹²⁶ i Marc de Lisboa¹²⁷ († 1591), en diverses edicions¹²⁸– com també volums dels sermons de sant Antoni de Pàdua¹²⁹ († 1231), els sermons de sant Bernardí de Siena¹³⁰ († 1444) i, òbviament, les cròniques històriques sobre l'origen i el desenvolupament de l'Orde

125. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 114; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Hist. 369: «*Crónica Seráfica de Cataluña*.»

126. BPCSar, *Crónica Seráfica [...] Escrita por el R.P. Fr. Damián Cornejo*. Madrid, Por Juan García Infanzón, 1686. Aquesta crònica seràfica la solien llegir també, en el refectori, les monges caputxines. Vegeu V. SERRA DE MANRESA, *Les clarisses-caputxines a Catalunya i Mallorca*, Barcelona 2002, p. 149.

127. Aquesta crònica, un veritable «clàssic» del franciscanisme, també solia figurar en les biblioteques dels caputxins d'Itàlia. Vegeu V. CRISCUOLO, «La circolazione dei libri e delle idee nella Provincia dei Cappuccini di Cosenza», dins *Laurentianum* 47 (2006) p. 473, on registra l'existència d'aquesta crònica franciscana en la biblioteca del convent de calabres de Cosenza, fundat l'any 1534: «Fra Marco da Lisbona, *Prima parte dille [sic] Croniche di san Francesco*, appresso Dominico di Iuberti, 1585». Aquesta obra també era present a les biblioteques conventuals dels caputxins catalans, per exemple, a la de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Hist. núm. 40 i, també, en la de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Hist. núm. 112: «*Crónicas de los Menores*». Òbviament, aquesta crònica franciscana hom la troba en les biblioteques de bona part dels convents franciscans d'Europa com, per exemple, en el de «Sancti Francisci Transtiberim de Urbe»; BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiae S. Francisci*, [Provincia Romana, any 1600] f. 18 r: «Marco da Lisbona, *Croniche delli 3 Ordine Istituiti dal Padre Sto. Francesco*».

128. BPCSar, *Primera Parte de las Crónicas de la Orden de los Frayles Menores*. Traduzida de la lengua portuguesa en castellana, por el muy Reverendo Padre Fray Diego Navarro de la Orden de San Francisco. Barcelona, Por Pedro Lacavalleria, 1634.

129. BPCSar, *Sermones de Sanctis S. Antonii a Padua cum Indice duplici*. Parisiis, Apud Badium, 1521; amb una indicació manuscrita a la portada que diu: «Del Convento de los Capuchinos de Barbastro. 1673».

130. Per exemple, procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys, vegeu a la BPCSar, *Sancti Bernardini Senensis, Ordinis Seraphici Minorum. Opera Omnia [...]*. Opera et labore R.P. Joanni de La Haye. Lugduni, Sumptibus Joannis Antonii Huguëtan, 1650. A més, vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 6; vegeu també a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 47.

franciscà a Europa¹³¹ i a Catalunya,¹³² a més del divulgat *Epítome Historial*¹³³ d'Andreu de Lisboa (ca. 1754), i els *Annals*¹³⁴ de Zacaries Boverio de Saluzzo († 1638), tant en l'edició original llatina,¹³⁵ com en la versió castellana que preparà Francesc de Montcada¹³⁶ († 1644).

A semblança d'altres comunitats franciscanes d'arreu d'Europa,¹³⁷ en les biblioteques dels caputxins catalans d'abans de l'exclaustració no hi faltaven pas, com escau a bons reformats, comentaris canònics¹³⁸ i espirituals a la Regla franciscana especialment les exposicions a la Re-

131. BPCSar, *Secoli Serafici ovvero compendio cronologico della storia francescana dall'anno MCLXXXII in cui nacque il Serafico Patriarca S. Francesco d'Assisi, fondatore dell'Ordine dei Frati Minori, fino al Capitolo Generale dell'anno MCCLVI*. Firenze, Appresso Pietro Gaetano Viviani, 1757.

132. BPCSar, *Crónica Seráfica de la Santa Provincia de Cathaluña de la Regular Observancia de Nuestro Padre S. Francisco. Contiene las Centurias de 1200 y 1300*. Escrita por el R. Padre Fray Jayme Coll. Barcelona, Imprenta Mauro Martí, 1738; *Crónica Seráfica [...] Parte segunda. Contiene desde los años 1400 hasta los de 1759*. Escrita por el Padre Fray Francisco Marca. Barcelona, Imprenta de los Padres Carmelitas Descalzos, 1764.

133. Vegeu ANDRÉS DE LISBOA, *Epítome Historial de las grandezas de la Seráfica Religión de los Menores Capuchinos*. Madrid, Oficina de Gabriel Ramírez, 1754.

134. Mentre el caputxí Zacaries Boverio preparava l'edició dels *Annals*, es redactaren algunes cròniques manuscrites que anticiparen part de l'obra, i que el P. Boverio emprà com a text base dels *Annals*. A guisa d'exemple, vegeu a la BAVat, Barb. Lat. 2628, *Annalibus Minorum Capuccinorum anno Christi 1544, Paulo III*.

135. L'edició llatina dels *Annales* de Boverio eren també a l'antiga biblioteca del col·legi romà de Propaganda Fide; vegeu a l'APFide, *Miscellaneae variae*, Vol. XXXII, *Numero de libri che si trovano nell Collegio di Propaganda Fide*, Roma 1665, f. 3: «*Annali delli PP. Cappuccini*».

136. BPCSar, *Primera Parte de las Crónicas de los Frailes Menores Capuchinos de N.P.S. Francisco*. Traducidas de la lengua latina en castellana de los Annales que escribió Nuestro Doctíssimo y Rmo. P.F. Zacharías Boverio de Salucio, Diffinidor General y su mayor Chronista. Por el P.F. Francisco de Moncada, religioso de la misma Orden. Madrid, Por Carlos Sánchez, 1644.

137. Vegeu, a tall d'exemple, alguns dels catàlegs conservats a la BAVat, Lat. 11268, *Inventario della Libreria di Sta. Croce di Como [di Frati Minori Osservanti Riformati della Provintia di Milano]*, (ff. 127-148); *Inventario de tutti li libri che sono nella riforma della Provintia di S. Antonio, greci, latini e volgari, stampati, scritti a mano. Per ordine del R.P. Procurator de Corte l'anno MDC*, (ff. 214-305); *Inventario di tutti i libri che sono nella Reforma della Provincia di Sicilia di Minori Osservanti, fatto dal R.P.F. Gregorio di Piazza, Commessario di detta Reforma nell anno 1600*, (ff. 844-922), etc.

138. Per exemple, procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys; vegeu a la BPCSar, *Compendio de las questiones selectas y exposición de la Regla de N.P.S. Francisco*, por el R. P. Fr. Leandro de Murcia. Alcalá, Por María Fernández

gla endegades per caputxins italians,¹³⁹ com la de Jeroni de Polizzi¹⁴⁰ († 1611) i també la de Viator de Coccaglio¹⁴¹ († 1793) junt amb altres tractats d'espiritualitat¹⁴² que eren destinats a la formació dels novells sacerdots.¹⁴³

2.4 L'abundosa presència de textos de moralistes i canonistes

Consta que els frares tenien un especial interès per la teologia moral, o pràctica, de cara a la predicació i l'audició de confessions. Els estudiants caputxins empraren assíduament el *Compendium Salmanticense* de moral¹⁴⁴, també el *Cursus Theologicus* del caputxí

Impresora de la Universidad, 1606. A guisa de complement, vegeu a la BHC l'exemplar procedent de la biblioteca conventual de Vic: «A uso de los capuchinos de Vique». D'aquesta biblioteca vigatana se'n conserva el catàleg; BEVic, *Index Librorum omnium, qui in Capuccinorum Vicensis Conventus Bibliotheca continetur. Elaboratus sub anno 1753*. El contingut d'aquest catàleg fou analitzat, com hem dit més amunt, per M. S. GROS I PUJOL, «La biblioteca dels caputxins de Vic», a *EstFr* 87 (1986) pp. 947-951.

139. BPCSar, *Lo spirito della Serafica Regola esposto in meditazioni e conferenze alli professori della sua letterale osservanza da F. Gaudenzio da Brescia, cappuccino*. Brescia, Dalle Stampe di Giammaria Rizzardi, 1761.

140. BPCSar, *Expositio F. Hieronymi a Politio Siculi Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum. Cum dubiis excussis in Regulam Seraphici Patriarchae S. Francisci eiusdem Ordinis Fundatoris*. Neapoli, Apud Io. Iacobum Carlinum, 1606. El caputxí Jeroni de Polizzi Generosa fou ministre general en els anys 1587-1593. Publicà un comentari a la Regla franciscana l'any 1587 (que fou censurat). Una volta revisat, el publicà de bell nou l'any 1606; vegeu *Lexicon capuccinum...* Col. 750.

141. BPCSar, *Tracce di tradizione sopra la Regola dei Frati Minori notate da F. Viatore da Coccaglio, cappuccino*. Venezia, Apresso Simone Occhi, 1780.

142. BPCSar, *Ragionamenti a Novitii di fra Francesco da Sestri, Minore Capuccino. Per accenderli all'amore della perfettione*. Genova, Nella Stamperia d'Anton Giorgio Franchelli, 1685.

143. BPCSar, *Catechisticae instructiones ecclesiasticae, seu examen promovendorum ad Sacros Ordines, et ad audiendas confessiones, summa brevitate digestum ad clericorum et iuniorum sacerdotum Fratrum Capuccinorum instructionem [...]*. Per Fr. Carolum de Cremona, sacerdotem capuccinum Provinciae Mediolanensis. Cremonae, Apud Franciscum de Zannis, 1677.

144. Per exemple, vegeu a la BPCSar, *Fuero de la conciencia y compendio Salmanticense [de] Moral [...]*. Por el Padre Valentín de la Madre de Dios. Barcelona, Por Joseph Llopis, 1708. A la portada hi ha el segell del convent de Santa Madrona i també una nota manuscrita que diu «Capuchinos de Barcelona». Aquest volum, un temps, fou destinat a la biblioteca conventual de Manresa: «A ús del P. Mathias de

Lluís de Casp (d'orientació tomista),¹⁴⁵ i, complementàriament, algunes de les *Summae virtutum ac vitiorum* d'encuny escolàstic com, per exemple, la que havia redactat en el període més brillant de l'escolàstica medieval el religiós dominic Guillem Perault (ca. 1250).¹⁴⁶ A més, els caputxins catalans empraren, també, edicions diverses de manuals de confessors¹⁴⁷ com, per exemple, els que escriví el religiós dominic Bartomeu de Medina († 1581).

Pel que fa a les qüestions més pràctiques de caire moral i canònic, els caputxins de Catalunya solien seguir les obres del canonista navarrès Martín Azpilcueta¹⁴⁸ († 1586), les del framenor conventual

Palautordera. Lo dedica al Convent de Manresa». Maties de Palautordera morí al convent de Granollers el dia 2 de juliol de 1716; vegeu BASILI DE RUBÍ, *Necrologi...* p. 184. A més, vegeu, també, BPCSar, *Collegii Salmanticensis FF. Discalceatorum B. Mariæ Monte Carmeli Primitivæ Observantia*. Barcinone, Sumptibus Raphaëlis Figueró, 1700; ibíd., *Compendium Salmanticense [...] Universæ Theologiæ Moralis*. Pampelonæ, Apud Viduam Joseph Longás, 1797. Tots aquests compendis també consten en els antics catàlegs; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mor. núms. 26-28; ibíd., Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 34-40.

145. BHC, *Cursus Theologicus [...] Auctore Ludovico Caspensi [...] in Provincia Aragonæ Sacræ Theologiæ Professore, Lugduni 1651*.

146. BPCSar, *Summae virtutum ac vitiorum [...] Guilielmo Peraldo. Antuerpiæ, Apud Philippum Nutium, 1571*. A la portada hi ha una nota manuscrita que diu: «A uso de los Capuchinos de las Ermitas de Gerona».

147. BPCSar, *Breve instrucción de cómo se ha de administrar el sacramento de la penitencia [...] Compuesta por el Padre Maestro Fray Bartolomé de Medina. Lérida, Por Luis Manescal, 1615*.

148. BPCSar, *De Regularibus commentarii quatuor [...] Authore Martino de Azpilcueta Doctore Navarro. Romæ, In officina Iacobi Torneii, 1584*; aquest volum duu una indicació manuscrita a la portada que diu: «Es del Convento de los Capuchinos de Barbastro». Vegeu, també, a la BPCSar, *Enchiridion sive manuale confessoriorum et poenitentium [...] Auctore Martino ab Azpilcueta, Doctore Navarro. Venetiis, Apud Iuntas, 1579*; amb una nota manuscrita a la portada que diu: «A uso de los capuchinos de Arenys». El caputxí Costanzo Cargnoni ha assenyalat que les obres del «Doctor Navarro» eren les que més dominaven en les biblioteques dels caputxins sicilians; vegeu C. CARGNONI, «Libri e biblioteche dei cappuccini della Provincia di Siracusa alla fine del sec. XVI», *CollFr 77* (2007) p. 78: «Libri maggiormente usati e più rappresentati [...]. L'autore più rappresentato è Martino Azpilcueta Navarro, famoso canonista e moralista spagnolo, canonico regolare († 1586) con 81 volumi, soprattutto con i suoi commenti e trattati *De casibus conscientia* e i suoi manuali di morale e numerosi confessionali, come la diffusissima sua opera, forse la più importante in questo settore, *Enchiridion, Manuale confessoriorum et poenitentium* e diversi compendi di questo *Manuale*».

Bartomeu Mastri de Meldola¹⁴⁹ († 1673) i, sobretot, els tractats que escriví el franciscà portuguès Manuel Rodríguez¹⁵⁰ († 1613), juntament amb els del framenor caputxí Jaume de Corella¹⁵¹ († 1699). Les obres d'aquest darrer no mancaven en cap de les biblioteques dels escolasticats i dels convents caputxins de casa nostra al costat de les obres del P. Martín de Torrecilla de temàtica canonicomoral i apològica.¹⁵²

Durant els segle XVIII, i fins a l'exclaustració de 1835, els caputxins de Catalunya en la formació dels novells sacerdots que havien de dedicar-se a la predicació i al confessorari seguiren diversos tractats de teologia moral escolàstica, com són, per exemple, els que elaborà el jesuïta Claude La Croix¹⁵³ († 1714). També seguiren els manuals preparats pels dominics Martí Wigandt¹⁵⁴ († 1708) i els de Daniel

149. BPCsar, *Theologia Moralis ad mentem D. Seraphici et Subtilis concinata* [...]. Auctore F. Bartholomaeo Mastrio de Meldula. Venetiis, Apud Michaellem Hertz, 1709. A la biblioteca del convent d'Arenys de Mar, hi havia un volum de les *Disputationes ad mentem Scoti*, publicades a Venècia l'any 1678; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 25. A propòsit de Bartomeu Mastri, vegeu, J. SBARAGLIA, *Supplementum ad scriptores...* Vol. I, p. 123; H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. IV, col. 20.

150. A la biblioteca del convent de Santa Eulàlia de Sarrià, hi havia els volums de les *Quaestiones regulares et canonicae* i, també, la *Suma de los casos de conciencia*; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mor. núms. 71 i 73; ibíd., Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mor. núm. 173: «Manuel Rodríguez Lusitano, *Quaestiones regulares et canonicæ*».

151. Vegeu JAIME DE CORELLA, *Práctica de el confessorario y explicación de las LXV proposiciones condenadas por la santidad de N.S.P. Inocencio XI*. (Octava impresión). Madrid, Por Mateo de Llanos, 1690.

152. Vegeu a la BHC, *Propugnaculum orthodoxæ fidei adversus quosdam veritatum catholicarum hostes, eas labefactare conantes*. Authore Fr. Martino a Torrecilla. Matriti, Ex Officina Antonii Román, 1698.

153. BPCsar, *Theologia Moralis* [...]. A R.P. Claudio La Croix. Venetiis, Apud Nicolaum Pezzana, 1747.

154. BPCsar, *Tribunal confessoriorum* [...]. Opera ac studio R.P. Martini Wigant. Venetiis, Apud Nicolaum Pezzana, 1733.

155. BPCsar, *Ad Theologiam Christianam Dogmatico-Moralem Apparatus*. Auctore F. Daniele Concina Ordinis Prædicatorum. Venetiis, Apud Simonem Occhi, 1751; ibíd., *Manuale Concinae, seu Theologia Christiana Dogmatico-Moralis a Patre Daniele Concina Ordinis Prædicatorum elucubrata*. Neapoli, Typis Josephi Raymundi, 1763. A la biblioteca del convent d'Arenys de Mar, hi havia un volum de la *Instrucción de confesores y penitentes*, publicada a Madrid l'any 1766; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 16. La *Theologia*

Concina¹⁵⁵ († 1756), aquest darrer de to més aviat rigorista. Entre els moralistes preferits pels caputxins catalans també s'ha d'esmentar el religiós trinitari Leandre del Santíssim Sagrament¹⁵⁶ († 1663), especialment el text de la *Summa* que reedità el caputxí Gregori de Salamanca.¹⁵⁷ Fou especialment apreciat pels caputxins d'abans de l'exclaustració el *Promptuario de la Theologia Moral* del dominic Francisco Lárraga¹⁵⁸ († 1710).

S'ha d'esmentar que en les biblioteques dels caputxins catalans hi figuren, també, alguns tractats de teologia moral d'enfocament no tant rigorista com, per exemple, els que escriví el clergue teatí Antoní Diana¹⁵⁹ († 1663) i, sobretot, els redactats pel fundador dels redemptoristes, sant Alfons Maria de Liguori¹⁶⁰ († 1775).

Christiana Dogmatico Moralis de Concina també formà part de la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 362.

156. BPCSar, *Quæstiones Morales Theologicæ in Septem Ecclesiæ Sacramenta*. Auctore R.P.F. Leandro de SSmo. Sacramento. Compluti, Apud Franciscum Ropero, 1644. A l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià, ja hi consten aquestes *Quæstiones morales*; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mor. 18.

157. BHC, *Leandri de SSmo. Sacramento, navarri oppidi de Villa Franca, Ordinis Discalceatorum SS. Trinitatis [...]. Omnium operum Summa elaborata, et in lucem edita per Patrem Fr. Gregorium, Salmanticensem, Concionatorum Ordinis Capucinorum*. Lugduni, Sumptibus Laurentii Arnaud, 1672.

158. A guisa d'exemple, procedent de la biblioteca dels caputxins d'Olot vegeu, a la BPCSar, *Promptuario de la Teología Moral [...]*. Del M.R.P. Francisco Lárraga. Madrid, Oficina de Manuel Martín, 1760. També en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià, hi consta el registre d'aquest promptuari; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 15.

159. BPCSar, R.P.D. Antonini Diana Panormitani, clericici regularis [...] *Resolutiones Morales*. Montibus, Typis Francisci Waudrei, 1636; ibíd, procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys, vegeu *Summa Diana*. Lugduni, Sumptibus Hæredes P. Prost, 1644. Tots aquests volums consten en l'antic catàleg de la biblioteca d'Arenys; *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 58. També consta l'obra teològica d'Antoní Diana en els registres de les antigues biblioteques de Sarrià i de Barcelona; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 11; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 21-29.

160. BPCSar, *Theologia Moralis illustrissimi ac reverendissimi D. Alphonsi de Liguorio, olim episcopi S. Agathæ Gothorum, et Rectoris Majoris Congregationis SS. Redemptoris*. Venetiis, Apud Remondini, 1779. A la portada hi ha escrit: «Está con

Cal assenyalar la presència en aquestes biblioteques conventuals caputxines d'algunes obres de caire historicocanònic com la *Summa Conciliorum* de Carranza¹⁶¹ († 1576), que era a les principals biblioteques conventuals juntament amb algunes edicions de les disposicions conciliars tridentines¹⁶² i les dels concilis sinodals d'alguns bisbats de Catalunya¹⁶³ i, també, les constitucions provincials de la Tarraconense com, per exemple, les Constitucions sinodals que foren editades l'any 1593 per l'arquebisbe Joan Terés, oncle del caputxí Fruitós de Verdú.¹⁶⁴

Òbviament, aquestes biblioteques caputxines comptaven amb volums de legislació pròpia com els directoris¹⁶⁵ i els cerimonials de l'Orde¹⁶⁶ i de la Província;¹⁶⁷ uns volums que eren al costat de llibres

cedida als uso del P. Fr. Mariano de Areñs, Capuchino, por el M.R.P. Provincial, año 1785 y la dedica al Convento de las Dos Villas de Calella y Pineda». Poc abans de l'exclaustració els caputxins catalans encara continuaven emprant aquests manuals de teologia moral. A guisa d'exemple, vegeu la *Theologia Moralis beati Alphonsi de Ligorio*. Bassani, Typis Remondini, 1822: A la guarda d'aquest volum hi ha escrit: «P. Michæl a Papiol». El pare Miquel de Papiol, exclaustrat del convent de Martorell, morí el 20 de març de 1882 a la població de Molins de Rei; vegeu *MenSer* 1 (1883) p. 224; BASILI DE RUBÍ, *Necrologi...* p. 80. Cal assenyalar que, en el període de la restauració, es llegí molt entre els caputxins l'obra titulada *Les glòries de Maria*. Per exemple, a la biblioteca del convent d'Arenys hi havia un exemplar de l'edició catalana publicada a Manresa el 1832; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca, Arenys de Mar* 1903, f. 38.

161. BPCSar, *Summa Conciliorum [...] Per Bartolomeum Carranzam*. Venetiis, Ad signum Spei, 1549; exemplar procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins de Tremp.

162. BPCSar, *Sacrosancti et Oecumenici Concilii Tridentini, sub Paulo III, Julio III et Pio IV, Pontif. celebrati Canones et Decreta*. Cervariæ, Typis Academicis, 1779. A la guarda hi ha una anotació que diu: «A uso de los PP. Capuchinos de las dos Villas [de] Calella y Pineda».

163. Per exemple les del bisbat de Girona; BPCSar, *Constitutiones Synodales Diocesis Gerunden [...] Sub Illustrissimo et Reverendissimo Domino D. Fr. Michaelae Pontich [...] exornatæ a Francisco Romaguera*. Gerundæ, Sumptibus Hieronymi Palol, 1691.

164. BPCSar, *Constitutionum Provincialium Tarraconensium libri quinque*. Tarracone, Apud Philippum Robertum, 1593; exemplar procedent de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys de Mar.

165. BPCSar, *Directorium fori iudicialis pro Regularibus, usi Fratrum Minorum qui vulgo Capuccini nuncupantur*. Auctore R.P. Zaccharia Boverio Salutiensi. Augustæ Taurinorum, Apud Aloysium Pizzamilium, 1624.

166. Vegeu JOAN M. de NOTO [ed], *De Sacris Ritibus iuxta Romanam Regulam usi Fratrum Minorum S. Francisci, qui vulgo Capuccini nuncupantur accommodatis*.

de caràcter jurídic com els que escriví el caputxí de la Província de Salerno fra Pere Marcel·lí de Luccia¹⁶⁸ († 1740 ?) i també els de fra Jeroni de Sorbo¹⁶⁹ († 1602), editor del *Compendium Privilegiorum* de Casarrubios¹⁷⁰ (ca. 1532).

Tampoc mancaren en aquestes biblioteques conventuals bones edicions de les col·leccions canòniques del *Corpus Iuris Canonici*,¹⁷¹ (especialment de Gracià, monjo camaldulenc del segle XII que compilà acuradament el dret romà) i la *Summula*¹⁷² de Raimon de Penyafort († 1275), amb edicions de les *Decretals* que, per manament del papa Gregori IX († 1241), també havia escrit sant Raimon de Penyafort, una obra molt utilitzada que fou reeditada molt sovint.¹⁷³

Els caputxins catalans tenien en llurs biblioteques, òbviament, el

Neapoli, Typis Scorigianis, 1626. A la portada de l'exemplar conservat a la BHC, hi ha una anotació que diu: «A uso de los Capuchinos de Nra. Sra. de las Ermitas de Girona».

167. Vegeu ATANASI DE BARCELONA, *Espejo Ceremonial Seráfico para instrucción de la juventud de Menores Capuchinos de N.S.P.S. Francisco de la Santa Provincia de Cathaluña*. Barcelona, Imp. R. Figueró, 1716.

168. BPCSar, *De Jure PP. Minorum S. Francisci Capuccinorum [...] Auctore Petro Marcellino de Luccia*. Romæ, Ex Typographia Antonii de Rubeis, 1737. A la portada hi ha una nota manuscrita que diu: «Es del Convento de Capuchinos de Santa Madrona de la Ciudad de Barcelona».

169. BPCSar, *Compendium Privilegiorum Fratrum Minorum et aliorum Mendicantium et non Mendicantium*. Autore Alphonso de Casarubios hispano [...] Per R.P. Hieronymum a Sorbo, Prædicatorem Ordinis Capuccinorum. Coloniae, Apud Ioannem Kirchium, 1619.

170. Aquesta obra formà part de la majoria de biblioteques franciscanes d'Europa, per exemple, la dels framenors situats «In Conventu Sancti Francisci Transtiberim de Urbe»; vegeu a la BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantæ S. Francisci*, [Província Romana, any 1600] f. 1 r: «*Alfonsus de Casarubio, Compendium Privilegiorum a variis Summis Pontifibus*».

171. BPCSar, *Decretum Gratiani ementatum, et notationibus illustratum, una cum glossis, Gregori XIII Pont. Max. iussu editum*. Venetiis, Apud Iuntas 1600-1605.

172. BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 111: «Raimundus, *Summula Septem Sacramenta*, Venetiis 1569».

173. A guisa d'exemple, vegeu l'edició endegada per Agustí Caravita; BPCSar, *Decretales Gregorii Noni Pont. Max. cum epitomis, divisionibus et glossis ordinariis*. Venetiis [Apud Iuntas] 1656; *Liber Sextus Decretalium D. Bonifacii Papæ V. Constitutiones extravagantes tum viginti D. Ioannis Papæ XXII tum communes*. Venetiis [Apud Iuntas] 1615.

Bullarium de l'Orde caputxí;¹⁷⁴ una obra monumental que l'any 1740 havia començat a publicar el caputxí suís Miquel de Zug amb documentació dels arxius vaticans,¹⁷⁵ per disposició del llavors ministre general Bonaventura de Ferrara.¹⁷⁶ A més, en aquestes biblioteques conventuals hi havia els principals comentaris jurídics preparats pels canonistes caputxins¹⁷⁷ més importants com: Jaume Raggi de Gènova¹⁷⁸ († 1657) i Bonagràcia de Habsheim¹⁷⁹ († 1672), que eren situades al costat de les obres de dret pontifici dels juristes més eminents com: Andreu del Vaulx¹⁸⁰ († 1636), Agustí Barbosa¹⁸¹ († 1649) i Pròsper Fagnani¹⁸² († 1678). A més, també hi havia les principals obres que

174. Aquest *Bullarium* solia ser a totes les biblioteques conventuals; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 112; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 8, núm. 119; BEVic, *Index librorum omnium...* etc.

175. Per exemple, vegeu a la BAVat, Barb. Lat. 2100, *Continuatio privilegiorum Fratribus Ordinis Minorum Capuccinis nuncupatis*.

176. BPCSar, *Bullarium Ordinis FF. Minorum S.P. Francisci Capuccinorum [...] Iussu Reverendissimi Patris Bonaventuræ a Ferraria [...] Variis notis et scholiis elucubrata* a P. F. Michæle a Tugio in Helvetia. Roame, Typ. Joannis Zempel, 1740 (10 volums).

177. Per exemple, procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys de Mar, vegeu a la BPCSar, *Epitome seu compendium teorie et praxis Causarum Iudicialium Regularium [...]*. Fr. Philippi de Bictis a Camerino, Ord. Min. S. Francisci Capuccinorum. Venetiis, Apud Franciscum Baba, 1652. Les dades biogràfiques fonamentals de Felip Bitti de Camerino, hom les troba a *Lexicon capuccinum...* col. 1355.

178. BPCSar, *R.P.F. Iacobi Raggi Genuensis Ordinis Franciscanorum, de Regimine Regularium*. Genuæ [Gènova], Ex Typographia Benedicti Guaschi, 1653.

179. BPCSar, *Compendiosa Summula selectarum questionum regularium, quas in specialem usum FF. Capuccinorum Ordinis S. Francisci collegit [...]* Fr. Bonagratia Habsensis. Lugduni, Sumpt. L. Arnaut, 1671.

180. BPCSar, *Andree Vallensis, vulgo del Vaulx, Andanensis, Paratitula Iuris Canonici, sive Decretalium D. Gregorii Papae IX summaria ac methodica explicatio [...]* D. Annonis Schnorremberg Commentarium in eiusdem Iuris Regulas. Venetiis, Apud Laurentium Basilium, 1764; a la portada hi ha una nota manuscrita que diu: «PP. Capuchinos, Gerona».

181. BPCSar, *Collectanea doctorum veterum quam recentiorum in Ius Pontificium Universum [...]*. Auctore Augustino Barbosa. Lugduni, Sump. Hærd. Petri Prost, 1647. Les obres de Barbosa ja figuraven en el catàleg de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià i, sobretot, en la de Santa Madrona; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mor. núm. 7; ibíd., Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 11: «A. Barbosa, *Collectanea in universum ius Pontificium.*»

182. BPCSar, *Prosperi Fagnani commentaria in primum librum Decretalium*. Venetiis, Ex Typographia Balleoniana, 1729.

havien preparat destacats moralistes i canonistes del nostre país sobre dret català i costums locals com eren, per exemple, els tractats de l'eminent jurista manresà Lluís de Peguera¹⁸³ († 1610); les obres de Joan Gil Trullench¹⁸⁴ († 1645); de Joan Pere Fontanella¹⁸⁵ († 1649); de Pau Xammar¹⁸⁶ (ca. 1650); de Francesc Romaguera¹⁸⁷ († 1694), i àdhuc comptaren amb obres de canonistes d'encuny més modern com

183. A la biblioteca del convent d'Arenys hi havia el volum titulat *Pràctica de celebrar Corts*, publicat a Barcelona l'any 1632; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 112. En els anys de la represa de la vida caputxina a Catalunya, el Dr. Jaume Cararach regalà als caputxins d'Arenys un volum de la *Praxis civilis nobilis Don Ludovici de Peguera Minorissensis*. Barcinone, Typis Raphælis Figueró, [1674]; aquest exemplar és actualment a la BPCSar, sig. 10-5-16. A l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià ja hi havia, però, diverses obres jurídiques de Lluís de Peguera; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 49 i ss. Semblantment, aquestes obres jurídiques de Lluís de Peguera també havien format part de la biblioteca del convent de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 75-76. La biblioteca personal del cardenal Consalvi, Secretari d'Estat del papa Pius VII (i, en la darrera etapa de la seva vida, cardenal-prefecte de la congregació de Propaganda Fide), hi figurava una edició de les *Decisiones Auree* del jurisconsult manresà Lluís de Peguera; APFide, *Fondo Consalvi*, Vol. XXXVI, *Indice di tutti li libri esistenti nella libreria di Mons. Ilmo. e Rmo. Consalvi, descritto nell'anno 1793*, s.f.: «Peguera, *Decisiones Aureæ civiles et criminales in Sacri Senatus Cataloniae*». Sobre la vida i actuacions eclesials del cardenal Consalvi, vegeu R. REGOLI, *Ercole Consalvi. La scelta per la Chiesa*. Roma, Pontificia Università Gregoriana, 2006.

184. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 8; on registra un volum de l'*Expositio Bullæ Cruciatæ*, Barcelona 1637; edició preparada per Egidí Trullench. La biblioteca de Santa Eulàlia de Sarrià i la de Santa Madrona comptaren, també, amb obres de Trullench; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mor. 102: «Trullench, *opus morale*»; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 144-148.

185. Les obres jurídiques de Fontanella formaven part de la biblioteca dels caputxins d'Arenys; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 175. A la biblioteca personal del cardenal Consalvi hi havia també algunes de les obres de Fontanella; APFide, *Fondo Consalvi*, Vol. XXXVI, *Indice di tutti li libri esistenti nella libreria di Mons. Ilmo. e Rmo. Consalvi, descritto nell'anno 1793*: «Fontanella, *Decisiones Cathalonie*».

186. BPCSar, *Civilis doctrina de antiquitate et religione, regimine, privilegiis et præheminentiis inclytæ Civitatis Barcinonæ. Divæ Eulaliæ Virgini et Prothomartyri ac Tutelari illuys sacra*. Authore Ioanne Paulo Xammar Barcinonensi Domicello. Barcinonæ, Ex Typographia Gabrielis Nogués, 1644.

187. A la biblioteca del convent d'Arenys hi havia l'edició que Francesc Romaguera preparà de les *Constitutiones Synodales Gerundensis*, publicades a Girona l'any 1691; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 85.

Zeger Bernat Van Espen¹⁸⁸ († 1728), professor de Lovaina, d'Anacleet Reiffenstuel¹⁸⁹ († 1703), i de Teodor M. Rupprecht († 1763),¹⁹⁰ entre molts d'altres.

2.5 Exposicions i comentaris a la Sagrada Escripura

A les biblioteques dels caputxins de Catalunya i de Mallorca,¹⁹¹ com també en les biblioteques dels convents italians era força freqüent de trobar-hi excel·lents edicions de la Bíblia¹⁹² junt amb comentaris bíblics (sovint presentats amb bones i acurades edicions¹⁹³ i, a voltes, àdhuc amb còpies manuscrites i amb edicions incunables) com, per exemple, les glosses escrites pel framenor Nicolau de Lyra († 1349),¹⁹⁴

188. BPCsAr, *Zegeri Bernardi van Espen iuris utriusque doctoris, et sacrorum canonum professoris in Academia Lovaniensi, Operum*. Lovanii, Sumptibus Societatis, 1732; ibídem, *Ius Ecclesiasticum Universum hodiernæ disciplinæ accommodatum [...]*. Autore Zegero Bernardo van Espen. Matriti, In Typographia Raimundi Ruiz, 1791.

189. BPCsAr, *Ius Canonicum Universum clara methodo iuxta titulos Quinque Librorum Decretalium [...] Tractatus de Regulis Juris*. Autore R.P.F. Anacleto Reiffenstuel, Ordinis Min. S. Francisci Reformatorem. Venetiis, Apud Antonium Bortoli, 1763. Sobre aquest canonista caputxí, vegeu EVANGELISTA DE MONTAGUT, «El P. Anacleto Reiffenstuel y el derecho canónico», *EstFr* 5 (extr. 1910) pp. 67-75.

190. BPCsAr, *Notae historicae in universum Ius Canonicum [...]* Autore P. Theodoro M. Rupprecht Ordinis Servorum B.M.V. [...] Accuratori studio concinnata a Jacobo Caresmar, canonico præm. Barcinone, Apud Franciscum Surià, 1772.

191. Sobre aquesta important biblioteca mallorquina vegeu, ANDREU DE PALMA, «La antigua Biblioteca de los capuchinos de Mallorca», *EstFr* 25 (1920) pp. 367-376 i 26 (1921) pp. 47-53, 373-379.

192. A la biblioteca del convent d'Arenys hi havia una bella edició incunable d'una Bíblia editada a Venècia l'any 1484; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca, Arenys de Mar* 1903, f. 7.

193. Per exemple, procedent de la biblioteca dels caputxins d'Olot, vegeu a la BPCsAr, *Biblia Sacra cum glossa ordinaria, primum quidem a Strabo Fuldensi monacho benedictino collecta. Nunc vero novis Patrum cum Græcorum, tum Latinorum explicationibus locupletata et Postilla Nicolai Lirani Franciscani, necnon additionibus Pauli Burgensis Episcopi, et Matthiæ Thoringi replicis. Opera et studio Theologorum Duacensium*. Antuerpiæ, Apud Ioannem Keerbergium, 1617.

194. Vegeu AMADEU DE ZEDELGEM, «Manuscripta franciscana in Italiæ bibliothecis asservata», *CollFr* XIII (1943) p. 179: «*Inveniuntur tantum duo manuscripta franciscalia, Nicolai de Lyra, Postilla super Psalmos*». A la biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys de Mar, fins fa ben poc, hi havia encara els volums: *Bibliorum Sacrorum cum glossa ordinaria et Nicolai Lirani expositionibus, additionibus et*

insigne escriptorista normand, autor de la *Glossa ordinaria* i de les cèlebres *Postillae in universam Sacram Scripturam*.¹⁹⁵

Atès el caràcter contemplatiu dels primers frares, foren molt llegits i apreciats pel conjunt de religiosos caputxins de Catalunya els comentaris bíblics escrits pel monjo cartoixà Dionís de Rijckel († 1471), exegeta de tarannà místic anomenat el «Doctor Extàtic» (un autor que envigorí fructuosament la vida contemplativa a través del treball intel·lectual),¹⁹⁶ les obres del qual eren a les biblioteques dels caputxins,¹⁹⁷ com també hi havia les del cartoixà Francesc Dupuy¹⁹⁸ († 1521). A propòsit d'aquest vessant contemplatiu, s'ha de remarcar que també foren molt llegits pels caputxins alguns autors carmelitans com: Tomàs Beuxamis¹⁹⁹ († 1589), i àdhuc obres dels

repticis, Lugduni 1545-1549 (amb 7 volums) que, fins el temps de l'exclaustració havien format part de la biblioteca dels caputxins de Sabadell. Actualment, aquesta *glossa ordinaria* està integrada en el fons històric de la biblioteca provincial dels caputxins, a Sarrià, com també una edició incunable de *Postilla super psalterium*, s.l., 1497. Els volums de la *Glossa ordinaria* es troben també a la biblioteca conventual de Vic; vegeu *EstFr* 87 (1986) p. 950: «No hi faltaven els antics comentaris de Nicolàs de Lyra». A propòsit de l'abast de les obres de Nicolau de Lyra, vegeu L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* pp. 178-179.

195. Aquestes obres escripturístiques del *Lyranus* també consten en el catàleg de la biblioteca dels caputxins de Barcelona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 209-215.

196. BPCSar, *D. Dyonyssii carthusiani in Evangelium Ioannis enarratio*. Parisiis, Apud Iohannem Maceum, 1542; ibíd., *D. Dionysii carthusiani in Evangelium Matthaei enarratio*. Parisiis, Apud Audoënum Parvum, 1554. Aquest darrer exemplar fou un regal del Dr. Subirà, rector de Cardedeu, als caputxins d'Arenys, tal com consta en una nota manuscrita de la portada: «Lo Doctor Subirà, Rector de Cardedeu lo [h]a donat. Orate pro eo».

197. Per exemple, la biblioteca dels caputxins d'Arenys comptà amb un volum de l'edició de les *Enarrationes* de Dionís el Cartoixà, estampades a Colònia l'any 1573; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca...* f. 48. Vegeu, també, BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 33-34.

198. A tall d'exemple vegeu, *Cathena Aurea super psalmos [...]*. Domino Francisco de Puteo Carthusiensium ordinis. [Parisiis Luthetiae, in aedibus Thitelmanni Keruer], 1530. Aquest volum formà part de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys de Mar, tal com es pot comprovar per l'antic *ex-libris* de boix.

199. BPCSar, *In Habacuk Prophetam Homiliae 28, habitae in Regia, anno MDLXXVI*, per F. Thomam Beuxamis Parisinum Doctorem Theologum, Carmelitam. Parisii, Apud Guilelmum Chaudiere 1588; exemplar procedent de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys.

predicadors i professors agustinians més eminents com: Albert de Pàdua (ca. 1492) conegut com el doctor «Novellus» pel seu origen judeocristià;²⁰⁰ Jaume Pérez de València († 1490);²⁰¹ Luis de León († 1591)²⁰² i Joan-Gregori Satorre,²⁰³ entre molts d'altres.

En descriure els fons bibliogràfics dels antics caputxins catalans no podem pas passar per alt que, curiosament, els frares coneixien (havien llegit!) els comentaris bíblics del famós abat calabrès Joaquim de Fiore († 1202) la *Concordia Novi ac Veteris Testamenti*, i també el comentari *In Apocalipsim* una obra que consta en el registre de la biblioteca del convent de Santa Madrona.²⁰⁴ Les obres de Joaquim de Fiore tingueren una forta incidència en els moviments espirituals d'influx joaquimita, com els *fraticelli* franciscans. També aquests tex-

200. BPCSar, *Alberti Patavini augustiniani eremite [...] in evangelia quadragesimalia utilissime conciones*. Thaurini [Torí], in *Ædibus Petri Pauli Porri*, 1527.

201. BPCSar, *Reverendi et optimi patris dom. Iacobi de Valentia [...] in libros psalmodum David*. Barchinone, Impressum per Nicholaum Spindeler, 1506. La primera edició es publica a València l'any 1484, i fou dedicada per l'autor a «D. Rodericus Borja cardinale valentinus», el futur papa Alexandre VI. Aquesta exposició al saltiri també formà part de les biblioteques dels caputxins sicilians; vegeu C. CARGNONI, «Libri e biblioteche dei cappuccini della Provincia di Siracusa alla fine del sec. XVI», *CollFr* 77 (2007) p. 87: «è presente anche il teologo agostiniano spagnolo, vescovo di Cristopoli Giacomo da Valencia, ossia Jaime Pérez de Valencia († 1490) con i suoi commenti ai salmi e al Cantico dei cantici». L'influx dels escrits exegètics de Jaume Pérez ha estat posat en relleu per Manuel VILLEGAS RODRÍGUEZ, *Jaime Pérez de Valencia (1408-1490). Agustino, obispo e insigne biblista*, Guadarrama 2007, p. 197: «La ediciones de Jaime Pérez han logrado un éxito comprobado. Sus ediciones, incunables las primeras, sobrepasa el número de cuarenta. La doctrina que dejó plasmada en sus escritos influyó muy profundamente en la hermenéutica bíblica posterior.»

202. BPCSar, *De los Nombres de Christo en tres libros*. Por el Maestro Fray Luis de León. Salamanca, En casa de Antonia Ramírez, 1603. A la portada hi ha una anotació que diu: «És del Convent de Caputxins de Tremp».

203. A l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Santa Eulàlia de Sarrià hi havia un volum amb els sermons que Joan-Gregori Satorre predicà a la catedral de Tarragona en l'escaiença de la festa de la Circumcisó del Senyor de 1582; vegeu a la BPCSar, *Libro de las alabanzas y eccelencias del santísimo nombre de Jesús. Compuerto por Fr. Juan Gregorio Satorre Provincial de la orden de S. Agustín en la Corona de Aragón, Maestro y Catedrático de Theologia en la Universidad de Valencia*. Tarragona, por Felipe Mey, 1583.

204. BUB, Ms 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pos., J. 26 «Joachín Abad, *Concordia Novi ac Veteris Testamenti*; Item, Pos. J. 27 in *Apocalipsim*».

tos joaquimites foren molt presents en les biblioteques dels reformats franciscans com, per exemple, en la dels framenors de l'estricta observança del convent romà de Sancti Francisci Transtiberim de Urbe,²⁰⁵ i àdhuc aquestes obres es trobaven en les prestatgeries d'alguns cèlebres predicadors caputxins de Calàbria com, per exemple, fra Anselm de Rossano.²⁰⁶

Pel que fa als comentaris bíblics més apreciats pels frares caputxins, ultra els ja esmentats, cal situar en lloc preminent els del cèlebre jesuïta Corneli van Steen († 1637), més conegut pel nom llatinitzat Cornelius a Lapide.²⁰⁷ Els frares catalans també llegiren els comentaris escripturístics preparats pel jerònim Héctor Pinto²⁰⁸ († 1584), els del benedictí Augustin Calmet²⁰⁹ († 1757) i també els de

205. BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiae S. Francisci*, [Província Romana, any 1600] f. 1 r: «Abbatis Joachim In *Apocalipsim*. Venetiis, Apud Franciscum Bindonum 1527».

206. BA Vat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 286 r: «Libri ad uso del P. Fr. Anselmo da Rossano, Predicatore, Prov. Cosenza di Calabria: Expositio Magni Profetae Abb. Joachim in *Apocalipsim*». Anselm de Rossano fou ministre provincial dels caputxins de Consenza els anys 1601-1608; vegeu *Lexicon capuccinum...* col. 448. El caputxí Costanzo Cargnoni també ha trobat les obres de Joaquim de Fiore en les biblioteques dels caputxins sicilians; vegeu C. CARGNONI, «Libri e biblioteche dei cappuccini della Provincia di Siracusa alla fine del sec. XVI», *CollFr* 77 (2007) p. 96: «L'Expositio in *Apocalypsium*, lo Psalterium decem chordarum di Gioacchino da Fiore».

207. BPCSar, *Commentaria in Pentateuchum Moisis*, auctore R.P. Cornelio Corneli i Lapide e Societate Iesu. Antuerpiæ, Apud Martinum Nutium, 1630. Les obres de Corneli de Làpide, semblantment, es trobaven a l'antiga biblioteca dels caputxins de Vic; vegeu *EstFr* 87 (1986) p. 950 i, també, a la de Santa Madrona; vegeu BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 44-61.

208. A l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia els comentaris als profetes majors endegats pel monjo jerònim Héctor Pinto; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 10-13. Aquests mateixos comentaris els trobem, també, en algunes biblioteques dels caputxins italians; vegeu a la BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 31.

209. BPCSar, *Dictionarium manuale biblicum*. Venetiis, Typis Joannis Baptistæ Pasquali, 1769. Sobretot, vegeu *Commentarius litteralis in omnes libros Veteris et Novi Testamenti auctore R.P.D. Augustino Calmet [...] nunc vero Latinis litteris traditum a Joanne Dominico Mansi*. Venetiis, Typis Sebastiani Coleti, 1767. A l'antiga biblioteca conventual de Sarrià hi havia els volums de la història eclesialística de Calmet; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 193 i ss.

l'oratorià Josep Mansi²¹⁰ († 1701). Foren també força apreciats pels caputxins els comentaris exegetics del jesuïta lleonès Diego de Baeza²¹¹ († 1647), les obres del qual eren presents a les biblioteques dels caputxins de Barbastre, Tremp i Arenys de Mar; unes obres exegetiques que durant la represa de la vida caputxina, en els anys del període de la província d'Aragó (1889-1900), foren dipositats, respectivament, en les biblioteques del convent de Sarrià²¹² i d'Arenys de Mar.²¹³

També foren força usats pels frares els comentaris exegetics a la Sagrada Escripura del jesuïta Diego de Celada²¹⁴ († 1661), especialment per als llibres històrics i didàctics com, per exemple, el d'Ester.²¹⁵ Durant la divuitena centúria es féu famosa una adaptació de la història sagrada titulada *David perseguido*,²¹⁶ de la qual els predicadors manllevaven força exemples.

210. BPCSar, *R.P. Josephi Mansi Congregationis Oratorii Romani Presbyteri. Aerarium Evangelicum; hoc est Evangeliorum totius anni*. Venetiis, Ex Typographia Balleoniana, 1759.

211. Sobre l'abast de la seva obra teològica, vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. III, col. 1058.

212. BPCSar, *R.P. Didaci de Baeza Ponferradiensis, Societatis Iesu Theologi, Commentariorum Moralium in Evangelicam Historiam*. Lugduni, Ex officina Rovilliana, 1627. A la portada hi ha una anotació que diu: «Del convento de frailes capuchinos de Barbastro».

213. BPCSar, *R.P. Didaci de Baeza Ponferradiensis, Societatis Iesu Theologi, Commentariorum Allegoricarum et Moralium de Christo figurato in Veteri Testamento*. Lugduni, Sumptibus Hæredes G. Boissat, 1644. A la portada hi ha escrit: «De[is] Caputxins de Tremp». Vegeu, també, a la BPCSar, *Commentaria moralia in Evangelicam Historiam*. Authore Patre Didaco de Baeza. Vallisoleti, Per Hieronymum Morillo, 1625.

214. A propòsit dels comentaris bíblics de Diego Celada, vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. III, col. 1056.

215. BPCSar, *R.P. Didaci de Celada Monteladensis Societatis Iesu [...] In Estherem Commentarii Literales et Morales*. Lugduni, Sumptibus Hæredes Petri Prost, 1648. Aquest llibre pertanyia a la biblioteca dels caputxins de Blanes. El pare Basili de Rubí explica que uns «quatre-cents volums foren els que salvà el rector de Blanes de la devastació i el pillatge del convent de caputxins d'aquella població durant l'exclaustració de 1835". Els volums incunables de la biblioteca dels frares de Blanes anaren a parar, finalment, a la biblioteca municipal de Girona; vegeu BASILI DE RUBÍ, *Un segle...* pp. 375-376.

216. BPCSar, *David perseguido y alivio de lastimados. Historia Sagrada parafraseada con ejemplos y varias historias [...]*. Por el Dr. Don Christóbal Lozano. Barcelona, Por la Viuda Piferrer, 1791. La primera edició es publicà l'any 1652. El *David perseguido* també formà part de l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 80.

Més enllà de les obres bíbliques escrites per membres de la Companyia de Jesús i per altres eclesiàstics eminents, no podem deixar d'assenyalar l'abundosa presència en les biblioteques conventuals dels caputxins del Principat de col·leccions de sermonaris²¹⁷ i de comentaris bíblics escrits pels membres de la família franciscana, especialment pels framenors caputxins com, per exemple, els que preparà Jacques Bolduc de París († 1646) al *Llibre de Job*; un volum que era present a l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys de Mar²¹⁸ juntament amb un tractat d'inspiració bíblica titulat *Oggium Christianum*.²¹⁹

Cal posar en relleu la gran diversitat de comentaris bíblics que hi havia en aquestes biblioteques conventuals. Des del curiós comentari medieval a les cartes paulines de Teofilacte²²⁰ (ca. 1118), arquebisbe de Bulgària, que ja formava part de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys,²²¹ als textos d'escriptoristes més de moda en els anys fundacionals de la Província caputxina de Catalunya com, per exemple, els del benedictí Gilbert Genebrard²²² († 1597), i els del

217. Sobretot per tal de preparar adientment la predicació de la Quaresma i de les Quaranta Hores. A guisa d'exemple vegeu, a la BPCSar, *Sermoni divoti et affettuosi per l'oratione delle Quarant' Hore*. Composti dal Padre Fra Alessandro Crespi da Busto, Predicatore Capuccino. Milano, Per Marc'Antonio Pandolfo Malatesta, 1677.

218. BPCSar, *R.P. Iacobi Bolducii Parisini, ex S. Francisci Minoritarum Capuccinorum Ordine theologi, Commentaria in librum Iob*, [Parisiis, 1638].

219. BPCSar, *R.P. Iacobi Bolducii ex Minoritarum Capuccinorum Ordine Theologi, de oggio christiano, libri tres in quibus declarantur antiquissima et sacrosanctæ Eucharistæ typica mysteria*. Lugduni, Hærd. G. Boissat et L. Anisson, 1640.

220. Sobre Teofilacte (Theophylactus Eubonensis, † 1118), vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. II, cols. 33-34 i, també, vegeu J.A. FABRICIUS, *Historiæ Bibliotecæ Fabricianæ*, Vol. I, Wolffebuttelii 1717, pp. 110-113: «Theophylactus, Acridæ in Bulgaria archiepiscopus».

221. BPCSar, *Theophylacti Bulgariae archiepiscopi, in omnes divi Pauli Apostoli epistolas enarrationes*. Parisiis, Apud Ambrossium Girault, 1543; obra exegètica que constava, també, en el catàleg de la biblioteca conventual dels caputxins de Barcelona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pos. 32: «Theofilacto, *Enarrationes in omnes D. Pauli Epistolas*». Aquesta mateixa obra, també l'hem trobat registrada en els catàlegs de les antigues biblioteques conventuals dels caputxins d'Itàlia; vegeu a la BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 33 v: «Theophilacti, *Enarrationes in Epistolas D. Pauli*, Parisiis 1548».

222. BPCSar, *Psalmi Davidis, calendario hebraeo, syro, graeco, latino, argu-*

jesuïta Blai Viegas († 1601) autor, aquest darrer, d'un acurat comentari exegetèc a l'Apocalipsi que es publicà un any després de la seva mort.²²³ També foren força emprats els comentaris a les cartes catòliques del reverend Claudi Guillaud²²⁴ († 1561).

A les biblioteques dels caputxins hom hi trobava comentaris de caire més específic, o monogràfic, a punts particulars de la Sagrada Escripura com, per exemple, l'extensa i detallada exposició exegetica al salm cinquanta, el *Miserere*, que preparà el canonge de Braga, el reverend Sebastià Gòmez²²⁵ († 1513?). S'ha d'esmentar que, al llarg dels segles XVII i XVIII foren molt valorats pels frares els comentaris bíblics del jesuïta belga Jaume Tirini²²⁶ († 1636), les obres del qual eren presents a bona part de les biblioteques conventuals dels caputxins catalans, tant, que al final del segle divuitè²²⁷ els caputxins adquiriren algunes col·leccions dels comentaris del Tirini, amb bona relligadura de pergamí i tapa dura, «en Casa de Antonio Brusi, bajada de la Cárcel, esquina de la Frenería, en Barcelona.»²²⁸ Ultra aquests comentaris de Tirini a la Sagrada Escripura, els caputxins catalans dels segles

mento et comentariis [...] A G. Genebrardo. Lugduni, Ex officina Iuntarum, 1592. A propòsit de la incidència de les obres d'aquest cèlebre hebraïsta i professor de la Sorbona, vegeu, H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. III, cols. 270-271: «Gilbertus Genebrardus, 1535-1597».

223. BPCSar, *Commentarii exegetici in Apocalypsim Ioannis Apostoli*. Auctore Blasio Viegas. Lugduni, Sumptibus Horatii Cardon, 1602.

224. BPCSar, *In canonicas apostolorum septem epistolas collatio [...]* Per S. Theologiæ Doctorem Claudium Guillaudum. Lugduni, Apud Sebastianum Gryphium, 1543; exemplar procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys de Mar.

225. BPCSar, *Explicatio Psalmi Quinquagesimi, Miserere Deus*. Authore Sebastiano Gomezio a Figueredo Lusitano. Lugduni, Apud Horatium Cardon, 1601. A la portada hi ha una anotació que diu: «A uso de los Padres Capuchinos de Blanes. Inter positivos».

226. Vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. III, col. 785. Les obres bíbliques de Tirini eren a la biblioteca dels caputxins de Barcelona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...]* de Santa Madrona, núm. 65 i ss: «*In Veteris et Novum Testamentum*».

227. Sobre les biblioteques dels caputxins catalans al llarg de la divuitena centúria, vegeu V. SERRA DE MANRESA, «Aproximació a les biblioteques dels caputxins setcentistes del Principat: clàssics, escolàstics i novatores», *Pedralbes* 15 (1985) pp. 265-277.

228. BPCSar, *R.P. Jacobi Tirini S.J. Antuerpiani, in universam Sacram Scripturam commentarius*. Venetiis, Sumptibus Joannis Antonii Pezzana, 1786.

xvii i xviii seguiren, també, el text de les exposicions exegetiques del carmelità Silveira²²⁹ († 1687), com també els comentaris de Lamy²³⁰ († 1715) i els de Hamel²³¹ (ca. 1751).

D'entre les obres més apreciades pels caputxins catalans, hem d'assenyalar l'interès que suscitarren per les publicacions bíbliques del caputxí Francesc Titelmans de Hasselt²³² († 1537), eminent professor de Lovaina, el qual, procedent dels framenors observants, ingressà a la reforma caputxina l'any 1535. Les obres del pare Titelmans sovintejaren a les prestageries de les biblioteques conventuals dels caputxins,²³³ i sovint foren emprades per tal de donar un contingut de més qualitat al tema dels sermons que havien de ser predicats en circumstàncies solemnes. Per tal de bastir amb més precisió o recolzament els sermons, els frares solien apuntar-los amb idees manllevades d'alguns comentaris escripturístics aportats, sobretot, per sant Bonaventura i per sant Tomàs, de qui es conserva, encara, en l'actual biblioteca del convent de Sarrià un comentari exegetic a les cartes paulines²³⁴, exemplar que

229. BPCsar, *R.P.D.F. Ioannis da Sylveira Olyssiponensis, Carmelia Regularis Observantia [...] Comentariorum in Apocalypsim B. Ioannis Apostoli*. Lugduni, Sumptibus Laurentii Anisson, 1649.

230. BPCsar, *Apparatus Biblicus sive manducatio ad Sacram Scripturam [...] Auctore R.P. Bernardo Lamy, Congreg. Orat. Presbytero. Venetiis, Apud Laurentium Basilium, 1749*. A la portada hi ha escrit: «Francisci Rovira S.S. Teol. Dris., qui dedit Capuccinis Calella et Pineda».

231. BPCsar, *Biblia Sacra Vulgatae editionis [...] cum selectis annotationibus*. Auctore J. Baptista du Hamel. Venetiis, Apud Remondini, 1774.

232. Sobre les obres de Francesc Titelmans, vegeu *Lexicon capuccinum...* col. 688; *CollFr* 77 (2007) p. 80. Algunes de les principals obres d'aquest escripturista, procedents de les antigues biblioteques caputxines, actualment són en el fons històric de la BPCsar, *In omnes Epistolas Apostolicas F. Francisci Titelmanni ordinis minoritarum, publici sacram literarum apud Lovanienses quondam lectoris Elucidatio*, Compluti, s.d; *Summa mysteryorum christianae fidei*, Lugduni 1555; *Elucidatio in omnes Psalmos iuxta veritatem Vulgatae et Ecclesiae usitatae Latinae editionis [...] Per Franciscum Titelmanum Hassellensem ordinis fratrum minorum*, Lugduni 1573.

233. Per exemple, vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 63-70, on hi ha registrat el famós comentari exegetic als salms, a les epístoles catòliques i a la filosofia aristotèlica. A la biblioteca del convent de Santa Madrona hi havia, també, el comentari als salms; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pos. 67: «F. Titelmans, *Elucidatio in Psalmos*»; BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 30 v.

234. BPCsar, *D. Thomae Aquinatis, Ordinis Praedicatorum, In omnes D. Pauli Apostoli Epistolas*. Venetiis, Apud Iuntas, 1562.

procedia de l'antiga biblioteca del convent arenyenc; una biblioteca conventual que s'anà enriquint amb donacions de preveres seculars de les parròquies de Cardedeu, d'Hostalric, d'Arenys de Munt, etc. Aquests sacerdots solien regalar als frares les obres d'autors de moda com, per exemple, els sermons del pare Osorio,²³⁵ jesuïta, o també les de Corneli Jansens († 1576), bisbe de Gant, que escriví una vida de Jesucrist a través dels Evangelis concordats²³⁶ i que assolí una gran divulgació²³⁷; un autor de força renom i que no s'ha de confondre amb Corneli Jansens, bisbe d'Yprés († 1638), autor del cèlebre *Augustinus*, obra publicada pòstumament el 1640, i que esdevingué el ferment del moviment doctrinal anomenat «jansenisme», de gran rigor i exigència moral, i que assoliria un ampli ressò en les controvèrsies doctrinals sobre la gràcia i en la predicació europea dels segles XVII i XVIII. Aquest moviment jansenista fou condemnat pel papa Alexandre VII l'any 1656. Semblantment, els caputxins d'Olot també reberen força donacions de llibres de preveres seculars amics de la comunitat.²³⁸

235. BPCSar, *Ioannis Osorii Societatis Iesu, tomus quintus concionum a Dominica Prima Adventus usque ad Pascha Resurrectionis, cum omnibus Feriis Quadragesimalibus*. Lugduni, Expensis Ioannis Baptistæ Buysson, 1596; A la portada d'aquest volum hi ha escrit: «És del Dr. Joan Canals, Rector de Cardedeu».

236. BCPSar, *Cornelii Iansenii Episcopi Gandavensis commentariorum in suam Concordiam, ac totam Historiam Evangelicam*. Lugduni, Apud Carolum Pesnot, 1582. En aquest exemplar, procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys, hi ha una nota manuscrita a la portada que diu: «Dels llibres que [h]a donat lo Rector de St. Martí [d'Arenys]». Procedent de la mateixa biblioteca conventual, vegeu, també, a la BPCSar, *Cornelii Iansenii Episcopi Gandavensis Homiliae in Evangelia quæ Dominicis diebus Ecclesia populo proponi solent*. Lugduni, Apud Carolum Pesnot, 1578.

237. A propòsit de la divulgació d'aquesta obra de Corneli Jansens, bisbe de Gant; vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. III, cols. 67-69.

238. Per exemple, esmentem que el reverend Pere Serrat regalà l'any 1728 als caputxins d'Olot les *Decisiones Aureæ* del benedictí Jaume de Càpua († 1620); BPCSar, *Decisiones Aureæ Casuum Conscienciæ*. Lugduni, Ex Officina Iuntarum, 1592. A la portada hi ha escrit: «[L'h]a donat M[ossèn] Pere Serrat als Caputxins d'Olot, 1728".

2.6. Els clàssics llatins i els Pares de l'Església en les biblioteques conventuals dels caputxins

A les prestatgeries de les biblioteques dels frares caputxins de Catalunya no hi faltaren pas els coneguts *Thesaurus* titulats *Gradus ad Parnasum*.²³⁹ Comptaren, sobretot, amb bones gramàtiques (catalanes²⁴⁰ i llatines)²⁴¹ i, disposaren de bons diccionaris,²⁴² com el «Calepino»,²⁴³ i el català-llatí de Pere Torra.²⁴⁴ Els religiosos caputxins, a fi d'aprendre bé la llengua llatina, disposaven també de les principals obres dels autors clàssics de l'antiguitat, com: Homer,²⁴⁵

239. BPCSar, *Gradus ad Parnasum sive Bibliotheca Musarum. Vel novus synonymorum, epithetorum, phrasium poeticarum, ac versum Thesaurus*. Lugduni, Apud Fratres de Torunes, 1765.

240. A la biblioteca del convent d'Arenys hi havia les gramàtiques catalanes de Pau Ballot (publicada a Barcelona l'any 1814) i de Pau Estorch (publicada el 1857); APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 38. A la biblioteca del convent de Santa Madrona hi havia l'antiga gramàtica catalana que escriví el llatinista Llorenç Cendrós l'any 1676; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 343.

241. A la biblioteca del convent d'Arenys de Mar, hi havia un exemplar de la gramàtica llatina de Nebrija, estampada a Lió l'any 1534; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 38.

242. BPCSar, *Lexicon ecclesiasticum latino-hispanicum [...] Auctore Fr. Didaco Ximénez Arias*. Barcinone, Ex Officina Joannis Piferer, 1739. A la portada hi ha escrit: «Para la Secretaría de PP. Capuchinos. Barcelona». A propòsit del gran èxit editorial d'aquest *Vocabularium, seu Lexicon Ecclesiasticum*, vegeu A.M. MEDINA GUERRA, *Las ediciones del «Vocabularium seu Lexicon Ecclesiasticum» de Rodrigo Fernández de Santaella y Diego Jiménez de Arias (1499-1798)*, Málaga 1998; monografia que vam ressenyar a la *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 95 (2000) pp. 282-283.

243. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 23: «Ambrosius Calepinus, *Dictionarium*, Lugduni 1570». Aquest diccionari també es trobava a l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Dict. 11 i, és clar, també en la de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 19.

244. Vegeu *Dictionarium seu thesaurus catalano-latinus, verborum ac phrasium*. Authore Petro Torra. Barcinone, Ex Officina Typographica Raphælis Figueró, [1653]; vocabulari també registrat en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 82.

245. A l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià, hi havia una versió llatina de l'*Odissea*; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 17.

Terenci,²⁴⁶ Ciceró²⁴⁷, Virgili,²⁴⁸ Horaci,²⁴⁹ Ovidi,²⁵⁰ Flavi Josep²⁵¹, Sèneca,²⁵² Plini,²⁵³ Plini el Jove,²⁵⁴ Juvenal,²⁵⁵ Plutarc,²⁵⁶ Quintilià,²⁵⁷

246. Les obres de Terenci figuren en el catàleg de l'antiga biblioteca dels capuxins de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 9.

247. Procedent de l'antiga biblioteca conventual de Santa Eulàlia de Sarrià, vegeu a la BPCSar, *De Officiis M.T. Ciceronis libri tres*. Lugduni, Apud Ant. Gryphium, 1578; aquest llibre fou publicat el mateix any en què els caputxins s'establiren a Sarrià. Amb la restauració de la vida caputxina aquest llibre s'incorporà a la biblioteca d'Arenys de Mar; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 61. Aquest volum el trobem també registrat en el catàleg de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 90.

248. BPCSar, *Publii Virgiliti Maronis Opera*. Cervariæ, Ex Officina Pontificiæ ac Regiæ Universitatis, per Emmanuelem Ibarra, 1743. A la biblioteca del convent d'Arenys hi havia una edició de les obres de Virgili publicada a Barcelona el 1698; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 96. A l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià hi consta que hi havia un volum de l'*Eneida*; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 96. Semblantment, les obres de Virgili també formaren part de la biblioteca del convent de Barcelona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 200.

249. BPCSar, *Q. Horatii Flacci Carmina expurgata [...] Auctore Josepho Juvencio Societatis Jesu sacerdote*. Venetiis, Apud Josephum Orlandelli, 1795. En l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià hi consten algunes obres d'Horaci; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 9.

250. A la biblioteca dels caputxins de Vic hi havia un volum de les *Transformacions* d'Ovidi publicat, segurament, a Barcelona l'any 1494; vegeu *EstFr* 87 (1986) p. 950. L'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys comptà també amb les obres d'Ovidi; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 63. Aquesta obra també es trobava a l'antiga biblioteca del convent de Sarrià; vegeu BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 26.

251. Per exemple, procedent dels caputxins d'Arenys de Mar, vegeu a la BPCSar, *Incipit liber primus Flavii Iosephi de Bello Iudaico*, volum de bella estampació incunable, amb una indicació manuscrita que diu: «Aquest llibre és dels frares Caputxins de Arenys, [Des]tructió de Jerusalem y las guerras y acabament»; *ibid.*, *De Bello Iudaico*, Romæ, Arnoldus Paunartz, 1475. A guisa de complement, vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 6. També en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià, hi consta una edició *De Bello Iudaico*; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 21, versió llatina d'un original grec.

252. Les obres de Sèneca consten en el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Phil. núm. 81: «*Seneca, opera eius*». Les obres de Luci Sèneca també havien format

Suetoni,²⁵⁸ Lactanci Firmià,²⁵⁹ Corneli Tàcit,²⁶⁰ juntament amb el cèlebre tractat d'arquitectura de Vitruvi²⁶¹ i, és clar, les *Faules* d'Isop.²⁶² Algunes d'aquestes obres dels clàssics eren anotades com, per exemple, les obres de Titus Livi²⁶³ i les de Suetoni.²⁶⁴

part de la biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 112: «L. Séneca, *De moribus*».

253. La cèlebre *Història natural* de Plini formà part de la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 203: «*Historia Mundi*».

254. Hom trobava les seves obres a la biblioteca conventual dels caputxins de Vic, juntament amb altres autors clàssics de l'antiguetat; vegeu *EstFr* 87 (1986) p. 951: «En la secció de clàssics hi havia obres de Virgili, Ciceró, Ovidi, Sèneca, Quintilià, Terenci, Apià i de Plini el Jove».

255. En alguns llibres-registres de les antigues biblioteques dels caputxins, hi consten les *Sàtires* de Juvenal; vegeu V. SERRA DE MANRESA, «Aproximació a les Biblioteques dels caputxins setcentistes del Principat: clàssics, escolàstics i novatores», *Pedralbes* 15 (1995) p. 268.

256. Les obres de Plutarc eren a la biblioteca del convent de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 204 «*Vite virorum illustrium*».

257. Quintilià (morí ca. 96 a.C.) era seguit com a model d'oratória per a la formació dels predicadors. A propòsit de la seva obra escrita, editada críticament l'any 1698; vegeu J.A. FABRICIUS, *Historiæ Bibliothecæ Fabricianæ*, Pars VI, Wolfenbutellii 1724, p. 60: «M. Fabii Quintiliani Libri XII, *De Institutione Oratoria et Declamationes*. Argentorati 1698, volumina II». L'any 1996 se'n començà la publicació d'una nova edició crítica, amb versió al castellà; MARCO FABIO QUINTILIANO, *Sobre la formación del orador. Doce libros*. Salamanca, Publicaciones de la Universidad Pontificia, 1996; edició que vam ressenyar a *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 94 (1999) p. 670.

258. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 253.

259. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 2.

260. Tàcit, juntament amb els autors llatins que hem esmentat, hom el troba registrat en el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; vegeu a la BUB, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia. Compuesto en el año 1762*.

261. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 202: «L. Vitruvio, *De Architectura*».

262. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 63 i ss.

263. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 214: «*Titi Livii, opera omnia cum notis*».

264. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 308: «*Bellici commentariis*».

En les biblioteques dels caputxins de Catalunya tampoc hi mancaren les obres dels principals Pares de l'Església grega i llatina com, per exemple: Justí,²⁶⁵ Eusebi de Cesarea,²⁶⁶ Orígenes,²⁶⁷ Efrem,²⁶⁸ Tertul·lià,²⁶⁹ Jeroni²⁷⁰, Basili el Gran,²⁷¹ Joan Crisòstom,²⁷² Ambròs de

265. A la biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys, hi ha encara les *Opera Omnia Sancti Justini*, Venetiis 1747; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 49. Les obres de Justí eren també a la biblioteca dels caputxins del Desert de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 52.

266. BPCSar, *Eusebii Pamphili Cæsariensis Episcopi Theologi Philosophi et Historici Opera*. Parisiis, Apud Michælem Sonnum, 1581.

267. A la biblioteca del convent d'Arenys, hi havia les *Opera omnia* d'Orígenes, en l'edició de Venècia de 1743; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 63. Les obres d'Orígenes també consten en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 12.

268. Les obres d'Efrem de Síria formaven part de la biblioteca del convent de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 8: «S. Efrem, *Omnia ejus opera*».

269. A l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià, hi consta una edició de l'*Apologètic*; BUB, Ms 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 118. A la biblioteca del convent de Santa Madrona, hi consta la presència de les obres completes de Tertul·lià; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 26: «Tertuliano, *omnia eius opera*».

270. Procedent dels caputxins d'Olot, vegeu a la BPCSar, *Divi Hieronymi stridonensis [...] In vitas Sanctorum Patrum Aegyptorum*. Compluti, Ex officina Ioannis Gratiani, 1596. Les obres de sant Jeroni consten en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 26-28.

271. Les obres de sant Basili, les trobem registrades a l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 22.

272. A l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys, força ben nodrida d'obres patristiques, hom hi trobava, per exemple, els comentaris de Sant Joan Crisòstom als salms; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 42: «Homiliæ in Psalmos, Parisiis 1554». També hi havia el comentari a les cartes paulines, en la versió llatina dedicada al papa Gregori XIII, actualment a la BPCSar, *Sancti Ioannis Chrysostomi Sermones in Epistolam Divi Pauli ad Philipenses*. Romæ, Apud Iosephum de Angelis, 1578. La biblioteca del convent de Santa Madrona comptà amb una versió al llatí de les obres del Crisòstom preparada pels monjos maurins; BPCSar, *Sancti Patris Joannis Chrysostomi archiepiscopi constantinopolitani Opera omnia*. Venetiis, Typographia Balleoniana, 1780. Les obres de sant Joan Crisòstom també consten en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 32.

Milà,²⁷³ Agustí,²⁷⁴ Pau Orosi,²⁷⁵ Gregori el Gran,²⁷⁶ Lleó el Gran,²⁷⁷ Beda el Venerable,²⁷⁸ Pere Crisòleg,²⁷⁹ Isidor de Sevilla,²⁸⁰ etc., les obres dels quals molt sovint es trobaven en molt bones edicions com, per exemple, la *Bibliotheca Patrum* de l'oratorià Andreu Gallandi²⁸¹

273. Les obres de sant Ambròs consten en el catàleg de la biblioteca del convent barceloní de santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 129-133.

274. Aquest volum de sermons, que havia format part de l'antiga biblioteca dels caputxins de Blanes, fou restituit l'any 1997 pels escolapis de Tàrraga, juntament amb molts altres llibres que havien estat dels caputxins catalans, i fou incorporat a la BPCsAr, *D. Aurelii Augustini Hipponensis episcopi, Sermones*. Lugduni, Apud haeredes Iacobi Iuntæ, 1561. A la biblioteca dels caputxins d'Arenys hi havia una edició *De Civitate Dei*, publicada a Lió l'any 1583; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 13. A l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià hi havia l'obra completa de sant Agustí; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 4: «Dr. S. Aug., *Omnia eius opera*».

275. A l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià, hi consten les obres de Pau Orosi; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Hist. núm. 29.

276. BPCsAr, *Opera Divi Gregorii Papæ huius nominis primi, cognomento magni*. Vol. I, Basileæ, [Officina Frobeniana], 1551; Vol. II, Parisiis, Apud Carolam Guillard, 1551. Les obres de Gregori el Magne consten també en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 58.

277. Les obres de sant Lleó estan registrades en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 29.

278. A l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys, hi havia un comentari de Beda a l'evangeli de sant Lluc estampat l'any 1554; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 52. Les obres de Beda també consten en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 31.

279. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 197.

280. A la biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia un volum de les *Ethnologiarum liber*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Posit. 48. Les obres de sant Isidor formaven part de les biblioteques dels grans eclesiàstics com, per exemple, el cardenal Despuig i el cardenal Consalvi; vegeu a l'APFide, *Fondo Consalvi*, Vol. XXXVI, *Indice de libri che componono la libreria dell Emmo. e Ilmo. Signor Cardinal Consalvi*, 6-C «*Sancti Isidori Hispalensis, episcopi, Opera omnia*».

281. Vegeu, *Bibliotheca Veterum Patrum antiquorumque scriptorum ecclesiasticorum, græco-latina in XIV tomos distributa [...] Cura et studio Andreae Gallandii*. Venetiis, Ex typographia Albritiana, 1788. Aquesta col·lecció de textos d'antics Pares de l'Església és un bon precedent de la *Patrologia* que J.P. Migne començà a publicar a mitjan segle XIX.

i, sobretot, les tan qualificades edicions patristiques preparades pels monjos maurins. A guisa de mostra esmentem ací l'excel·lent edició de les obres de sant Hilari²⁸² i d'altres Pares de l'Església que hi havia a la biblioteca conventual d'Arenys de Mar, com també en la dels caputxins de Vic, tal com ho posà en relleu el Dr. Miquel dels Sants Gros.²⁸³ S'ha d'assenyalar també que en les biblioteques dels caputxins catalans hi solia haver la versió castellana de les obres de sant Pacià, bisbe de la Barcelona romana,²⁸⁴ a més de la versió castellana de les obres de Joan Clímac.²⁸⁵ Curiosament, els caputxins catalans comptaren, àdhuc, amb les obres del primer Patriarca de Venècia, Llorenç Justinià²⁸⁶ († 1455), com també disposaren de bones compilacions i síntesis de textos patristics, especialment sobre l'oració mental, com la que preparà Jeroni Espert²⁸⁷ († 1670), prior de la cartoixa d'Scala Dei. A les biblioteques dels caputxins de Catalunya, no hi hem trobat registrades les obres de sant Ireneu de Lió que, en

282. BPCSar, *Sancti Hilarii Pictaviensis episcopi Opera. Studio et labore Monachorum Ordinis S. Benedicti e Congregatione S. Mauri*. Venetiis, Apud Jacobum Capellati, 1749.

283. Vegeu *EstFr* 87 (1986) p. 950: «No hi faltaven els antics Pares de l'Església, tant de l'orient com de l'occident. Entre ells sobresurten Tertul·lià, Cebrià de Cartago, Orígenes, Lactanci, Ambròs, Jeroni, Agustí, Basili, Joan Crisòstom, Ciril d'Alexandria, Dionís l'Areopagita, Efrem, Lleó el Magne, Euqueri de Lyon, Pere Crisòleg i Gregori el Magne». A més, vegeu també Miquel dels Sants GROS I PUJOL, *La biblioteca episcopal de Vic. Un patrimoni bibliogràfic d'onze segles*. Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2006.

284. BPCSar, *D. Paciani episcopi Barcinonensis Opera quae extant. Obras de San Paciano obispo de Barcelona*. Traducidas e ilustradas por Don Vicente Noguera. Valencia, En la Oficina de Benito Montfort, 1780. Aquesta mateixa edició també és a la biblioteca dels caputxins d'Arenys; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 64.

285. A l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià hi ha registrat un volum de l'*Escala Espiritual* de Joan Clímac; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 30.

286. Les obres de Llorenç Justinià figuren en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 64; així com també en els registres de les antigues biblioteques dels caputxins italians; vegeu a la BAVat, *Index librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 32: «Laurentii Iustiniani, *Opera*. Lugduni, Apud haeredes Jacobi Iuntæ, 1569».

287. BPCSar, *Selecta ex Sanctis et Doctoribus ad perfectam orationem mentalem conducentia [...] Per Fr. Hieronymum Spert, Priorem Cartusiae Scalae-Dei*. Lugduni, Apud Benedictum Coral, 1664.

canvi, sí que consten en el registre de les biblioteques conventuals italianes.²⁸⁸

2.7. La nombrosa presència d'obres d'espiritualitat, ascètica i mística

Cal prestar una especial atenció als devocionaris i als tractats de caire més espiritual i ascètic que hi havia a les biblioteques dels caputxins catalans i que, habitualment, solien ser els llibres més llegits pels religiosos, tant en els moments d'estudi com en la reflexió personal. Per exemple, no hi mancaven la *Vita Christi* de Landulf de Saxònia,²⁸⁹ ni la clàssica *Imitatio Christi* de Tomàs de Kempis,²⁹⁰ ni les obres de Joan Gerson,²⁹¹ ni els sermons de Joan Tauler,²⁹² ni l'*Exercitatori* de l'abat montserratí García de Cisneros,²⁹³ ni les obres del Blossius²⁹⁴ (Lluís de Blois, † 1566) ni, sobretot, les obres de sant

288. BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 31 v: «D. Irenæi, opera Adversus haeticorum, Parisiis 1567».

289. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 13; on es registra l'edició de Venècia de 1581. Aquest volum també consta en el catàleg de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 72, així com també consta en les antigues biblioteques dels caputxins italians; vegeu a la BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 32: «Landulfo, De vita Christi».

290. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mist., K. 1-2.

291. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 30.

292. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 15: «Joannes Taulerus, Conciones, Venetiis 1556». Els sermons de Joan Tauler consten, també, en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 44 i, també, en la de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pred. 16: «Taulero, Sermones de Tempore».

293. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mist. núm. 102. A la biblioteca de Santa Madrona hi havia un volum de l'*Exercitatori*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. núm. 215.

294. Per exemple, a la biblioteca dels caputxins d'Arenys hi havia el volum titulat *Explicación de la Pasión de Jesucristo*; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 66. Les obres de Lluís de Blois, hom també les trobava en l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 72. Els escrits de Lluís de Blois eren també força llegits en els monestirs de les caputxines; vegeu V. SERRA DE MANRESA, *Les clarisses-caputxines a Catalunya i Mallorca*, Barcelona 2002, p. 149.

Francesc de Sales, que eren llegides amb gran fruïció dels religiosos caputxins.

També gaudiren d'una gran acollida entre els frares els devocionaris d'inspiració franciscana orientats al foment de la devoció a la Passió de Crist i a la Santa Creu com, per exemple, el que escriví el framenor Sebastià Verdejo.²⁹⁵ Per al foment de la vida de pietat, i per tal de donar un contingut molt més sòlid a la predicació caputxina, els frares en llurs biblioteques situaren un conjunt força notable de volums de mariologia²⁹⁶ i de tractats immaculistes,²⁹⁷ com també altres obres de caràcter devocional com, per exemple, les que havien elaborat eminents monjos benedictins, com Dom Berchorius²⁹⁸ († 1362) i, també, per monjos de Cluny, com Dom Joan Raulin²⁹⁹ († 1515) i del

295. Vegeu a la BHC, procedent del convent de Montcalvari, la *Instrucción para rezar el officio de la Santa Cruz, y para repartirle y hazer por él ordinaria oración vocal y mental, con facilidad, gusto y provecho de las almas. Juntamente con la lamentación de la muerte del padre fray Nicolás Factor*. Compuesta por el padre fray Sebastián de Verdejo predicador, de la orden del Seráfico padre Sanct Francisco de la provincia de Carthagena. Dirigido a todo el hospital general de Barcelona. Barcelona, Por Pedro Malo, 1585.

296. A guisa d'exemple, vegeu a la BPCSar, *Libanus Marianus [...]*. Authore, Adm. R.P. Francisco Sera [sic] Dertusensi, Regul. Observ. S.P.N. Francisci, Provinciae Gotholoniae. Barcinone, Typ. R. Gelabert, 1701; BHC, *Ave María. Candelero Róseo y virgíneo predicable [...]*. Antonio Iribarne de Tarazona, indigno Capuchino. Madrid, Por Antonio González de Reyes, 1701; BHC, *Imperio de María en los Reynos de la naturaleza [...]* Por el R.P. Fr. Seraffín de S. Felipe, Religioso Capuchino, Palma, en Casa de Miguel Cerdá, s.d; (2 volums).

297. BPCSar, *Sol veritatis, cum ventilabro seraphico, pro candida Aurora Maria in suo Conceptionis ortu Sancta, Pura, Immaculata, et a peccato originali praeservata [...]* Studio ac labore R.P.F. Petri de Alva et Astorga. Matriti, Typographia Pauli de Val, 1560.

298. Per exemple els de Pierre Berchoire (Berchorius), monjo benedictí traspassat el 1362, que amb el títol de *Reductionum morale super tota Biblia*, que formaren part de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys de Mar; BPCSar, *Morale reductionum in omneis utrisque testamenti libros venerabilis patris Petri Berthorii*. Lugduni, Impressum apud Mathiam Bonhome, 1538.

299. BPCSar, *Sermonum de sanctis religiosissimi sapientissimique patris Joannis Raulin ordinis cluniacensis*. Parisiis, In officina Nicolai Prevost, 1530. Aquest exemplar, gòtic, formà part de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys. Les obres d'aquest predicador eren emprades també pels estudiants del col·legi de Propaganda Fide; vegeu a l'APFide, *Miscellanea varie*, Vol. XXXII, *Numero de libri che si trovano nell Collegio di Propaganda Fide*, Roma 1665, f. 4: «*Sermones Joannis Raulin*».

císter, especialment les obres de sant Bernat de Claravall.³⁰⁰ A les biblioteques conventuals hi havia, però, força escrits devocionals redactats per monjos cartoixans³⁰¹ i, sobretot, per religiosos de la família franciscana, tal com veurem més avall.

Cal prestar una atenció especial a la presència d'obres del menoret Francesc Eiximenis († 1409), àdhuc manuscrites,³⁰² en les biblioteques conventuals caputxines. Aquest famós religiós franciscà, de gran incidència en la cultura i espiritualitat dels Països Catalans, fou molt apreciat pels caputxins de la restauració, especialment per fra Martí de Barcelona († 1936). També a les biblioteques conventuals caputxines hi havia un seguit d'obres devocionals preparades per altres autors catalans com, per exemple, les que escriví el religiós franciscà Josep Monteis³⁰³ (ca. 1699), com el *Foment de la Pietat* de Josep Llord,³⁰⁴ o també els tractats doctrinals del famós predicador del seminari de missions d'Escornalbou, pare Francesc Baucells³⁰⁵ († 1715?).

300. En l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià, hi figuren registrats els *Sermones de Tempore et de Sanctis* de sant Bernat. Vegeu, també, a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 48. La biblioteca conventual de Santa Madrona comptà amb una edició dels sermons quaresmals de sant Bernat; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 147-150.

301. A guisa d'exemple vegeu, a la BPCSar, *Ejercicios Espirituales, de las excelencias, provecho y necesidad de la oración mental, reducidos a doctrina y meditaciones, sacados de los Santos Padres y Doctores de la Iglesia*. Por el P. D. Antonio de Molina, monje de la Cartuja de Miraflores. Barcelona, Imprenta de Eulalia Piferrer, 1776. A l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià, ja hi constava la presència d'un volum de sermons endegats per Andreu Capella; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 25; i en la de Santa Madrona hi havia, també, el *Tratado de la oración mental*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. núm. 40.

302. El Dr. Miquel dels Sants Gros localitzà un còdex de la *Vita Christi* eiximeniana en el fons de l'antiga biblioteca dels caputxins de Vic; vegeu *EstFr* 87 (1986) p. 950: «De manuscrits, explícitament, només n'hi ha un. És una *Vita Christi* de Francesc Eiximenis».

303. BPCSar, *Via Sacra, cuyo santo ejercicio es proprio del Tercer Orden Seráfico [...]*. Lo saca a luz recogida de varios autores el R.P. Fr. Joseph Monteys. Barcelona, En casa de Martín Gelabert, 1699. A la portada hi ha escrit: «Capuchinos de S[ant]a Eulalia» i a la guarda hi diu: «És del Convent de Caputxins de Sarrià».

304. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 122.

305. BPCSar, *Font mystica y sagrada del Paradís de la Iglésia, dividida en quatre parts, en que se explica ab claretat y brevetat tota la Doctrina Christiana*

L'any 1986, el Dr. Miquel dels Sants Gros, en analitzar els continguts de la biblioteca dels caputxins de Vic escriví que: «on el fons obtenia la seva màxima riquesa era en els armaris dedicats als escriptors de temes d'ascètica i de mística. Allí hom troba el bo i el millor del moment amb obres de Joan Clímac, de Caterina de Siena, de Gerson, de Tauler, de Kempis, de Lluís de Blois, de Francesc de Sales, de Lluís de Granada, de Teresa de Jesús, de Joan de la Creu, i de molts altres».³⁰⁶

S'ha de remarcar la incidència positiva de les obres de sant Francesc de Sales³⁰⁷ († 1622) en la vida i projecció pastoral dels caputxins. Aquestes obres del famós bisbe de Ginebra foren especialment potenciades i divulgades en la represa de la vida caputxina a Catalunya,³⁰⁸ sobretot durant el provincialat de Miquel d'Esplugues³⁰⁹ († 1934).

Fou molt llegit, i profitosament assimilat pels caputxins de Catalunya, el conjunt d'obres de caràcter espiritual o devocional que escriviren alguns eclesiàstics eminents que mantingueren vinculacions espirituals amb els frares com, per exemple, les publicades pel famós

[...] Composta per lo P. Fr. Francesch Baucells [...] morador en lo Collegi y Seminari de Missions de Sant Miquel de Escornalbou. Barcelona, Estampa de Joseph Giralt, 1737. Aquest llibre està registrat en el catàleg de la biblioteca de Santa Eulàlia de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mist. 7.

306. Vegeu *EstFr* 87 (1986) p. 951.

307. BPCSar, *Práctica del Amor de Dios que en francés escribió el Beato Señor Francisco de Sales, Obispo y Príncipe de Geneva*. Madrid, Por Pablo de Val, 1661; *Introducción a la Vida Devota de S. Francisco de Sales*. Barcelona, A costa de Antonio Ferrer, 1685; *Cartas espirituales de S. Francisco de Sales, Obispo y Príncipe de Geneva*. Barcelona. A costa de Antonio Ferrer, 1686. En l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventuals dels caputxins de Sarrià ja hi constaven diverses edicions de les obres de sant Francesc de Sales; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 54-56.

308. Aquest peculiar interès dels caputxins pels escrits de sant Francesc de Sales fou també mantingut (i augmentat) pels religiosos exclaustrats que potenciaren la represa de la vida caputxina a Catalunya. A guisa d'exemple, vegeu a la BPCSar, *Introducción a la vida devota, de San Francisco de Sales, obispo y fundador*. Barcelona, Imp. de los Consortes Sierra y Martí, 1791; on hi ha una anotació que diu: «Regalo del M.R. Ramón Camps al P. Fr. Segismundo de Mataró» col·laboradors, tots dos, de la restauració de la vida caputxina a casa nostra.

309. Vegeu Josep M. CAPDEVILA, «El salesianisme del P. Miquel d'Esplugues», *Criterion* XI (1935) pp. 262-268.

teòleg i escriptorista Diego Pérez de Valdivia³¹⁰ († 1589); unes obres de molta unció espiritual i de gran utilitat per a la predicació i la vida contemplativa com és, sobretot *De sacra ratione concionandi* (1589); *Camino y puerta para la oración*³¹¹ (1584); *Aviso de gente recogida* (1585); *Documentos saludables para las almas piadosas* (1588); així com els tractats ascètics escrits per a la preparació escaient de la comunió eucarística titulats: *Vida nueva para las almas que quieren confesar bien y comulgar dignamente* (1586), i *Tratado de la frecuente Communi6n* (1587).

Cal posar en relleu que en les biblioteques caputxines dels segles XVII, XVIII i fins l'exclaustració de 1835 no hi mancaren les obres dels principals mestres de l'espiritualitat i, també, d'escriptors de fonda experiència contemplativa com són, per exemple, les edicions dels escrits d'algunes santes com: Gertrudis de Helfta (coneguda per Gertrudis la Magna,³¹² † 1302), Àngela de Foligno³¹³ († 1309), Caterina de Sena³¹⁴ († 1380), de Teresa de Jesús³¹⁵ († 1582) i, àdhuc,

310. Vegeu VICENTE DE PERALTA, «El Doctor Pérez de Valdivia, escritor místico del siglo XVI», *EstFr* 27 (1921) pp. 417-465. Les obres de Pérez de Valdivia consten en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 68-69.

311. Aquesta obra, que imprimí l'any 1583 Jaume Cendrat, procedí de la biblioteca dels caputxins de Santa Eulàlia de Sarrià, i en temps de la restauració passà a la biblioteca del convent d'Arenys de Mar i, novament, a la de Sarrià.

312. En el catàleg de l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia registrades les *Revelaciones de S. Gertrudis*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 282.

313. BPCSar, *Libro de la singular excelencia y provecho para el alma. [Comienza el camino de la vida de esta Santa madre Ángela de Fulgineo, desde que comenzó a yr por el camino de la penitencia, como ella de si mesma lo cuenta]*. Valencia, Junto al molino Rovella, 1596; exemplar procedent de la biblioteca conventual dels caputxins de Barbastre. A propòsit de la importància d'aquesta versió castellana, vegeu, A. PALAU DULCET, *Manual del Librero Hispanoamericano*, Vol XIX, p. 407.

314. BPCSar, *Ramillete de epístolas y oraciones celestiales para fecundar todo género de espíritus, nacido en el ameno jardín de las virtudes todas el corazón de la mystica doctora y seráfica virgen santa Cathalina de Sena de la Sagrada Orden de Predicadores*. Que mandó traducir a la lengua castellana de la toscana, propia de la santa, el Eminentíssimo Señor Don Francisco Ximénez de Cisneros. Barcelona, A costa de Juan Casañes y Jaime Suriá, 1798. A la biblioteca dels caputxins d'Arenys hi havia una edició del *Diàleg*; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 11. Aquesta obra; també hom la troba també registrada en el catàleg de l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 142.

de la mística Anna Caterina Emmerich.³¹⁶ També es llegiren els tractats espirituals del místic carmelità sant Joan de la Creu³¹⁷ († 1591), de Jerónimo Gracián,³¹⁸ i les obres de sant Joan d'Àvila³¹⁹ († 1569), mestre

315. A les biblioteques dels caputxins de Catalunya no hi mancaven les obres de santa Teresa; tant exemplars de les primerenques edicions com, per exemple, la que fou impresa als obradors de Rafael Nogués, oncle de la beata Maria-Àngela Astorch l'any 1606, la qual fou dedicada «A la Madre Sor Àngela Serafina, Abadessa del monasterio de monjas Caputxinas»; (vegeu *Los libros de la madre Teresa de Jesús, fundadora de los monasterios de monjas y frayles Carmelitas Descalços*. Barcelona, A costa de Raphael Nogués, 1606). També hi havia exemplars d'edicions molt més tardanes com, per exemple, les *Obras de la Gloriosa Madre Santa Teresa de Jesús, fundadora de la reforma de la Orden de Nuestra Señora del Carmen, de la primitiva observancia*. Madrid, Imprenta de Don Joseph Doblado, 1793 (6 volums). Les principals obres de Santa Teresa consten en els catàlegs de les antigues biblioteques dels caputxins; vegeu BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 15-24, on es registren diverses edicions del *Camino de perfección* i altres escrits de la santa doctora; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 33 «*Camino de Perfección y Moradas*».

316. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 66: «*La douloureuse Passion de N.S.J.*, par Anne Catherine Emmerich».

317. BPCsAr, *Obras espirituales que encaminan un alma a la más perfecta unión con Dios en transformación de Amor*. Por el B.P. Juan de la Cruz, Doctor Místico, primer carmelita descalzo. Barcelona, A costa de Vicente Suriá, 1693. A la guarda d'aquest volum hi ha escrit: «Capuchinos de Areñs de Mar». Vegeu, també, a la BCSar, *Hechos heroycos de la portentosa vida y virtudes de N. Seráfico Padre S. Juan de la Cruz, doctor mystico y primer descalzo carmelita [...] Utilíssima obra y guía de contemplativos y de sus directores que les ofrece el R. P. Fr. Juan de la Resurrección*. Málaga, Imprenta de Juan Vázquez Piedrola, 1717. A la guarda d'aquest darrer llibre hi ha escrit: «Al uso del P. Camilo [Tusquellas] de Barcelona, Capuchino. Orate pro eo». A l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià hi consten les obres de sant Joan de la Creu; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mist. 131.

318. En l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià hi ha registrada la *Mistica Theologia* de Jerónimo Gracián; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 49. A la biblioteca del convent de Santa Madrona hi havia les *Excellencias del Patriarca S. Joseph*; tal com consta a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 162.

319. BPCsAr, *Obras del Venerable Maestro Juan de Ávila, clérigo, apóstol del Andalucía. Colección general de todos sus escritos*. Madrid, Por Andrés Ortega, 1759 (9 volums). A la biblioteca del protoconvent de Santa Eulàlia de Sarrià hi havia les *Pláticas para sacerdotes del Padre Maestro Iuan de Ávila*, juntament amb l'*Epistolario espiritual*, amb diverses edicions. El Mestre Àvila fou molt llegit, àdhuc pels missioners que es formaven en el col·legi de Propaganda Fide, on hi havia un volum relligat que contenia alguns escrits de Joan d'Àvila traduïts al grec; vegeu a l'APFide, *Miscellaneae varie*, Vol. XXXII, Numero di libri che si trovano nell Collegio de Propaganda Fide, Roma 1665, núm. 4 «*Documenti Spirituali d'Avila græce, legati*».

del ja esmentat Diego Pérez de Valdivia. També en les prestageries de les biblioteques caputxines hom hi trobava bones edicions del text dels Exercicis Espirituals de sant Ignasi³²⁰ († 1556), les obres del famós místic agustiniana Alonso de Orozco³²¹ († 1591), com també els escrits del llec benedictí Josep de Sant Benet (o Josep de les Llànties, † 1723).³²²

Un relleu especial cal donar a les obres de Maria de Jesús d'Àgreda i a les de sor Hipòlita de Rocabertí († 1624), aquesta darrera, monja dominica del monestir de Nostra Senyora dels Àngels i Peu de la Creu de Barcelona. Els caputxins catalans n'apreciaren molt el *Viage de la celestial Jerusalem*, que publicà sor Hipòlita a Barcelona l'any 1647. Aquesta obra formà part de la biblioteca conventual de Montcalvari, de Santa Madrona³²³ i d'Arenys de Mar,³²⁴ i els frares caputxins hi descobriren algunes de les sendes del progrés espiritual,³²⁵ com ara

320. BPCSar, *Ejercicios Espirituales en el camino de la perfección del B.P.S. Ignacio de Loyola fundador de la Compañía de Jesús*. Gerona, Por Jayme Bro, s.d. A la portada del volum hi ha escrit: «A uso de Fr. Fidel de Besalú, Menor Capuchino». El pare Basili de Rubí no recull en el *Necrologi* el trapàs de Fidel de Besalú. L'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià comptà amb la presència de diverses edicions del text dels exercicis ignasians; vegeu BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 9 i ss.

321. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 63.

322. BPCSar, *Fratris Josephi a Sancto Benedicto, religiosi laici in celeberrimo monasterio et sanctuario B. Mariae de Monte-Serrato Ordinis SS. P. Benedicti, Opera omnia*. Matriti, Typis, Laurentii Francisci Mojados, 1725. A la portada hi llegim: «És del Convent de Mataró»; BPCSar, *Vida interior y cartas que escribió a diferentes personas Fray Josep de San Benito, religioso lego en el Monasterio de N.S. de Montserrat del Principado de Cataluña. Añádese una relación de la vida y virtudes de dicho Fr. Joseph de San Benito*. Hízola el R.P.M.Fr. Benito Argerich, Predicador de la Religión de San Benito y Abad del Real Monasterio de San Benito de Bages. Madrid, Por Antonio Martín, 1746; a la portada hi ha escrit: «Es de la librería de Santa Madrona». Les obres de fra Josep de les Llànties també es trobaven a l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 16-18.

323. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 154.

324. BPCSar, *Tratados espirituales de Sor Hypólita de Iesús, de Rocabertí y Soler, Religiosa Professa en el Monasterio de los Ángeles, del Orden de Santo Domingo, de la ynclita y nobilísima Ciudad de Barcelona, llamado Viage de la celestial Jerusalem*. Barcelona, Por Pedro Juan Dexen, 1647.

325. Vegeu HIPÓLITA DE ROCABERTÍ, *Viage de la celestial Jerusalem*, Barcelona 1647, pp. 175-176: «Trata de como el verdadero caminante para el cielo», etc.

saber treure profit de les tribulacions posant tota la confiança en Déu.³²⁶ També era molt present en les biblioteques caputxines l'obra de la concepcionista franciscana Maria de Jesús d'Àgreda († 1665), titulara *Mística Ciudad de Dios*;³²⁷ autèntic «best seller» en els monestirs masculins i femenins.³²⁸

Durant el segle XVIII començaren a introduir-se edicions amb les revelacions de santa Margarida d'Alacoque³²⁹ († 1690), com també algunes edicions dels escrits de la monja mexicana Juana-Inés de la Cruz³³⁰ († 1695), la qual també fou llegida amb notable interès en els convents caputxins.

2.8 Les obres d'oratòria i homilètica

Per tal d'ajudar-se en la preparació dels sermons, els frares caputxins es forniren d'una enorme quantitat d'obres homilètiques que ocupaven bona part de llurs biblioteques conventuals. En aquestes llibreries, hi foren molt abundosos els sermonaris³³¹ i els

326. *Ibíd.*, pp. 281-384: «Trata de quan grande consuelo es para la alma del Christiano llamar con toda confianza a Dios Padre, y de como este omnipotente y misericordioso Dios tiene para con nosotros corazón de verdadero Padre, y de como [h]avemos de ir sin cessar en busca de tal y tan buen y amoroso Padre».

327. BPCSar, *Mystica Ciudad de Dios, milagro de su omnipotencia, y abysmo de la gracia. Historia divina y vida de la Virgen Madre de Dios [...] Manifestada en estos últimos siglos por la misma Señora a su Esclava Sor María de Jesús, Abadessa del Convento de la Inmaculada Concepción de la Villa de Ágreda*. Barcelona, En Casa de Juan Jolí, 1695; amb moltes altres edicions com, per exemple, la de Perpinyà, En Casa de la Viuda de Juan Figuerola, 1684, etc.

328. Un revisió crítica d'aquesta obra, alhora tan divulgada com discutida, l'han publicat recentment B. MENDÍA i A.M. ARTOLA, *La Ven[erable] M[adre] María de Jesús de Ágreda y la Inmaculada Concepción. El proceso eclesiástico a la «Mística Ciudad de Dios»*, Concepcionistas de Ágreda 2004.

329. BPCSar, *La devoción al Sagrado Corazón de Jesús. Inspirándola Dios para bien universal de todo el mundo a la V.M. Margarita María de Alacoque [...] La escribió en francés el R.P. Juan Croiset, de la Compañía de Jesús*. Valencia, Por Joseph García, 1738. A la portada hi ha una anotació manuscrita que diu: «D. Francisco Rovira lo dió a los Capuchinos de Calella y Pineda».

330. BPCSar, *Obras de Soror Juana Inés de la Cruz, monja professa en el Monasterio del Señor San Gerónimo de la Ciudad de México*. Madrid, Imprenta de Ángel Pascual Rubio, 1725.

331. Per exemple, vegeu a la BPCSar, *R.P.F. Philippi Diez Lusitani Ord. Min.*

tractats morals i bíblics³³² (especialment els d'inspiració franciscana).³³³ Hi havia, principalment, els textos homilètics dels més destacats predicadors els quals eren col·leccionats i relligats en diversos reculls, especialment els autors caputxins hispans,³³⁴ catalans³³⁵

Reg. Observantiae Provinciae Sancti Iacobi. Summa Praedicatorum. Lugduni, Apud haered. Caroli Pesnot, 1592. Aquest volum duu una indicació a la portada que diu: «És del Convent dels Caputxins de Tremp». També, procedent dels caputxins d'Arenys, vegeu a la BPCSar, *R.P.F. Philippi Diez Lusitani, Ord. Min. Regul. Observantiae, Provinciae Sancti Iacobi. Conciones Quadruplices.* Venetiis, Apud Dominicum de Farris, 1588.

332. Es conserven diverses edicions de la vulgata sixtoclementina procedents de les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya, que foren salvades pels religiosos exclaustats. Esmentem, a guisa d'exemple, BPCSar, *Biblia Sacra Vulgatae Editionis Sixti V, P.M., iussu recognita atque edita.* Romae, Ex Typographia Vaticana, 1598; *ibíd.*, *Biblia Sacra Vulgatae Editionis, Sixti V, Pontificis Maximi iussu recognita; et Clementis VIII auctoritate edita, distincta versiculis cum indice materiarum.* Lugduni, Sumptibus Francisci Barbier, 1705. Ambdós volums formaven part de la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona.

333. A l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys de Mar hi havia el *Tratado de casos de consciencia.* Compuesto por el muy Reverendo y doctíssimo Padre Fray Antonio de Córdoba, de la orden del Seráfico Padre sant Francisco, de la Provincia de Castilla, de la observancia. Barcelona, En casa de Sansón Arbús, 1581; [En Toledo, en casa de Diego de Ayala, 1578]. De l'antiga biblioteca de Montcalvari passà, l'any 1678, a la del convent de Santa Madrona el volum titulat: *Summa de casos de conciencia, con advertencias muy provechosas para Confessores [...]* Compuesta por el P.F. Manuel Rodríguez Lusitano, Lector de Theología, Frayle menor de la Provincia de Santiago. Çaragoça [= Saragossa], Por Lorenço de Robles, 1595. A la guarda d'aquest exemplar hi ha una nota manuscrita que diu, en llengua italiana: «Della Libreria de Cappuccini di Santa Madrona di Barcellona, anno del Signore 1678». En la segona meitat del segle XVIII, i fins a l'exclaustació, fou força divulgat el *Directorio moral del Reverendo Padre Fr. Francisco Echarri, del Orden de N. Padre San Francisco en la Regular Observancia.* Murcia, Por Felipe Teruel, 1776. En l'exemplar de la BPCSar, sig. 11-3-32, procedent de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys, a la portada duu una anotació manuscrita que diu: «Este libro es concedido a simple uso de Fr. Jayme de Massanet, capuchino, por el M.R. Padre Provincial, y lo dedica al Convento de Figueras». Jaume de Massanet morí al convent de Figueres el 20 de gener de 1822; vegeu BASILI DE RUBÍ, *Necrologi...* p. 20.

334. Foren molt emprats pels predicadors caputxins el volum titulat: *Sermones para todos los Domingos del año y para las ferias mayores de la Quaresma y asuntos de la Semana Santa [...]* Su autor el R.P. Juan Bautista de Murcia. Barcelona, Por Pablo Campins, 1742.

335. Per tal de formar-se adientment en la predicació els caputxins de Catalunya

i, sobretot, italians.³³⁶ Per exemple, hom hi trobava els sermonaris dels caputxins Manuel Orchi de Como († 1649),³³⁷ Gaudenci de Brescia³³⁸ († 1672), Bernat M. Giacco o Giacchi († 1744),³³⁹ Gaietà M. de Bèrgam († 1753),³⁴⁰ Timoteu de Brescia³⁴¹ († 1762), Agustí de Fusignano († 1803);³⁴² Amadeu de Bayeux († 1676), aquest darrer francès, destacat orador durant la controvèrsia anticalvinista.³⁴³

Pel que fa a les principals col·leccions homilètiques, n'esmentem, a guisa d'exemple, la presència del text de sermons quaresmals³⁴⁴ preparats pel famós predicador Corneli Musso³⁴⁵ († 1574), franciscà

solien seguir les obres del P. FÈLIX DE BARCELONA, *Instrucción de predicadores para hazer bien los sermones y predicarles provechosamente*, Barcelona 1679; i les del P. FRANCESC DE TARADELL, *El pretendiente de la oratoria sagrada. Obra práctica que para la instrucción principalmente de la Juventud de su claustro dió a luz [...] El P. Fr. Francisco de Taradell*. Tarragona, Por María Canals, s.d.

336. BPCSar, *Raccolta di Panegirici ed Orazioni varie di alcuni sacri oratori dell Ordine dei Minori Cappuccini*. Venezia, Presso G. Zerletti, 1762; *Encyclopediae seu scientiae universalis concionatorum [...] Per Admodum M.R.P. Marium Bignoni Venetum*, Ord. S. Francisci Capucinatorum. Coloniae Agrippinae, Apud J.W. Huisch, 1721.

337. BPCSar, *Prediche Quaresimali del Padre F. Emmanuele Orchi de Como, Predicatore Capuccino*. Venetia, Per Giunti e Baba, 1650.

338. BPCSar, *Quaresimale postumo del Padre Gaudenzio da Brescia, cappuccino*. Brescia, Stampe di Giammaria Rizzardi, 1771.

339. BPCSar, *Orazioni Sacre di frate Bernardo Maria Giacco di Napoli, cappuccino*. Venezia, Apresso Antonio Bortoli, 1749.

340. BPCSar, *L'uomo apostolico istruito nella sua vocazione al pulpito per il ministero della Sacra Eloquenza. Opera di F. Gaetano M. da Bèrgamo, cappuccino*. Venezia, Per Gianbattista Novelli, 1762; *Opere del Padre Fr. Gaetano Maria da Bèrgamo cappuccino, distribuite in dodici tomi*. Roma, Stamperia di Arcangelo Casaletti, 1779.

341. BPCSar, *Panegirici di Santi ed altri discorsi sacri composti e detti in varie occasioni dal P. F. Timoteo da Brescia, capuccino*. Brescia, Stampe di Jacopo Turlino, 1732.

342. BPCSar, *Discorsi istruttivi sopra i doveri del cristiano composti dal Padre Agostino da Fusignano, predicatore cappuccino*. Venezia, Apresso Pietro Zerletti, 1784.

343. BPCSar, *Paulus ecclesiastes seu eloquentia christiana qua orator evangelicus ad ideam et doctrinam Divi Pauli formatur [...] Authore Patre Amadaeo Bajocensi, praedicator capuccino*. Venetiis, Typis J.B. Albritii, 1720.

344. Vegeu les *Prediche Quadragesimali del Revmo. Cornelio Musso*. Vinetia, Nella Stamperia dei Giunti, 1586.

345. Un volum de sermons quaresmals de Corneli Musso està registrat en l'*Index*

conventual, i també alguns volums de les prèdiques dels framenors Francesc Panigarola³⁴⁶ († 1594) i Àngel del Pas³⁴⁷ († 1596).

A les biblioteques dels caputxins de Catalunya, hi destacaren, en nombre, les obres de caire devocional espiritual i les de predicació, principalment les redactades pels més detacats membres de l'observança franciscana hispana com: Alonso de Madrid³⁴⁸ (ca. 1521),

librorum de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Pred. 144. Un arrellec de sermons diversos de Corneli Musso en llengua italiana formà part de la biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 344. Òbviament, en les biblioteques italianes també hi havia les obres homilètiques de Corneli Musso. A tall d'exemple, vegeu a la BAVat, Lat. 11322, *Index librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 29 v: «Cornelii Mussi, *Conciones in 2 Tom.*, Venetiis, Apud Iuntas, 1594». A propòsit de l'influx dels sermons de Corneli Musso en l'àmbit hispànic vegeu, Montserrat CASAS NADAL, «Las traducciones al castellano de los sermones de fray Cornelio Musso, obispo de Bitonto», dins *Los Franciscanos Conventuales en España*, Madrid 2006, pp. 431-448; Id., «Cornelio Musso (1511-1574) y la recepción de su obra en España», *Anuari de Filologia* 24-25 (2002-2003) pp. 121-147.

346. Els sermons quaresmals del pare Panigarola consten en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 21. A la biblioteca conventual de Santa Madrona hom hi trobava també un exemplar de la *Quaresma continuada* de Panigarola; BUB, Ms 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 36.

347. Consta que hi havia les seves obres espirituals i exegètiques en l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 42. Les obres d'Àngel del Pas també eren en el convent romà de «Sancti Francisci Transtiberim de Urbe»; vegeu a la BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiae S. Francisci*, [Província Romana, any 1600], f. 1 v: «Angelus del Pas, *Expositio in Symbolum Apostolorum*».

348. BPCSar, *Arte de Servir a Dios*, compuesto por el P. Fr. Alonso de Madrid, de la Orden de Menores de S. Francisco. Madrid, Oficina de Pantaleón Aznar, 1785. A la biblioteca del convent d'Arenys de Mar consta que hi havia l'edició publicada a Barcelona de l'any 1591; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 4. També en el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià (i en la de Santa Madrona) hi ha registrada aquesta mateixa obra; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Mist. 69; BUB, 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 9. Aquest llibre fou també molt apreciat pels framenors reformats italians; vegeu a la BAVat, Lat. 11268, *Inventario delli Llibri della comunità [...] dellà Città de Nicosia, Diocesi di Messina*, f. 863 v: «*Arte di servir a Dio*, composta da Fr. Alfonso di Madrid, 1575».

Francisco de Osuna³⁴⁹ († 1540), Juan de los Ángeles,³⁵⁰ Alfonso de Castro³⁵¹ († 1558), Pedro de Alcàntara³⁵² († 1562), Diego de Estella³⁵³

349. BPCSar, *Evangeliorum Dominicalium totius anni a Bibliographo [...] Francisco ab Ossuna Bethico minorita regularis Observantiae. Cæsaraugustæ* [Saragossa], In *Ædibus Ioanne Millian*, 1549; *Sexta parte del Abecedario espiritual compuesto por el padre Fray Francisco de Ossuna, que trata sobre las llagas de Jesuchristo*. Medina del Campo, En la imprenta de Matheo y Francisco del Canto, 1554. A l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia un exemplar del *Convite del alma*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 61.

350. A l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià hi ha registrada l'obra: «*Lucha espiritual entre Dios y el alma*, de fr. Juan de los Ángeles»; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 27. Amb l'exclaustració aquest exemplar passà de la biblioteca de Santa Eulàlia de Sarrià a la de l'Escola Pia de Tàrraga. El P. Joan Florensa, l'any 1997, juntament amb altres volums, el tornà als caputxins i, actualment, és a la BHC, *Lucha espiritual y amorosa entre Dios y el alma [...] Compuesta por F. Juan de los Ángeles*. Valencia, En casa de Pedro Patricio Mey, 1602. A l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona consta que hi havia exemplars de la *Conquista secreta del Reino de Dios, del Triunfo del Amor*, i de la *Lucha espiritual*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 51-53.

351. BPCSar, *De iusta haereticorum punitione, libri III*. F. Alfonso a Castro Zamorensis, ordinis Minorum regularis Observantiae. Lugduni, Apud Sebastianum Bartolomæi Honorati, 1556; exemplar procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys.

352. BPCSar, *Tratado de la oración y meditación compuesto por el S.P.Fr. Pedro de Alcàntara, Frayle Menor de la Orden de S. Francisco de los descalços de la Provincia de San Ioseph. Con una breve instrucción para los que comiençan a servir a Dios, y un tratado de los votos de los Religiosos, y otro de la paz del alma*. Madrid, Por María de Quiñones, 1661. Aquesta obra ja figurava, registrada en diverses edicions, a l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 46-47 i, també, en la del convent de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 69. Els caputxins italians també seguiren aquesta obra sobre l'oració i meditació; vegeu a la BAVat, Lat. 11322, *Index librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 111: «Pietro d'Alcantara, *Trattato dell oratione et meditazione*, Venezia 1565".

353. BPCSar, *Fr. Didaci Stellae Ordinis Minorum, in Sacrosanctum Iesu Christi Evangelium Secundum Lucam Enarrationem*. Venetiis, Apud Franciscum Zilettum, 1586; *Tabula rerum omnium quae continentur in tribus libris R.P.F. Didaci Stellae Ordinis Minorum de vanitate saeculi, Evangelii Dominicarum totius Anni et Sanctorum accommodatae*. Barcinone, Ex Officina Petri Mali, 1585; exemplars procedents de la biblioteca personal del cardenal Vives i Tutó. Una mateixa edició d'aquest comentari exegètic a l'evangeli de sant Lluç consta en el registre de l'antiga biblioteca de framenors reformats de Roma; vegeu a la BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiae S. Francisci*, [Provincia Roma-

(† 1578), Cristóbal Moreno³⁵⁴ (ca. 1600), Felipe Díez³⁵⁵ († 1601), Diego Murillo³⁵⁶ († 1616), Joan de Cartagena³⁵⁷ († 1617) i Diego de la Vega³⁵⁸ (ca. 1620). Més tardanament, en les biblioteques conventuals abundaren les obres del framenor aragonès Antoni Arbiol³⁵⁹ († 1726).

Foren força apreciades pels antics caputxins de Catalunya i Mallorca les obres més clàssiques de predicació, escrites pels mestres i

na, any 1600] f. 7 r: «Didacus Stellæ, *In Evangelium Secundum Lucam*. Venetiis, Apud Franciscum Zilettum, 1586»; obra que també es trobava en la biblioteca de l'antic convent de caputxins de Collevocchio; vegeu a la BAVat, Lat. 11322, *Index librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*», f. 30 v: «Didaci Stellæ, *In Evangelium Secundum Lucam*, Lugduni 1583».

354. BPCSar, *Libro intitulado claridad de simple*. Compuesto por el Reverendo Padre Fray Christóbal Moreno de la Orden de los Frayles Menores de Observancia, de la Provincia de Valencia. Barcelona, Por Francisco Trincher, 1586; exemplar procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins de santa Eulàlia de Sarrià.

355. BPCSar, *Marial de la Sacratissima Virgen Nuestra Señora, en que se contienen muchas consideraciones de grande spiritu [...]* Compuesto por el muy reverendo P.F. Philippe Díez Lusitano Predicador Apostólico, hijo de S. Francisco de Salamanca. Salamanca, por Juan Fernández, 1596; exemplar procedent de la biblioteca conventual dels caputxins de Granollers.

356. Procedent dels caputxins de Barbastre, vegeu a la BPCSar, *Escala espirital para la perfección evangélica*. Compuesta por el Padre Fray Diego Murillo de la Orden del Seráfico Padre San Francisco. Çaragoça [Saragossa], Impresa por Lorenzo de Robles, 1598; *Discursos predicables sobre todos los Evangelios de la Quaresma [...]* Compuesto por el Padre Fray Diego Murillo de la Orden de San Francisco. Barcelona, A costa de Juan Simón, 1611. Procedent dels caputxins de Tremp, vegeu a la BPCSar, *Vida y excelencias de la Madre de Dios*. Compuestas por el Padre Fray Diego Murillo. Çaragoça, Por Lucas Sánchez, 1610. Una col·lecció dels sermons de Diego Murillo era present a l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; BUB. Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...]* de Santa Eulalia, núms. 138-142.

357. BPCSar, *Homiliae Catholicae de Sacris Arcanis Deiparae Mariae et Iosephi*. Auctore P. F. Ioanne de Carthagenæ Hispano, Ord. Minorum de Observantia. Venetiis, Apud Iacobum de Franciscis, 1612. Sobre les diverses edicions dels escrits de Joan de Cartagena, vegeu L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* pp. 134-135.

358. BPCSar, *Empleo y exercicio sancto sobre los Evangelios de las Dominicas de todo el año*. Barcelona, En casa Sebastián de Cormellas, 1605; R.P.F. *Didaci de la Vega, lectoris theologi Ordinis Sancti Francisci. Quadragesimales Conciones*. Venetiis, Apud Hieronymum Polum, 1606.

359. BPCSar, *Lumen Concionatorum ad annuntiandum populis vitia et virtutes, poenam et gloriam [...]* Fr. Antonius Arbiol, Regularis Observantiae, Seraphici P.N.S. Francisci. Cæsar-Augustæ [Saragossa], Apud Emmanuelem Román, 1704.

professors de l'Orde de Predicadors, o dominics, els millors experts en l'*ars prædicandi*. A tall de curiositat esmentem, també, la presència dels sermons quaresmals del polèmic predicador Jeroni Savonarola;³⁶⁰ uns textos de predicació exigent que foren molt apreciats pels caputxins de Catalunya. S'ha d'assenyalar la positiva incidència en els predicadors caputxins de Catalunya de les obres del famós escriptor dominic Luis de Granada († 1588), especialment la col·lecció de sermons i el tractat d'oració i meditació³⁶¹ que, en diverses edicions³⁶² (algunes estampades per la prestigiosa casa Plantin d'Anvers),³⁶³ formaren part dels fons bibliogràfics dels caputxins de la Tarraconense. A tall d'exemple, assenyalarem que fou molt llegida la *Introducción al símbolo de la fe*,³⁶⁴ un exemplar de la qual fou regalat als capuxins d'Arenys l'any 1647 per reverend Joan Varà. Semblantment, fou molt llegit i assimilat el *Compendio de Doctrina Christiana*;³⁶⁵ una obra del pare Granada que ja es trobava a la biblioteca del convent barceloní de Montcalvari. Els predicadors caputxins solien fixar-se sovint en el mètode exposat en el tractat que Luis de Granada escriví sobre retòrica;³⁶⁶ un tractat molt apreciat també entre els caputxins d'arreu d'Europa.³⁶⁷

360. Les obres homilètiques de Savonarola formaren part de la biblioteca conventual dels caputxins de Barcelona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pred. 99: «J. Savonarola de Ferrara, sermones varios en It.»; Pred. 100: «*Quaresma continua* en It[aliano].»

361. Les obres de Luis de Granada eren presents en quasi totes les biblioteques conventuals d'Europa com, per exemple, en la del convent de framenors reformats de «Sancti Francisci Transtiberim de Urbe» a Roma; BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiae S. Francisci*, [Provincia Romana, any 1600] f. 16 v: «Luigi de Granata, *Trattato del oratione et meditatione*, Venetia 1581».

362. Vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 75-106.

363. BPCSar, *Conciones quae de praecipuis sanctorum festis in Ecclesia habentur [...] Auctore R.P.F. Ludovico Granatensi. Antuerpiæ, Ex officina Plantiniana, 1593; Concionum de tempore [...] Auctore R.P.F. Ludovico Granatensi. Antuerpiæ, Ex officina Plantiniana, 1592*. A la portada hi ha una nota manuscrita que diu: «És dels Caputxins de la Vila de Arenys».

364. BPCSar, *Introducción del symbolo de la fe [...] Compuesta por el muy reverendo padre maestro Fray Luis de Granada de la Orden de Sancto Domingo. Barcelona, En casa de Hubert Gotard, 1589*.

365. BPCSar, *Compendio de Doctrina Christiana, recopilada de diversos Autores que desta materia escribieron. Por el Reverendo P.M.F. Luis de Granada. Madrid, Por la viuda de P. Madrigal, 1595*.

366. BPCSar, *Los seis libros de la Rhetórica Eclesiástica, o de la manera de*

Les obres hagiogràfiques, destinades a la preparació de sermons sobre les festes dels sants foren també molt abundoses en les biblioteques dels caputxins. Per això, en les biblioteques caputxines no hi mancaven els reculls hagiogràfics com, per exemple, el *Flos Sanctorum* del pare Ribadeneyra³⁶⁸ († 1611) i, sobretot, hi havia volums amb les biografies dels principals sants i beats de l'Orde caputxí com: Feliu de Cantalici,³⁶⁹ Llorenç de Bríndisi,³⁷⁰ Fidel de Sigmaringen,³⁷¹

predicar. Escritos en latín por el V.P. Maestro Fr. Luis de Granada. Barcelona, Imprenta de Juan Jolis, 1772.

367. A propòsit d'aquesta incidència, especialment entre els caputxins sicilians, vegeu C. CARGNONI, «Libri e biblioteche dei cappuccini della Provincia di Siracusa alla fine del sec. XVI», *CollFr* 77 (2007) p. 78: «Libri maggiormente usati e più rappresentati».

368. BPCSar, *Flos Sanctorum de las vidas de los Santos escrito por el Padre Pedro de Ribadeneyra, de la Compañía de Jesús, natural de Toledo. Aumentado de muchas por los PP. Juan Eusebio de Nieremberg y Francisco García, de la misma Compañía de Jesús*. Barcelona, Imprenta de Teresa Piferrer, 1751. A la guarda hi ha escrit: «Es del Convento de PP. Capuchinos de Tarragona». Aquest volum també consta en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 34.

369. BHC, *Vida y milagros de San Félix de Cantalicio, de la Orden de Menores Capuchinos del Seráfico Padre S. Francisco*. Mallorca, Por Miguel Capó, 1712; *Vida de San Félix de Cantalicio, religioso lego capuchino*. Escrita en italiano por el Padre Fray Ángel María de Ros[s]i. Madrid, Imp. de Manuel Román, 1713; *El César o nada, y nada coronado por César, San Félix de Cantalicio del Orden Seráfico de Menores Capuchinos [...]*. Su autor el R.P.Fr. Diego de Madrid. Madrid, En la Oficina de Fermín de Estrada, [1729].

370. BPCSar, *Vita del Ven. Servo di Dio P. Lorenzo da Brindisi, Generale dei Frati Minori Capuccini di S. Francesco*. Descritta da F. Angelo dei Rossi da Voltaggio. Roma, Per il Bernabò, 1710; BHC, *Breve compendio de la vida, virtudes y milagros del Beato Lorenzo de Brindis, ministro general de la Orden de Menores Capuchinos*. Barcelona, Por Bernardo Pla, [1783]; BHC, *Vida, virtudes y milagros del beato Lorenzo de Brindis [...] beatificado por nuestro SSmo. Padre Pío VI*. Escrita por el R.P.Fr. Francisco de Ajofrín. Madrid, Por Don Joachin Ibarra, 1784; *Resumen histórico de la vida, virtudes y milagros del Beato Lorenzo de Brindis, general del Orden de Capuchinos [...]* Por el R.P.Fr. Buenaventura de Cocaleo del mismo Orden, y traducido por el R.P.Fr. Félix de Albayda. Valencia, Imp. de Orga, 1784.

371. BHC, *Compendio de la vida, martirio y milagros del Beato Fidele de Sigmaringa, o Suevia, capuchino y Protomártir de la Sacra Congregación de Propaganda Fide*. Valencia, por Josep García [1729]; FRANCISCO DE AJOFRÍN, *Compendio de la vida, y virtudes del abogado de los pobres San Fidel de Sigmaringa, capuchino*. Madrid, En la Imprenta de D. Alfonso López, 1786; BPCSar, *Exercitia seraphicae devotionis quae inter propria Manuscripta S. Fidelis a Sigmaringa Ord. Min. Fratrum*

Josep de Leonessa,³⁷² Serafí de Montegranario,³⁷³ Bernat de Corleone,³⁷⁴ Bernat d'Offida,³⁷⁵ Àngel d'Acri,³⁷⁶ Crispí de Viterbo,³⁷⁷ Dídac Josep de Cadis,³⁷⁸ Verònica de Giuliani,³⁷⁹ Magdalena de

Capuccinorum Missionis Apost. in Rhaetia Praefecti ac Sacr. Congr. Proto-Martyris reperia fuerunt. Romæ, Typographia Joahnnis Zempel, 1756. A la portada d'aquest exemplar hi ha escrit: «Es de la librería del Convento de Capuchinos de Mallorca».

372. BHC, *Breve compendio de la vida y milagros del beato Joseph de Leonissa, misionario apostólico de la Orden de Menores Capuchinos del Seráfico P.S. Francisco, sacado de la Crónica de la mesma Orden.* Barcelona, En las Imprentas de Juan Piferrer y Juan Jolis, 1737.

373. BHC, *Breve compendio y resumen de la vida, virtudes y milagros de S. Serafín de Monte Granario, llamado de Ásculi, religioso lego de la Orden de Capuchinos de N.S.P.S. Francisco.* Valencia, Por Joseph Estevan Dolz, 1769; *Espejo de paciencia y resignación. Vida, virtudes y milagros de S. Serafín de Monte-Granario o de Ásculi, religioso lego capuchino, canonizado por Nuestro SS. Padre Clemente XIII.* Escrita por el R.P.Fr. Francisco de Ajofrín. Madrid, Imp. Ioachin Ibarra, 1779.

374. BPCSar, *Portentosa vida, admirables virtudes y estupendos milagros del pasmo de penitencia y extático minorita, el beato Bernardo de Corleón, siciliano, religioso lego capuchino de la provincia de Palermo [...]* Escrita por el R.P.Fr. Francisco de Ajofrín. Madrid, Por D. Joachin Ibarra, 1769; BHC, *Vida del nuevo ángel de la salud [...] el B. Fr. Bernardo de Corleón [...]* Por el P. Fr. Benito de Bocayrente. Valencia, Por Joseph Estevan Dolz, 1769 i, sobretot, procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Olot, vegeu també a la BHC, la biografia de Bernat de Corleone que escriví el P. Benet de Milà i que publicà en llengua castellana el P. Josep de Sevilla, *Vida del venerable siervo de Dios fray Bernardo de Corleón, siciliano, religioso lego del Sagrado Orden de Menores Capuchinos de la Provincia de Palermo.* Madrid, Por Lorenço García, 1683.

375. BHC, *Vida del Beato Bernardo de Ofida, religioso lego del Orden de Capuchinos de la Marca.* Traducida de la lengua italiana a la española por el R.P. Fr. Francisco de Villalpando. Madrid, En la Imprenta de Ramón Ruiz, 1795; BHC, *Idea sucinta de la vida del B. Bernardo de Offida, lego capuchino. Sacada de los procesos apostólicos por el R.P.Fr. Félix-María de Bérghamo.* Barcelona, En la Imprenta de Ignacia Aguasvivas, s.d. S'ha d'assenyalar que a la biblioteca del cardenal Consalvi hi havia, en llengua italiana, la *Vita del B. Bernardo de Offida*; vegeu a l'APFide, Fondo Consalvi, Vol. XXXVI, *Indice de libri che compongono la libreria dell Emmo. e Ilmo. Signor Cardinal Consalvi*: «Ascetici sacri, e vite de Sancti».

376. BHC, *Compendio de la vida del Beato Àngel de Acri, misionero capuchino y ministro provincial de la Provincia de Cosenza.* Madrid, En la Imprenta de Álvarez, 1826.

377. BHC, *Vida, virtudes y milagros del B. Crispín de Viterbo, religioso lego de la Orden de Capuchinos de la Provincia Romana. Beatificado por N. SS. P. Pío VII en MDCCCVI.* Madrid, Imp. Tomás Alban, 1808.

378. BHC, *El misionero capuchino. Compendio histórico de la vida del Venera-*

Martinengo,³⁸⁰ Àngela Serafina Prat,³⁸¹ Maria-Àngela Astorch,³⁸² etc., al costat de biografies diverses d'altres sants i venerables de la família franciscana com santa Rosa de Viterbo,³⁸³ sant Salvador d'Horta³⁸⁴ o

ble Siervo de Dios el M.R.P.Fr. Diego Josef de Cádiz, Misionero Apostólico [...] Por el P. Fr. Serafín de Hardales [...] A cargo de la Religión de Capuchinos de Cataluña. Manresa, Por Martín Trullás, 1813.

379. BHC, *Vida de la Venerable Madre Sor Verónica de Juliani, abadesa capuchina [...] Traducida del idioma toscano al español por el P.Fr. Benito de Bocayrente. Murcia, Por Felipe Teruel, 1766.*

380. En els anys de la restauració es divulgà la semblança titulada: *Vida de la Beata María Magdalena Martinengo de Barco, capuchina del monasterio de Brescia que escribió en italiano el P. Luis de Liorno, capuchino. Barcelona, Tipografía Católica, 1900.*

381. BHC, *Historia y vida de la Venerable Madre Angela Margarita Serafina, fundadora de Religiosas Capuchinas en España, y de otras sus primeras hijas, hasta el año de mil [sic] 1622. En que la dexò escrita el P. Juan Pablo Fons, de la Compañía de Jesús. Revista por el P. Miguel Torbaví de la misma Compañía. Dedícanla a la Christianíssima Magestad de Doña Ana de Austria, Reyna Madre de Francia, la Abadesa y Religiosas de su Primario Convento de Santa Margarita la Real de Barcelona. Barcelona, En casa de María Dexe, 1649; BHC, *Historia, y vida de la Venerable Madre Ángela Margarita Serafina, fundadora de Religiosas Capuchinas en España, y de otras sus primeras hijas, hasta el año de mil seys cientos veynete y dos. En que la dexò escrita el P. Juan Pablo Fons, de la Compañía de Jesús. Revista por el P. Miguel Torbaví de la misma Compañía. Dedícanla a la Cathólica Magestad del Rey nuestro señor Phelipe Quarto, la Abadesa y Religiosas de su Primario Convento de Santa Margarita la Real de Barcelona. Barcelona, Imp. Cathalina Mathevad, 1653; BHC, *Epítome de la admirable vida de la V.M. Sor Ángela Margarita Serafina, Fundadora de las Religiosas Capuchinas en España [...] Por el M.R.P.Fr. Juan Fogueres. Barcelona, En la Imprenta de Francisco Suriá, [1743].***

382. Vegeu a la BHC, Luis-Ignacio ZEVALLOS, *Vida y virtudes, favores del cielo, milagros y prodigios de la V.M. Sor María Ángela Astorch [sic], religiosa capuchina natural de Barcelona, fundadora en la ciudad de Murcia de su ilustre Convento de Capuchinas de la Exaltación del Santísimo Sacramento. Madrid, Imp. de Gerónimo Roxo, 1733.*

383. BPCSar, *Compendio de la maravillosa vida, muerte, reliquias y milagros de la prodigiosa virgen santa Rosa de Viterbo de la orden del seráfico padre S. Francisco. Compuesto por el licenciado Don Alonso de Guzmán, presbítero. Valencia, Por Gerónimo Villagrasa, 1673.*

384. A la biblioteca del convent d'Arenys hi havia un exemplar de la *Vida del Beato Salvador de Horta*, que escriví el pare Francesc Marca; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca, Arenys de Mar 1903*, f. 80.

385. BPCSar, *Vida admirable y portentosa del Venerable Siervo de Dios Fr. Buenaventura Gran [...] Traducida del idioma italiano en el vulgar castellano por el*

el beat Bonaventura Gran,³⁸⁵ a més de les biografies dels principals personatges del santoral de l'Església,³⁸⁶ algunes de les quals contingudes en la *Historia Pontifical y Católica*,³⁸⁷ que escriví Gonzalo de Illescas³⁸⁸ o, també, les semblances dels sants més contemporanis, com Josep Oriol, que figurà en les biblioteques caputxines a través de la biografia escrita per Joan Francesc Masdeu,³⁸⁹ publicada l'any 1806, poc després de la beatificació del prevere barceloní.

2.9. La notable presència d'autors de la Companyia de Jesús

Pel que fa a la presència d'autors pertanyents a la Companyia de Jesús, ja hem vist, a través dels autors que hem anat esmentant, que aquesta fou molt notable en les biblioteques conventuals dels caputxins d'abans de l'exclaustració.

Els frares caputxins manifestaren un especial interès pels

R.P. Fr. Jayme Coll. Barcelona, Por Ignacio Guasch, 1733. Aquesta obra ja consta en l'antic *Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 115.

386. Abundaren les biografies dels sants més destacats de la contrareforma com sant Ignasi de Loiola i sant Carles Borromeu. A guisa d'exemple, vegeu a la BPCSar, *Vida de S. Carlos Borromeo, presbítero cardenal del título de Santa Práxedes, Arçobispo de Milán*. Puesta en nuestra lengua [...] por el Licenciado Luis Muñoz. Madrid, En la Imprenta Real, 1626. També foren molt presents en les biblioteques dels caputxins catalans els escrits i biografies de sant Francesc de Paula i de sant Francesc de Sales. Vegeu a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 123-129.

387. BPCSar, *Segunda Parte de la Historia Pontifical y Católica [...] Compuesta y anotada por el Doctor Gonçalo de Illescas*. Barcelona, En casa de Sebastián de Cormellas, 1602. A la portada hi ha una indicació manuscrita que diu: «De los Capuchinos de Areñs».

388. Semblantment el catàleg del convent de Santa Madrona també registra els volums de la *Historia Pontifical*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Hist. núm. 14.

389. Vegeu *Vita santa nel novello Beato Giuseppe Oriol cittadino barcellonese*, Roma 1806; biografia que formà part de la biblioteca personal del cardenal Despuig i també del cardenal Consalvi; vegeu a l'APFide, Fondo Consalvi, Vol. XXXVI, *Indice de libri che compongono la libreria dell'Emmo. e Ilmo. Signor Cardinal Consalvi: «Vita del B. Giuseppe Oriol»*.

comentaris bíblics, especialment *In Cantica Canticorum* i, per aquesta raó, en llurs biblioteques hi trobem els comentaris publicats per eminents jesuïtes com Andrés Pinto Ramírez³⁹⁰ († 1654) i per Paul Sherlock,³⁹¹ († 1646), aquest darrer rector del col·legi irlandès de Salamanca. Les obres dels membres de la Companyia de Jesús foren molt ben acollides pels framenors caputxins de Catalunya, els quals manifestaren un especial interès per les del jesuïta Jerónimo Prado († 1595), obres molt apreciades pels fundadors de la Província de Catalunya i que ja es trobaven a la biblioteca de Montcalvari,³⁹² juntament amb els oспuscles teològics del pare Suárez³⁹³ († 1617) i els volums homilètics de Tomàs Muniesa³⁹⁴ († 1696).

Els autors de la Companyia de Jesús, tant pel que fa als estudis teològics i l'espiritualitat³⁹⁵ i, sobretot, per llurs comentaris bíblics³⁹⁶ i per les modèliques obres de predicació, eren presents de manera destacada en les biblioteques dels caputxins de Catalunya. En espe-

390. BPCSar, P. André Pinti Ramirez Ulysiponensis e Societate Iesu, *Canticum Canticorum Salomonis, Dramatico tenore, Litterali allegoria, tropologicis notis explicatum*. Lugduni, Sump. Hærd. G. Boissat, 1642.

391. BPCSar, *Anteloquia cogitationum in Salomonis Canticorum Canticum, historica simul et concionatoria*. Auctore R.P. Paulo Sherlogo Societis Iesu Ibero. Lugduni, Sump. Iacobi et Petri Prost, 1640.

392. BPCSar, *Hieronimi Prati ex Societate Jesu, De bono status religiosi*. Romæ, Per Jacobum Tornerium [ex Typographia Pauli de Dianis], 1590.

393. BPCSar, *Doctoris Francisci Suarez Granatensis de Societate Iesu [...] Varia Opuscula Theologica*. Lugduni, Sumptibus Horatii Cardon, 1601. A la portada hi ha una anotació manuscrita que diu: «Del Convent de Caputxins de Tremp». Semblantment, en el convent d'Arenys de Mar hi havia els volums de l'*Opera omnia* suarasiana en l'edició de Lió de 1617; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 84. Les obres del «Doctor Eximius» també consten en el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Reperitorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núms. 125-133.

394. BPCSar, *Quaresma quarta que dixo [en el] año 1683 en el templo de Santa María del Mar de Barcelona [...] el Padre Thomás Muniessa de la Compañía de Jesús*. Barcelona, En la Imprenta de Iosef López, 1685.

395. A guisa d'exemple, vegeu a la BPCSar, *Aprovechamiento espiritual [...] Compuesto por el Padre Francisco Arias de la Compañía de Jesús*. Barcelona, En la Emprnta de Jayme Cendrad, 1597.

396. A tall d'exemple, procedent de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys, vegeu a la BPCSar, *Francisci Riberae, presbyteri Societas Iesu [...] In duodecim Prophetas comentarii historici selecti. Salmantica*, Excudebat Ioannes Ferdinandus, 1598; *Ioannis Maldonati Societas Iesu Theologi Commentarii in Quattuor Evangelistas*. Brixia, Apud Societatem Brixensem, 1597.

cial, cal remarcar les obres teològiques del «Doctor Eximi», Francisco Suárez, que suara esmentàvem. També foren molt apreciats els tractats ascètics dels pares jesuïtes Rodríguez († 1616),³⁹⁷ La Puente († 1624),³⁹⁸ La Palma³⁹⁹ († 1641) que, juntament amb el *Combat espiritual* del teatí Llorenç Scupoli⁴⁰⁰ († 1610), foren unes obres ascètiques molt llegides i assimilades pels caputxins catalans dels segles XVII i XVIII.

Dels continguts de les biblioteques dels caputxins de Catalunya s'ha de remarcar l'abundosa presència dels tractats bíblics d'encuny jesuític,⁴⁰¹ a més de les obres de polèmica antiprotestant redactades pels cardenals jesuïtes Toledo⁴⁰² († 1596) i Bel-larmino⁴⁰³ († 1621). En

397. BPCSar, *Ejercicio de perfección y virtudes religiosas*. Por el Padre Alonso Rodríguez, de la Compañía de Jesús, natural de Valladolid. Sevilla, Por Matías Clavijo, 1612; *Ejercicio de Perfección y virtudes christianas*. Su autor el V. Padre Alonso Rodríguez. Barcelona, Por Pablo Campins 1740. Aquestes obres les trobem registrades en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 66 i, també, en el catàleg bibliogràfic del convent de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 161.

398. BPCSar, *Guía espiritual en que se trata de la oración, meditación, y contemplación. De las divinas visitas y gracias extraordinarias. De la mortificación y obras heroycas que las acompañan*. Compuesta por el Padre Luys de la Puente, Religioso de la Compañía de Jesús, natural de Valladolid. Valladolid, Por Juan de Bostillo, 1609; *Meditaciones de los misterios de nuestra santa fe, con la práctica de la oración mental sobre ellos*. Compuestas por el Padre Luis de la Puente. Valladolid, Por Juan Godínez de Millis, 1613. A la portada d'aquest darrer volum hi ha escrit: «Del Convento de los Frayles Capuchinos de Barbastró». Les obres del pare La Puente estan registrades en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 120 i, semblantment, també consten en el catàleg de la biblioteca de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 251-253. A propòsit de la incidència espiritual dels escrits del pare La Puente, vegeu C.A. ABAD, *Vida y escritos del V.P. Luis de La Puente de la Compañía de Jesús (1554-1624)*, Santander 1957.

399. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 328: «Luis de La Palma, *De la Pasión*».

400. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. 61.

401. Principalment el comentari exegètic als Salmes de Robert Bel-larmino que, en l'edició preparada per J.B. Bossuet, era present en algunes de les biblioteques dels caputxins catalans; vegeu a la BPCSar, *Roberti Bellarmini Politiani, S.J., S.R.E. Cardinalis explanatio in Psalmos*. Editio novissima a multis mendis expurgata, et dissertatione Jacobi Benigni Bossueti. Venetiis, Apud Thomam Bettinelli, 1776.

402. Procedent de l'antiga biblioteca conventual de Tremp, vegeu a la BPCSar, *Francisci Toleti ex Societate Iesu S.R.E. Presbyt. Card., Instructio Sacerdotum ac*

aquestes biblioteques conventuals hi havia també els tractats que escriví el jesuïta valencià Benet Perera (Benedictus Pereirus, † 1610),⁴⁰⁴ que féu de professor al Col·legi Romà,⁴⁰⁵ a més de l'abundosa presència de suggeridors comentaris bíblics com, per exemple, l'exposició exegetica al *Llibre de Job*⁴⁰⁶ i a l'*Eclesiastés*⁴⁰⁷ endegats per Joan de Pineda († 1637) que, juntament amb els cèlebres comentaris al llibre del *Gènesi* del «Borbensis» (nom amb el qual era conegut el jesuïta portuguès Benedicto Fernández),⁴⁰⁸ i amb els del pare Martín del Río⁴⁰⁹ (ca. 1610), formaren part dels fons bibliogràfics de les biblioteques dels caputxins catalans.⁴¹⁰ S'ha de dir que els volums homilètics dels més famosos predicadors de la Companyia de Jesús foren emprats profitosament pels

Poenitentium. Venetiis, Apud Petrum Mariam Bertranum, 1609. A l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià hi havia diverses obres filosòfiques i homilètiques del cardenal Toledo; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 73-78, així com també en la de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 80-85.

403. Procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins de Valls, vegeu a la BPCSar, *Disputationum Roberti Bellarmini Politiani Societatis Iesu, de Controversiis Christianae fidei, adversus huius temporis Haereticos*. Lugduni, Apud Claudium Michælem, 1590. Aquest llibre, juntament amb altres obres del cardenal Bellarmino, era també a la biblioteca dels caputxins de Santa Eulàlia de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. B. 24.

404. Sobre l'abast de l'obra teològica del jesuïta Benet Perera († 1610); vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. III, cols. 470-473.

405. BPCSar, *Benedicti Pererii Valentini e Societate Iesu, Prior Tomus Commentariorum et disputationum in Genesim*. Lugduni, Apud Horatium Cardonem, 1599; exemplar procedent de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys.

406. Els comentaris de Joan de Pineda eren seguits pels estudiants que es formaven com a missioners al col·legi romà de Propaganda Fide; vegeu a l'APFide, *Miscellaneae varie*, Vol. XXXII, Numero de libri che si trovano nell Collegio di Propaganda Fide, Roma 1665, f. 2: «*Expositiones ac comentatores Sacrae Scripturae [...] Pineda, in Job*».

407. BPCSar, *Ioannis de Pineda Hispalensis e Societate Iesu, in Ecclesiasten commentariorum liber unus*. Parisiis, Apud Hieronimum Drouart, 1620. A la portada d'aquest exemplar hi ha una nota manuscrita que diu: «Dels Capuchins de Valls».

408. Morí l'any 1628; vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. III, col. 768.

409. BPCSar, *Adagialia Sacra Veteris et Novi Testamenti collectore et interprete, Martino del Río Antuerpiensi, Societatis Iesu sacerdote, et Sacrae Scripturae publico Salmanticae professore*. Lugduni, Sumptibus Horatii Cardon, 1612.

410. BPCSar, *Benedicti Fernandii Borbensis [...] Commentariorum atque observationum moralium in Genesim*. Lugduni, Sumptibus Iacobi Cardon, 1629. A la portada hi ha estampat el segell de boix de la biblioteca barcelonina de Montcalvari.

predicadors caputxins del nostre país. A guisa d'exemple esmentem la utilització dels sermons del jesuïta portuguès Antoni de Vieira⁴¹¹ († 1697) i, sobretot, esmentem l'àmplia difusió entre els caputxins catalans de la famosa quaresma i els sermons panegírics del jesuïta Pau Segneri⁴¹² († 1694), prestigiós predicador del papa Innocenci XII.

Durant el segle XVIII (i fins a l'exclaustració de 1835), els caputxins de Catalunya empraren les obres ascètiques del pare Scaramelli († 1752), especialment per tal de promoure el foment de la vida contemplativa⁴¹³ entre els joves religiosos i d'ajudar-se en el discerniment espiritual.⁴¹⁴

2.10. *Les descripcions històriques i les obres de caràcter literari, científic i divers*

No podem deixar d'assenyalar que també formaren part dels fons bibliogràfics de les biblioteques caputxines algunes obres de caire històric com, per exemple, les referides a Grècia⁴¹⁵ i a Roma;⁴¹⁶ com també descripcions de viatges i de ciutats (especialment de les ciutats

411. BPCSar, *Séptima parte de sermones del padre Antonio de Vieira, de la Compañía de Jesús*. Madrid, Por Gregorio Rodríguez, 1687. A la portada hi ha una nota que diu: «És del Convent de Caputxins de Tremp».

412. BPCSar, *Quaresma del Padre Pablo Señeri, de la Compañía de Jesús*. Barcelona, Imprenta de María Ángela Martí, 1765; *Sacros Panegíricos del Padre Pablo Señeri, de la Compañía de Jesús*. Madrid, Imprenta de Joachin Ibarra, 1758. A l'antiga biblioteca dels caputxins de Barcelona hi havia els volums de la *Quaresma continua* del P. Segneri; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pred. 123.

413. BPCSar, *Il Direttorio mistico indirizzato a i direttori di anime, che iddio conduce per la via della contemplazione*. Opera dei Padre Giovanni Battista Scaramelli, della Compagnia di Gesù. Venezia, Presso Simone Occhi, 1788. A la portada hi ha escrit: «P. Ambrosius a Barcinone, Secretarius Generalis 1797».

414. BPCSar, *Discernimiento de los espíritus para gobernar rectamente las acciones propias y las de los otros [...] Por el Padre Juan Bautista Scaramelli de la Compañía de Jesús*. Madrid, Por Don Josef de Urrutía, 1790. Aquest volum formava part de la biblioteca del convent-noviciat de Sarrià, car a la guarda hi ha aquesta anotació manuscrita: «Dedicado a la Librería del Convento de Sta. Eulalia de Sarriá».

415. Tant a l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià com en la de Santa Madrona, hi havia les obres de Xenofont; BUB, Ms 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 6 «Xenophonte, *Historiae graecae*»; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Hist. núm. 8 «Xenophonte, *Historia Cyri et Graecorum*».

de Roma i Jerusalem,⁴¹⁷ i també de territoris missionals);⁴¹⁸ les biografies règies;⁴¹⁹ les cròniques⁴²⁰ (com el cronicó de Luitprandi);⁴²¹ les cronologies⁴²² i els annals,⁴²³ a més de la presència d'algunes històries de caràcter localístic (com, per exemple, la història d'Anglaterra de Clariana⁴²⁴ o bé la història de les ciutats de Girona i de Manresa que escriví Roig i Gelpí).⁴²⁵

Totes aquestes obres que hem esmentat eren al costat de monografies històriques d'àmbit més general,⁴²⁶ com la *Crònica universal*⁴²⁷ de Jeroni Pujades. Pel que fa a la nostra història catalana, a

416. A la biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia la història romana d'Apià; BUB, Ms 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, «Hist. Romana».

417. BPCsAr, *El devoto peregrino, y viage de Tierra Santa [...] Compuesto por el P. Fr. Antonio del Castillo*. Madrid, Imp. de Juan Sanz, 1722.

418. Per exemple els territoris i missions de l'Orinoco; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 63: «Orinoco ilustrado de Gumilla»; actualment a la BHC, J. GUMILLA, *Historia natural, civil y geográfica de las naciones situadas en las riveras del río Orinoco [= El Orinoco Ilustrado]* Barcelona, Imp. Gibert y Tutó, 1791 (2 vols).

419. Per exemple la relació històrica sobre la vida i projecció de l'emperador Carles V que escriví Sandoval; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Hist. 302.

420. BPCsAr, *Tractatus Chronologicus a variis auctoribus compilatus studio Fr. Aurelii a Genua capucini*. Genuæ [Gènova], Ex Typographia Ioannis Bapiste Franchelli, 1712. A la portada hi ha una nota que diu: «Es a uso de los Capuchinos de Areñs».

421. BUB, Ms 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 36: «Cronicón de Eutrandi sive Luitprandi». Una valoració dels continguts d'aquest important cronicó fou feta per M. RIU I RIU, «Consideraciones entorno al Cronicón de Luitprandi», dins Vol. II (Sardenya 1993) pp. 23-29.

422. BPCsAr, *Tabulae Chronologicae ad optimos calculos redactae [...] Auctore Fr. Ignatio Hyacintho Amat de Graveson. Venetiis, Apud Remondini, 1774*. A la portada hi ha escrit: «Ad usum Fratris Petri Martyris a Barcinone, capuccino. 1789».

423. BPCsAr, *Anales cronológicos del Mundo del abad de Monte-Aragón, el Doctor Don Martín Carrillo*. Zaragoza, En el Hospital Real, 1634.

424. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Hist. 106 «Antonio de Clariana y de Gualbes, *Historia del Reyno de Inglaterra*».

425. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 189: «Resumen de las grandezas y antigüedades de Gerona»; núm. 190: «Historia de la Ciudad de Manresa».

426. Per exemple, vegeu la *Historia General del Mundo [...] Escrita por Antonio de Herrera*. Valladolid, Por Juan Godínez de Millis, 1606.

427. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 19, on hi consta la *Crònica Universal del Principat de Catalunya*, Barcelona 1609.

les biblioteques dels caputxins hi trobem registrada la presència de la *Cataluña ilustrada*⁴²⁸ d'Esteve de Corbera i, també, els *Anales de Cataluña*⁴²⁹ que escriví Narcís Feliu de la Penya. Pel que fa a la història hispana i eclesiàstica, els frares disposaren dels *Annales* del cardenal Baronio,⁴³⁰ a més de diversos volums d'història de l'Església hispana i dels concilis⁴³¹ com, per exemple, la història d'Espanya del jesuïta Joan de Mariana⁴³² († 1624), la història crítica d'Espanya⁴³³ que redactà el també jesuïta Joan Francesc Masdeu († 1817), i, sobretot, comptaren amb els volums de la famosa *España Sagrada*⁴³⁴ que

428. Aquesta obra formà part de la biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Hist. núm. 7.

429. Aquesta obra de Feliu de la Penya es troba registrada en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 72. També, hom la trobava en la del convent de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Hist. 45.

430. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Hist. 141. També consta que eren a la biblioteca dels caputxins d'Arenys, en l'edició parisenca de 1637; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 2: «*Annales Ecclesiastici Card. Baronii*».

431. Vegeu, a guisa d'exemple, a la BPCSar, *Vera Concilii Tridentini historia, contra falsam Petri Suavis Polani a P. Sfortia Palavicino, Societatis Iesu [...] ac Latine reddita P. Ioanne Baptista Giattino*. Antuerpiae, Ex Officina Plantiniana, 1670; exemplar procedent de la biblioteca dels caputxins de Girona.

432. Al convent d'Arenys hi havia un exemplar de la *Historia General de España*, en l'edició d'Anvers de l'any 1787; vegeu APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 131. A l'antiga biblioteca conventual de Sarrià també hi figurava aquesta obra tal com consta en l'antic registre; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Hist. 158 i, alhora, també eren en la de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 372.

433. Aquesta obra del P. Joan-Francesc Masdeu *Historia crítica...* consta en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Hist. 155.

434. BPCSar, *España Sagrada. Theatro geográfico-histórico de la Iglesia de España. Origen, divisiones y términos de todas sus Provincias. Antigüedad, traslaciones y estado antiguo y presente de sus Sillas, en todos los Dominios de España y Portugal, con varias disertaciones críticas para ilustrar la Historia Eclesiástica de España [...] Su autor el M.R.P. Henrique Flórez, del Orden de San Agustín. Madrid, Por D. Miguel Francisco Rodríguez, 1747. L'obra s'acabà de publicar, pòstumament, l'any 1859 i n'aparegueren 51 volums. A la biblioteca del convent d'Arenys de Mar hi havia els 29 primers volums; vegeu APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 119. Actualment l'editorial *Revista Augustiniana* de Madrid, a càrrec del pare Rafael Lazcano, està publicant una quarta edició revisada i amb l'ortografia actualitzada; vegeu la notícia que vam publicar a la *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 97 (2002) pp. 294-295.*

començà a publicar l'erudit religiós agustí Enrique Flórez († 1773), autor també de la *Clave Historial*.⁴³⁵

Una mica més a prop dels nostres dies, en el període de la restauració, s'incorporaren també a les biblioteques caputxines els volums del *Viage literario*, que escriví el pare Villanueva. Al costat d'aquestes obres de caràcter científic i erudit que anaren penetrant en les biblioteques caputxines, també cal assenyalar que en les llibreries dels caputxins catalans no mancaren volums que compilaven fets miraculosos i relats d'aparicions marianes com, per exemple, el llibre titulat *Jardín de María* que escriví el pare Narcís Camós⁴³⁶ († 1664), a més de comptar amb monografies sobre monestirs de Catalunya com, per exemple, el de Montserrat.⁴³⁷

Pel que fa a les obres de caràcter erudit, i altres obres curioses i científiques, que arribaren a formar part de les biblioteques dels caputxins fins a l'exclaustració de 1835 (i que els frares exclaustrats aconseguiren salvar de l'espoli) esmentem, a guisa d'exemple, la presència de les obres mèdiques d'Hipòcrates,⁴³⁸ les obres del qual foren editades críticament l'any 1588 pel metge italià Jeroni Mercuriali († 1606), a més d'altres volums de de medicina hipocràtica,⁴³⁹ juntament amb altres tractats mèdics com, per exemple, els del metge romà Pau Zacchias,⁴⁴⁰ que formaren part de les biblioteques

435. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 13; on registra l'edició feta a Madrid l'any 1786 de la *Clave historial*. Aquesta obra també consta en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 74.

436. BPCSar, *Jardín de María plantado en el Principado de Cataluña [...] Compuerto por el P. Fr. Narciso Camós, de la Sagrada Orden de Predicadores*. Barcelona, Por Jaume Plantada, 1657. A la portada hi ha una anotació manuscrita que diu: «És del Convent dels Caputxins de Tremp, 1659».

437. A l'antiga biblioteca del convent de Sarrià hi havia un exemplar de la monografia històrica sobre el monestir de Montserrat que escriví Pere Serra i Postius; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Hist. núm. 95. Aquest volum també era a la biblioteca del convent de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Hist. núm. 150 «*Epítome histórico de Montserrat*».

438. BPCSar, *Hippocratis [...] opera quae extant graece et latine Veterum codicum collatione restituta [...] Hiron[nymi] Mercuriali*. Venetiis, Industria ac sumptibus Iuntarum, 1588.

439. BPCSar, *Medicina Hippocratica exponens Aphorismos Hippocratis*. Auctore Joanne de Gorter. Patavii, Typis Seminarii, 1778.

440. BPCSar, *Pauli Zacchiae Romani, totius status ecclesiastici proto-medici generalis, Quaestionum medico-legalium*. Lugduni, Sumptibus Anisson et Pousel, 1726.

caputxines.⁴⁴¹ Curiosament, no hem trobat registrada en les biblioteques dels caputxins catalans cap obra mèdica d'Arnau de Vilanova († 1311), tot i la gran acceptació i difusió de la seva obra mèdica arreu d'Europa, especialment el *Regimen sanitatis*, que es començà a estampar entorn de l'any 1500.⁴⁴²

4. LES BIBLIOTEQUES DELS CAPUTXINS CATALANS D'ABANS DE L'EXCLAUSTRACIÓ (SEGLES XVIII I XIX)

Al llarg del segle XVIII, tal com ja hem manifestat en altres treballs de recerca,⁴⁴³ els caputxins catalans anaren introduint en llurs biblioteques algunes obres de literatura profana com, per exemple, *El Quixot*⁴⁴⁴ i les *Novelas ejemplares*⁴⁴⁵ de Cervantes († 1616); la *Vida del Pícaro Guzmán de Alfarache* de Mateo Alemán;⁴⁴⁶ l'*Araucana* d'Alonso d'Ercilla;⁴⁴⁷ les obres de Quevedo,⁴⁴⁸ Pedro Calderón de la Barca⁴⁴⁹ i

441. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 55; on esmenta l'edició veneciana de 1771 de les *Quaestiones medico-legales de Pau Zacchias*.

442. A guisa d'exemple, esmentem la segona edició del *Regimen sanitatis [...]* *Insuper opusculum de flebothomia editum a Reginaldo de Vilanova*. Impressum Parisius per Gaspardum Philippum expensis J. Petit, 1506.

443. Vegeu V. SERRA DE MANRESA, «Aproximació a les biblioteques dels caputxins setcentistes del Principat: clàssics, escolàstics i novatores», *Pedralbes* 15 (1995) pp. 265-277.

444. BPCSar, *Vida y hechos del ingenioso caballero Don Quixote de la Mancha*, compuesta por Miguel de Cervantes Saavedra. Nueva edición. Madrid, Por D. Joachin Ibarra, 1781. El *Quixot* es publicà per primera vegada a Madrid l'any 1605. El *Quixot* també formava part de la biblioteca dels convent d'Arenys de Mar, amb diverses edicions; vegeu APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 73. A l'antiga biblioteca dels caputxins de Santa Madrona també hi havia una edició del *Quixot*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 376.

445. BPCSar, *Novelas ejemplares de Miguel de Cervantes Saavedra*. Valencia, Por Salvador Faulí, 1783. Les novel·les exemplars cervantines es publicaren per primera vegada a Madrid l'any 1613.

446. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 90.

447. BUB, Ms. 1522, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Var. 22.

448. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 8; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 2.

449. A la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona hi havia una edició dels actes sacramentals de Calderón de la Barca; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 17.

Lope de Vega;⁴⁵⁰ com també *Les aventures de Telèmac*⁴⁵¹ de Fénelon⁴⁵² († 1715) i, és clar, comptaren amb molts volums de poesia mariana com el *Vergel de plantes divines*⁴⁵³ (que compongué el pare Arcàngel de Alarcón, fundador de la Província de Catalunya), i també amb les cèlebres i jocoses poesies del rector de Vallfogona⁴⁵⁴, Vicenç Garcia († 1623). Totes aquestes obres eren al costat de llibres publicats per diversos autors moderns, o crítics, que podem anomenar genèricament «novatores», com Baltasar Gracián⁴⁵⁵ (1658), Palafox († 1659), el cardenal Lambertini⁴⁵⁶ (el futur papa Benet XIV), Feijoo⁴⁵⁷ († 1764),

450. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 136 i núm. 217.

451. BPCsAr, *Les aventures de Télémaque fils d'Ulysse*. Par Messire François de Salignac de La Mothe Fénelon. Leyde[n], Chez J. de Wetstein, 1777. Aquesta obra es publicà per primera vegada l'any 1699.

452. A la biblioteca del convent d'Arenys, també hi havia l'edició dels sermons de Fénelon publicats a París el 1718; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 83.

453. BHC, *Vergel de plantas divinas en varios metros espirituales [...] Por el Padre Archángel de Alarcón*, Capuchino de la Provincia de la madre de Dios de Catalunya. Barcelona, en la Empresa de Jayme Cendrat, 1594. Aquest recull poètic de tema marià escrit pel fundador de la Província caputxina de Catalunya es trobava en diverses biblioteques conventuals com, per exemple, la de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 62.

454. BPCsAr, *La armonia del Parnás més numerosa en las poesias del atlant del cel poètic, lo Dr. Vicent Garcia, rector de la parroquial de Santa Maria de Vallfogona*. Barcelona, Per Rafel Figueró, 1703. Aquest exemplar procedeix de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys de Mar; vegeu APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 4.

455. A la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona hi havia *El Críticón* novel·la de caràcter simbòlic -talment una mena de compendi de saviesa moral- publicada en tres parts els anys 1651, 1653 i 1657, en la qual el protagonista, un salvatge, va opinant críticament (i amb actitud força escèptica) a propòsit dels refinaments de la civilització; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 418.

456. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 10; on s'esmenta d'edició, en cinc volums, dels *Casus conscientiae*, publicats a Venècia entre 1732 i 1735. Les obres de Benet XIV també consten en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 132.

457. BPCsAr, *Theatro Crítico Universal, o discursos varios en todo género de materias para desengaño de errores comunes [...] Por el M.I. Sr. D. Fray Benito Gerónimo Feijoo y Montenegro*. Madrid, En la Imprenta del Supremo Consejo de la Inquisición, 1759 (9 volums, setena edició); *Cartas Eruditas y curiosas en que por la mayor parte se continúa el desigño del Theatro Crítico Universal [...] Por el*

Verney⁴⁵⁸ († 1791), conegut com el pare «Barbadiño», Fèlix Amat,⁴⁵⁹ Jovellanos⁴⁶⁰ i Mayans,⁴⁶¹ entre d'altres.

Ran de les disposicions publicades l'any 1757 pel ministre general dels caputxins, P. Serafí de Capricolle, les biblioteques caputxines d'arreu d'Europa començaren a nodrir-se progressivament d'obres escrites per erudits i «novatores». Aquestes obres entraren en les biblioteques dels caputxins a fi que els frares assolissin una notícia exacta de les posicions doctrinals dels autors moderns, i així poder-los refutar convenientment des d'una actitud cultural marcadament eclèctica que comportava servir-se de les aportacions positives per tal d'incorporar-les a l'ensenyament escolàstic habitual. En el catàleg de la biblioteca conventual de santa Madrona, hi trobem registrat un conjunt força notable d'obres científiques i modernes com és, per exemple, el *Ensayo de la Electricidad de los cuerpos*, de Nollet; el *Theatro de los instrumentos y figuras matemáticas y mecánicas* de Diego Berson; els *Elementa Chymicae* de Tessari; *El Universo Enigmático* del Marquès de Caracciolo i, del mateix autor, el *Viaje de la razón por Europa*.

Els responsables de la vida caputxina a Catalunya solien preocupar-se de l'estat de les biblioteques i, tal com ja vam posar-ho en relleu en estudiar la vida dels caputxins durant la divuitena

M.I. Sr. D. Fr. Benito Gerónimo Feijoo y Montenegro. Nueva impresión. Madrid, Por Don Antonio Muñoz del Valle 1777 (5 volums). Aquestes obres eren presents a la biblioteca dels caputxins d'Arenys; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 86 i, també, eren en la del convent barceloní de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Var. 155-156.

458. BPCSar, *Verdadero método de estudiar para ser útil a la República y a la Iglesia, proporcionado al estilo y necesidad de Portugal, expuesto en varias cartas en idioma portugués, por el R.P. Barbadiño*. Madrid, Imp. J. Ibarra, 1770-1768 (4 volums). Aquesta obra de Verney la trobem ja registrada en el catàleg de la biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 382 i 399: «Barbadiño, *Verdadero método de estudiar*».

459. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 41: «Historia Eclesiástica de Félix Amat, Madrid 1806». Sobre la vida i obra cultural de Fèlix Amat, vegeu l'excel·lent recerca de R. CORTS BLAY, *L'arquebisbe Fèlix Amat (1750-1824) i l'última il·lustració espanyola*, Barcelona 1992.

460. A la secció d'erudits de l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia l'edició d'un informe de Jovellanos a la «Sociedad Económica»; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Var., Erud., núm. 143.

461. A l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona hom hi trobava les *Cartas Morales* de Gregori Mayans; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 373.

centúria,⁴⁶² es maldà des del govern pastoral per corregir la descurança dels bibliotecaris (els textos d'època els anomena *Libreros*), els quals sovint s'havien d'acusar en el capítol de culpes per no «hazer enquadernar los libros que se van desenquadernando, en no sacudirlos y hacer hechar pergamino o cubiertas, y teniéndolos atados, poniendo cintas para ello. Y cuando no hay Librero aseñalado, estas culpas corren por cuenta del Prelado [= Guardià].»⁴⁶³

Les biblioteques o «llibreries» dels frares caputxins dels segles XVII i XVIII, tal com hem anat veient al llarg d'aquest article, i tal com ja vam assenyalar en l'estudi publicat sobre la vida caputxina a Catalunya durant la divuitena centúria,⁴⁶⁴ solien estar ben proveïdes dels volums necessaris per a poder impartir la docència als joves estudiants i coristes que es preparaven per a rebre el sacerdoci i, alhora, eren força completes per tal de facilitar textos escaients als predicadors quan havien de preparar els continguts dels sermons. Per a això, les biblioteques caputxines comptaren amb comentaris a la Sagrada Escripura, amb bones edicions de textos patrístics, amb col·leccions de sermons, manuscrits i impresos, dels més destacats predicadors, tal com hem anat veient al llarg d'aquest article. De fet, les Constitucions dels caputxins ja preveïen l'existència de la «Llibreria» o biblioteca conventual amb la precisió d'aquests termes:

«Los libros necesarios se tengan en común, y no en particular; se ordena que en nuestros conventos haya un aposento de mediana capacidad, que sirva de Librería, donde se tendrá la Sagrada Escritura, y los [libros] Devotos, y los Santos Doctores, y otros libros necesarios; mas los inútiles de Gentiles, que hazen al hombre mundano [más] que Christiano, no se admitan en nuestros conventos; y si se hallaren algunos ya recibidos, se vuelvan a sus dueños o se quemem».⁴⁶⁵

462. Vegeu V. SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya, de l'adveniment borbònic a la invasió napoleònica*, Barcelona 1996, pp. 185-195: «Les biblioteques dels caputxins catalans durant l'època setcentista».

463. Totes aquestes citacions corresponen al manuscrit de l'APCC, *Declaración y verdadero sentido de la Regla*, ff. 171-175: «De lo que pueden faltar los Religiosos, cada uno en sus officinas».

464. Vegeu V. SERRA DE MANRESA, *Els caputxins de Catalunya...* pp. 137-195: «La vida cultural dels caputxins a la Catalunya setcentista».

465. BHC, *Constituciones de los Frayles Menores Capuchinos*, Madrid 1644, Cap. IX, p. 54.

Malgrat aquestes disposicions, al llarg del segle XVIII, els llibres no sempre foren tractats amb la cura que calia. Per exemple, durant la visita canònica feta al convent de Santa Madrona l'any 1783, hom anotà en les disposicions de visita que: «La Librería está inmundada, cuidará de ella el P. Hermenegildo de Barcelona.»⁴⁶⁶ Es donaren encara situacions molt pitjors quan, per exemple, en alguns convents s'emprava el recinte de la Biblioteca com a rebost: «que se saquen los racimos de la Librería por destruir los libros los ratones, quando no hallan otro pasto en que cebarse.»⁴⁶⁷ També, en aquest mateix sentit, un ministre provincial indicava als religiosos de Calella: «no quiero que se emplee la Librería por comestibles, y que se limpien los Libros»⁴⁶⁸.

S'ha d'assenyalar la gran importància del decret de l'any 1724, del papa Benet XIII, que sota pena d'excomunió, prohibia treure llibres i documents de les biblioteques eclesiàstiques.⁴⁶⁹ Una mica més endavant, durant l'any 1752, el Papa suavitzà el rigor exigít per les Constitucions dels menors caputxins, a propòsit de la lectura dels llibres qualificats de «inútiles de gentiles», i autoritzà la conservació d'alguns en les pretatgeries de les biblioteques caputxines,⁴⁷⁰ car en aquell moment es feia necessari d'introduir nous títols a les biblioteques conventuals, a fi de poder complir amb les disposicions del nou pla d'estudis proposat per Serafí de Capricolle, en el qual es demanava als Lectors o professors de Filosofia d'exposar el pensament dels autors moderns per refutar-los o extreure'n les aportacions més útils, a través d'una actitud cultural

466. APCC, *Visites Canòniques*, Vol. I (Visita al convent de Barcelona, any 1771), s.f.

467. APCC, *Visites Canòniques*, Vol. I (Visita al convent de Vilanova de Cubelles, any 1771), s.f.

468. APCC, *Visites Canòniques*, Vol. I (Visita al convent de Calella, any 1772), s.f.

469. L'any 1724, la Santa Seu prohibí que sortissin llibres i documents fora de les biblioteques eclesiàstiques; (APCC, Llig. B-1-17, doc. IV, 26). Durant el segle XVIII i fins a l'exclaustració, a la majoria de les biblioteques eclesiàstiques hi havia penjades cèdules d'excomunió amb aquest text: Hai Excomunió Reservada a Su Santidad contra qualesquiera personas, que quitaren, distraxeren, o de otro qualquier modo enagenaren algún Libro, pergamino, o papel de esta Bibliotheca, sin que puedan ser absueltas hasta que esté perfectamente reintegrada.

470. Vegeu el Breu pontifici signat el 24 de maig de 1752; còpia a l'ACA, *Monacals-Universitat*, Llig. 62, s.f.

accentuadament eclèctica;⁴⁷¹ puix no convenia ignorar-los i, per això, havien de figurar a les biblioteques dels frares caputxins. Segurament, ateses aquestes disposicions de Serafí de Capricolle, hom trobava en els fons bibliogràfics dels caputxins obres de caràcter més científic com alguns tractats d'aritmètica⁴⁷² i de geometria⁴⁷³ (per exemple, el manual del jesuïta Tomàs Cerdà);⁴⁷⁴ o d'agricultura (com el famós *Llibre del Prior*).⁴⁷⁵

Durant el segle XVIII es produïren algunes donacions dignes d'esment, car feren variar significativament el contingut dels fons bibliogràfics d'algunes biblioteques caputxines que, com la del convent de Santa Madrona, fou enriquida amb un fons molt interessant d'obres de caràcter científic i literari procedents de la biblioteca particular de Bartomeu Minguell.

Amb l'edificació del convent de Santa Madrona a la Rambla barcelonina, després de la Guerra de Successió i inaugurat l'any 1723, hom hi traslladà bona part del fons bibliogràfic procedent del convent de Montcalvari, enderrocats ran del setge de Barcelona, i s'organitzà una nova biblioteca amb un nou segell per als llibres. Poc després d'inaugurada, els frares reberen una important donació: la biblioteca particular ja esmentada de Bartomeu Minguell (segurament un oficial de la marina hispana).

Es conserva l'inventari complet dels llibres que Bartomeu

471. Vegeu *Litterae Circulares...* Vol. I, p. 258: «quod in hoc litterato saeculo passim docetur, ignorare non conveniat, etiam modernorum doctrinam referat, refutet, vel problematice proponat».

472. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 4: «*Aritmética demostrada teórico-práctica* de J.B. Corachán», en una edició publicada a Barcelona l'any 1735.

473. BPCsar, *Elementos Geométricos de Euclides [...]* Traducidos y explicados por el P. Jacobo Kresa, de la Compañía de Jesús. Bruselas, Por Francisco Foppens, 1689. Aquest llibre fou una donació de Jaume Carol i Puig als caputxins d'Arenys. A l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Santa Madrona hi havia, també un volum dels *Elementos Geométricos d'Euclides*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...]* de Santa Madrona, núm. 93.

474. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...]* de Santa Eulalia, núm. 188 i núm. 203.

475. BPCsar, *Libro de los secretos de agricultura. Casa de campo y pastoril*. Traducido de lengua catalana en castellano por Fray Miguel Agustín, Prior del Temple de la Fidelíssima Villa de Perpiñán. Barcelona, Imp. de Juan Piferrer, 1722. Aquesta obra s'esmenta en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...]* de Santa Eulalia, núm. 140.

Minguell cedí als caputxins,⁴⁷⁶ però no hi consta la data de la donació. Aquest inventari està relligat dins el segon volum del recull documental preparat pel P. Pacífic de Vilanova que titulà *Miscel·lània Santa Madrona*, on també hi ha relligats tots els documents referents al convent de la Rambla dels anys 1698-1737; la qual cosa vol dir que la donació de Bartomeu Minguell es féu dins aquest període i, certament, abans de l'any 1758 en què es redactà el catàleg de la biblioteca car, en el registre de llibres de la de Santa Madrona que es confeccionà el 1758, ja hi consten les obres de l'*Índice de los libros de Bartolomé Minguell* cedits als caputxins. Fonamentalment, es tractava de llibres històrics, literaris, científics, d'espiritualitat i alguns autors clàssics. Esmement, per exemple, les obres de Virgili, Ciceró i Sèneca; les obres mèdiques de Gal·lè; la nova física de Rosselli; el *Viaje al Mundo de Descartes*, de Gabriel Daniel; els tractats de Lògica i la Física del Dr. Piquer; l'*Aritmética Ilustrada* de Corachán; la *Náutica y Arquitectura Naval*, de Clariana i també, d'aquest mateix autor, *Arte de navegar*. De matèria nàutica hi havia també un exemplar de la *Trigonometría náutica*, de Cedillo; la *Electricidad* de l'Abate Nollet; la *Cosmografía del Mundo*, de Jesse i, és clar, d'altres obres pròpies dels personatges dels estaments nobles i militars com: un volum del *Arte de danzar a la francesa*, *Arte de Cocina*, etc. La resta dels llibres són literaris i històrics com la *Historia de las Guerras Civiles de Francia*, de Dávila; la *Historia del Reyno de Luis XIV*, de Limiers; la *Historia de España*, de Mariana; *Les aventures de Télémac* de Fénelon; la *Historia de Don Quixote de la Mancha*, de Cervantes; el *Flos Sanctorum*, de Villegas, entre d'altres.

5. L'ESTAT DE LES BIBLIOTEQUES CONVENTUALS EN EL PERÍODE DE LA RESTAURACIÓ DE LA VIDA CAPUTXINA

El conjunt de religiosos que protagonitzà la represa de la vida caputxina a Catalunya malità per recuperar els llibres que havien incidit més fortament en la vida i espiritualitat dels antics caputxins. Cal posar en relleu que, tant a la Biblioteca Provincial dels caputxins de Sarrià, com a la Biblioteca Hispano-Caputxina, s'hi conserven enca-

476. APCC, *Miscel·lània Santa Madrona* (Vol. II), f. 583 i ss: «Índice de los Libros de Bartolomé Minguell.»

ra algunes obres de Diego Pérez de Valdivia,⁴⁷⁷ amic i mentor dels primers caputxins de la Província de Catalunya, les quals foren salvades pels exclaustrats caputxins en previsió de la represa de la vida caputxina; una represa que, de manera incipient, volgué encetar l'any 1874 l'exclaustrat caputxí Fidel de Monenartró a la població de Tremp, on salvà i reorganitzà l'antiga biblioteca conventual⁴⁷⁸ i, de manera molt més reeixida, la que protagonitzà des de 1863 el P. Joan Baptista Pruna a la vila d'Arenys de Mar.⁴⁷⁹

Algunes de les obres procedents de les antigues biblioteques dels caputxins catalans (per exemple del convent de Granollers)⁴⁸⁰ salvades pels exclaustrats (junt amb obres procedents de convents de l'antiga Província d'Aragó, especialment del de Barbastre),⁴⁸¹ foren resituades

477. Per exemple: *Camino y puerta para la oración*, Barcelona 1584; *Vida nueva para las almas*, Barcelona 1586; *De sacra ratione concionandi*, Barcelona 1589. Aquests volums procedien dels convents de Santa Eulàlia de Sarrià, d'Arenys de Mar i de Tremp. A propòsit del sojorn a Barcelona del Dr. Pérez de Valdivia, vegeu J. M. MADURELL, «Diego Pérez de Valdivia en Barcelona (1580-1589)», *Analecta Sacra Tarraconensia* 30 (1957) pp. 343-371.

478. Vegeu V. SERRA DE MANRESA, *Els framenors caputxins...* p. 208: «A Tremp [...] durant l'exclaustració hi visqué com a caputxí el P. Fidel de Montenartró, qui tingué cura d'arranjar la biblioteca»; C. BARRAQUER, *Los religiosos...* Vol. IV, p. 270: «En los desvanes del mismo convento-hospital se salvó parte de la biblioteca de este cenobio, los cuales libros después el P. Fidel de Montenartró puso en orden».

479. Com que la Casa-Missió s'obrí, inicialment, com a Col·legi de Missioners per a Mesopotàmia, a la biblioteca hom hi col·locà el *Manuale Missionariorum Orientalium* [...] Authore Adm. Rev. Patre Fr. Carolo Francisco a Breno, Ordinis Minorum Strictioris Observantiae. Venetiis, Ex Typografia Balleoniana, 1726.

480. Quan es restaurà el convent d'Arenys entre 1863 i 1879, s'incorporà a la biblioteca conventual un volum del *Compendio de todas las doctrinas, lugares y escrituras de gran utilidad para todos los estados, especial para Predicadores, Curas y Prelados*. Es el autor Fray Francisco Ortiz Luzio, Predicador de la Província de Castilla, de la Observancia de Sant Francisco. Alcalá de Henares, En casa de Juan Íñiguez de Lequerica, 1592. Aquest exemplar havia estat adquirit pels caputxins de Granollers l'any 1649.

481. Els exclaustrats caputxins també salvaren part dels fons bibliogràfics del convent de Barbastre, els quals resituaren en llurs biblioteques ran de la restauració, especialment en la de l'escolasticat del convent de Sarrià, durant el període de la Província d'Aragó (anys 1889-1900). A tall d'exemple, vegeu, a la BPCSar, *Ruffini Aquileiensis presbyteri, in LXXV Davidis Psalmos Commentarius*. Lugduni, apud Guilelmum Rovillium, 1570. A la portada d'aquest exemplar hi ha escrit: «Capuchinos de Barbastro». Vegeu, també, a la BPCSar, *Divi Hieronymi Stridonensis Operum*, Parisiis, Apud Sebastianum Nivellium, 1579; a la portada hi llegim: «Del Convento de los Capuchinos de Barbastro». De la biblioteca de Barbastre també procedien les

en els convents que, a poc a poc, s'anaven restaurant. Aquestes obres es destinaren, principalment, als convents d'Arenys de Mar, Sarrià i Olot on, de bell nou, hi figuraren excel·lents edicions fetes en els principals obradors tipogràfics de l'Europa del segle XVI com, per exemple, la casa Plantin⁴⁸² d'Anvers, els Froben de Basilea, els Giunta, els Manuzio⁴⁸³ de Venècia, etc. Més endavant, el P. Rupert M. de Manresa († 1939) incorporà a la biblioteca de Pompeia un conjunt d'obres editades per Aldo Manuzio de Venècia⁴⁸⁴, algunes de les quals procedien de la biblioteca del cardenal Despuig⁴⁸⁵ († 1813), adquirida pel P. Rupert als comtes de Montenegro l'any 1912. D'aquesta antiga biblioteca del cardenal Despuig hi havia un catàleg alfabètic d'autors, segons consta en les miscel·lànies històriques del P. Lluís de Vilafranca de Bonany.⁴⁸⁶

obres completes de sant Bonaventura, editades per disposició del papa Sixt V, emprades a l'escolasticat de Sarrià ran de la restauració; BPCSar, *Sancti Bonaventurae ex Ordine Minorum [...] Opera*. Sixti V Pont. Max iussu diligentissime emendata. Monguntiaë, Sumptibus Antonii Hierati, 1609 (7 volums).

482. Vegeu, per exemple, LLUÍS DE GRANADA, *Concionum de tempore*. Antuerpiæ, ex officina Plantiniana, 1592; exemplar procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys. Vegeu, també, BPCSar, *Quinque conciones de poenitentia habitae in quadragesima*, Antuerpiæ 1592.

483. Per exemple, procedent de la biblioteca conventual d'Arenys, vegeu a la BPCSar, *Opus Thomae Campegii Bononiensis episcopis Feltrensis. De Auctoritate, et Potestate Romani Pontificis*. Venetiis, Apud Paulum Manutium, 1555. A propòsit de l'abast d'aquesta obra de Tomàs Campeggi, vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius...* Vol. III, col. 125.

484. A tall d'exemple, vegeu a la BPCSar, *M. Antonii Flamini in Librum Psalmorum brevis explanatio*. Venetiis, Aldus, 1564.

485. Els fons bibliogràfics d'aquesta biblioteca del cardenal Despuig (1745-1813) eren força semblants als de la biblioteca del seu contemporani, el cardenal Consalvi (1757-1824), integrada per col·leccions de llibres històrics, canònics, literaris i poètics (d'autors clàssics i humanistes), etc., tal com es pot comprovar donant un esguard al fons de la biblioteca del cardenal Despuig (actualment integrada a la Biblioteca Provincial dels caputxins de Catalunya) i, també, tot mirant els inventaris que s'ha conservat de la biblioteca del cardenal Consalvi; vegeu a l'APFide, Fondo Consalvi, Vol. XXXVI, *Indice de libri che compogono la libreria dell Emmo. e Ilmo. Signor Cardinal Consalvi, Roma 1797, «Indice di libri legati Storici, Poetici, Morali e Filosofici, esistenti nella libreria di Mons. Ilmo e Rmo. Hercole Consalvi»*. Les seccions de la biblioteca del cardenal Consalvi, a semblança de la del cardenal Despuig, eren llibres: «Istorici (sacri e profani), Poetici (italiani e latini), Teologici, Filosofici, Fisici e Mattematici, Antiquari (Belle arti), Iureconsulti (canonici e civili), Ascetici».

En el període de la restauració hispana de la vida religiosa, els caputxins catalans, especialment durant el sojorn a Roma de Rupert M. de Manresa, procuraren, tal com hem dit més amunt, completar llurs fons bibliogràfics amb bones edicions aptes per a l'ensenyament i estudi de l'escolàstica com, per exemple, la *Summa Theologica* d'Alexandre d'Hales († 1245), editada en quatre volums a Venècia l'any 1585 i que fou adquirida pel P. Rupert M. de Manresa a un llibreter de vell per a la biblioteca de Pompeia,⁴⁸⁷; o bé l'extraordinària edició de les obres de sant Agustí († 430) preparades pels professors de la universitat de Lovaina⁴⁸⁸ que s'adquirí per a la biblioteca de Sarrià en temps de la represa, quan el P. Rupert M. de Manresa organitzà una biblioteca orientada a l'escolasticat. En aquest període de la restauració també fou adquirida la patrologia de Jacques-Paul Migne,⁴⁸⁹ juntament amb les antologies patrístiques preparades per Hug Hurter.⁴⁹⁰

En aquests anys de la restauració, els caputxins catalans, d'acord amb llur captivença antiliberal i tradicionalista, anaren nodrint llurs biblioteques conventuals amb obres d'autors reaccionaris com ara els caputxins Adeodat Turchi, Rafael de Vélez i Diego José de Cádiz, juntament amb les obres dels reverends Henri Ramière,⁴⁹¹ Ventura de Raulica⁴⁹², Francisco Alvarado (conegut com el «Filòsofo Rancio»),⁴⁹³

486. Vegeu, a la biblioteca-arxiu del marquès de Vivot, *Misceláneas Históricas [del P. Lluís de Vilafranca]*, Vol. IV, f. 515: *Catálogo alfabético de las obras que el Emmo. Sr.D. Antonio Despuig y Dameto, Cardenal de la S.R.I. tiene en su copiosa y selecta librería de Mallorca*; citat per ARCÀNGEL D' ALGAIDA, *Índices de las Misceláneas Históricas...* p. 22.

487. Actualment aquests volums són en el fons històric de la BPCSAr, *Alexandri de Ales, angli, doctoris irrefragabilis Ordinis Minorum, Summae Theologiae*. Venetiis, Apud Franciscum Franciscum, 1585.

488. BPCSAr, *Operum D. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi [...] Ex vetustissimis Ms exemplaribus per Theologos Lovanienses ab innumeris mendis repurgatus*. Lugduni [Excudebat Ioannes Quadratus, typographus lugdunensis], 1586.

489. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 67: «Migne, *Patrologiae Cursus Completus*, Parisiis 1850».

490. Vegeu *Opuscula selecta SS. Patrum*, ed. H. Hurter, Parisiis 1884; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 67.

491. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 6: «Ramière, *La bancarrota del liberalismo*, Barcelona 1876».

492. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 90, on recull l'edició publicada a Madrid l'any 1862 de *La Tradición*.

493. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 35.

Chateaubriand,⁴⁹⁴ etc. Els caputxins de la restauració comptaren, també, amb publicacions periòdiques de l'època com: «La Cruz»,⁴⁹⁵ «El Mensajero del Sagrado Corazón»,⁴⁹⁶ «El Mensajero Seráfico», la «Revista Popular»,⁴⁹⁷ «La Hormiga de Oro»⁴⁹⁸ i, és clar, també, amb les obres dels principals escriptors de la Catalunya del segle XIX com Jaume Balmes,⁴⁹⁹ Antoni M. Claret,⁵⁰⁰ Ramon Buldú,⁵⁰¹ Fèlix Sardà i Salvany,⁵⁰² i Jacint Verdaguer.⁵⁰³ A més foren incorporades en les biblioteques caputxines noves síntesis històriques com les de Cantú,⁵⁰⁴ i, també, alguns textos amb visions una mica més obertes del catolicisme, com les obres del bisbe Dupanloup,⁵⁰⁵ etc.

494. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 37: «Chateaubriand, *Le Génie du Christianisme*, Paris 1838».

495. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 19: «Periódico *La Cruz*», amb els exemplars relligats i col·leccionats des de l'any 1865.

496. La biblioteca del convent d'Arenys comptà amb aquesta publicació periòdica des de l'any 1866; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 58.

497. Els caputxins d'Arenys rebien la revista des de 1872; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 76.

498. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 43: «La Hormiga de Oro, año 1884 y ss».

499. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 18: «Balmes, *El Criterio*, Barcelona 1846»; *ibíd.*, f. 72: «Balmes, *El protestantismo comparado con el catolicismo*, Barcelona 1842».

500. A la biblioteca dels caputxins d'Arenys hi havia els opuscles i panegírics de sant Antoni M. Claret; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 61 i f. 65.

501. La biblioteca dels caputxins d'Arenys comptà amb els volums de l'oratória sagrada i la col·lecció de panegírics del restaurador dels framenors a Catalunya, pare Ramon Buldú; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 62 i f. 65.

502. Hi havia obres com *El liberalismo es pecado*, amb diverses edicions: any 1885 i 1887. També comptava amb la col·lecció d'opuscles de *Propaganda Católica* (anys 1883-1894); APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 51 i f. 71.

503. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 9 i f. 31, on registra la presència d'un exemplar d'*Excursions y viajes*, Barcelona 1887, que l'autor dedicà a la comunitat caputxina arenyenca; vegeu A. MADUCELL, «Verdaguer i els frares caputxins», *Critèrium* Vol. 2 (Barcelona 1959) pp. 80-92; V. SERRA DE MANRESA, «Jacint Verdaguer i els caputxins d'Arenys», *Arenys Vida-Parroquial* 59 (2002) p. 165.

504. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 42.

505. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 95.

S'ha de posar en relleu que alguns amics i benefactors dels caputxins catalans, principalment durant la restaració de la vida caputxina a Catalunya i Mallorca, per tal d'ajudar a configurar millor les biblioteques dels frares, regalaren als caputxins bons i utilíssims llibres. Per exemple, Eduard Toda, de la seva biblioteca d'Escornalbou obsequià els caputxins de Sarrià amb una magnífica edició dels *Annales Minorum* de Wadding,⁵⁰⁶ que ell havia adquirit a Londres l'any 1918. També el reverend Francesc Sureda Blanes regalà llibres lul·lians als caputxins de Palma⁵⁰⁷ i, semblantment, l'erudit canonge Jaume Cararach (terciari dels caputxins i alhora un dels principals caps del moviment integrista català) en morir llegà els seus llibres als frares caputxins.⁵⁰⁸

No podem deixar d'esmentar que, durant en el període de la restauració de la vida caputxins a Catalunya, el P. Rupert M. de Manresa, des de Roma, mentre feia de secretari del cardenal Vives (anys 1899-1905), adquirí en diverses biblioteques italianes (sobretot exemplars procedents del dipòsit de duplicats i, també, de llibreters de vell) valuoses obres teològiques, especialment bonaventurians i escotistes⁵⁰⁹ i d'altres autors franciscans i escolàstics per tal de completar el contingut de les biblioteques de la Província caputxina de Catalunya, llavors en fase de represa i restauració. Principalment mirà

506. BPCSar, *Annales Minorum in quibus res omnes trium Ordinum a S. Francisco institutorum ex fide ponderosius asseruntur, callumniae refelluntur, praeclara quaeque monumenta ab obliuione vendicantur*. Authore R.P.F. Luca Waddingo. Lugduni, Sumptibus Claudii Landry, 1625.

507. Per exemple, el 20 de gener de 1949 obsequià el P. Roderic de Manresa amb un volum del *Libro de Sta. María, compuesto en idioma lemosino por [...] Raymundo Lulio*, Palma de Mallorca 1755; tal com s'indica a la guarda del volum: «Obsequi del Dr. Francisco Sureda Blanes, Pvre. a la Comunitat de PP. Caputxins de Palma».

508. Per exemple, llegà als caputxins de Sarrià un volum de la *Vida, martirio, reliquias, templos, milagros, apariciones i excelencias del insigne mártir i esforzado capitán de Christo San Jorge [...] Su autor Frey D. Gaspar de la Figuera*. Valencia, Imprenta de Antonio Balle, 1738. A la guarda hi ha escrit: «Jacobi Cararach et Iborra, Pbri. Anno 1911». Sobre Jaume Cararach vegeu, V. SERRA DE MANRESA, *El Terç Orde...* p. 173.

509. BPCSar, *F. Ioann. Duns Scoti, Ordinis Minorum [...] Quaestiones Quodlibetales ex quatuor Voluminibus scripti Oxoniensis Super Sententias. A R.P. Salvatore Bartolucio de Assisio [...] ornatae et illustratae*. Venetiis, Typis Abundii Menasolii, 1630. Aquest exemplar fou adquirit del fons de duplicats de la biblioteca pública de Lucca.

de completar els autors de la família franciscana.⁵¹⁰ És un bon exemple d'aquestes adquisicions fetes a Roma l'exemplar que conté el preciós comentari bonaventurià al *Llibre de les Sentències* de Pere Llombard († 1160), escrit pel framenor Esteve Brulefer († 1496), divulgat en una preciosa edició postincunable⁵¹¹, estampada a Basilea l'any 1501, la qual fou adquirida pel pare Rupert del conjunt de duplicats de la prestigiosa «Biblioteca Nazionale Vittorio Emmanuele» de Roma. A guisa de curiositat esmentem, també, que Rupert M. de Manresa adquirí un exemplar del *Místico Serafín* que escriví el jesuïta català Joan Pau Fons l'any 1622; una obra d'inspiració bonaventuriana que fou força llegida pels antics caputxins catalans d'abans de l'exclaustració.⁵¹² Semblantment, també, des de Roma, el futur cardenal Vives, per la seva banda, adquirí algunes obres de temàtica franciscana en llibreters de vell que destinà a les biblioteques dels caputxins de la restauració, especialment les dels convents d'Arenys de Mar i de Sarrià.⁵¹³

510. Vegeu, per exemple, a la BPCSar, *A.R.P. Bartholomaei de Barberiis a Castro Vetro Provinciae Lombardiae Cappuccini Deffinitoris, et Sacrae Theologiae Lectoris, Cursus Theologicus ad mentem Seraphici Doctoris S. Bonaventurae*. Lugduni, Sumptibus Francisci Comba, 1687; exemplar procedent de la biblioteca del convent de Tremp; BPCSar, *Paulus Ecclesiastes seu eloquentia christiana qua orator evangelicus as ideam et doctrinam Divi Paulus formatur [...] Authore Patre Amadaeo Bajonensi, Praedicatoro Capuccino. Venetiis, Typis J.B. Albrittii, 1720*; exemplar adquirit per Rupert M. de Manresa als caputxins de Narni, etc.

511. BHC, *Excellentissimi atque profundissimi humanarum divinarumque litterarum doctoris Stephani Brulefer ordinis minorum charitate igniti reportata clarissima in quatuor sancti Bonaventure doctoris seraphici Sententiarum libros Scoti subtilis secundi incipiunt feliciter*. Basileæ, [Apud Jacobum de Pfortzheim], 1501; Vegeu L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum...* p. 213: «Sripsit: Reportata in quatuor libros Sententiarum S. Bonaventurae».

512. BPCSar, *El Místico Serafín de S. Buenaventura para el prelado y súbdito religioso, con reglas de gobierno eclesiástico y secular ilustrado con varios discursos*. Por el Padre Juan Pablo Fons de la Compañía de Jesús, natural de Piera, obispado de Barcelona. Barcelona, Por Sebastián Matevad, 1622. L'any 1903 aquesta obra passà a formar part de la biblioteca dels caputxins d'Arenys; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca, Arenys de Mar 1903*, f. 83.

513. Per exemple, procedent de la biblioteca del convent romà de santa Pudenciana, el pare Calassanç de Llavanes adquirí, per als caputxins de Sarrià, quan aquest convent era casa d'estudis de la Província única d'Espanya, un exemplar del *Martyrologium Franciscanum, in quo Sancti, beati, aliique Servi Dei [...] in universo Ordine Ff. Minorum [...] Cura ac labore R.P. Arturi a Monasterio Rothomagensis, Recollecti. Parisiis, Apud Edmundum Couterot, 1653*. A la guarda hi ha escrit: «P.C. e Prov. Hisp» (= Pare Calassanç, de la Província d'Espanya).

6. A GUISA DE CONCLUSIÓ

A través d'aquest article, i una volta realitzat el buidatge sistemàtic dels catàlegs de llibres de les antigues biblioteques dels convents caputxins de la Tarraconense que han arribat fins als nostres dies, hem pogut elaborar aquesta descripció dels principals autors que llegiren els framenors capuxins de Catalunya i Mallorca d'abans de l'exclaustració; descripció que, esperem, sigui d'interès per als estudiosos de la història cultural a Catalunya i Europa.